

Azərbaycan beynəlxalq aləmdə

MÜNDƏRİCAT

1. Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində qatılması	3
2. Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas istiqamətləri və prioritetləri.....	7
1. Xarici siyasətin əsas istiqamətləri	7
2. Azərbaycanın xarici siyasət prioritetləri.....	10
3. Azərbaycan beynəlxalq təşkilatlarda	15
1) ATƏT və Azərbaycan	15
1. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi ATƏM Şurasının birinci əlavə görüşü.....	17
Helsinki 24 mart 1992-ci il	17
2. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi Zirvə görüşü.....	18
Budapeşt 6 dekabr 1994-cü il.....	18
3. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Nazirlər Şurasının 5-ci görüşü.....	19
Budapeşt 8 dekabr 1995-ci il	19
4. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Zirvə görüşü	20
Lissabon 3 dekabr 1996-cı il.....	20
5. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Zirvə görüşü	21
İstanbul 19 noyabr 1999-cu il	21
6. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Nazirlər Şurasının 9-cu görüşü.....	22
Buxarest 4 dekabr 2001-ci il	22
7. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Nazirlər Şurasının 10-cu görüşü.....	23
Porto 7 dekabr 2002-ci il.....	23
2) Avropa Şurası və Azərbaycan	24
• Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 1690 sayılı Təvsiyəsi, 25 yanvar 2005-ci il	
• Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 1416 sayılı Qətnaməsi, 25 yanvar 2005-ci il	
• Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Kommünikəsi, 9 noyabr 2000-ci il	
• Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Zaqafqaziyada münaqişələrə dair 1119 nömrəli Qətnaməsi, 1997 il	
• Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair 1263 nömrəli Təvsiyəsi, 1995 il	
• Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair 1059 nömrəli Qətnaməsi, 1995 il	
• Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Dağlıq Qarabağ Münaqişəsinə dair 1251 nömrəli Təvsiyəsi, 1994 il	
• Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Dağlıq Qarabağ Münaqişəsinə dair 1047 nömrəli Qətnaməsi, 1994 il	
• Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin gərginləşməsinə dair Bəyannaməsi, 15 aprel 1993-cü il	
• Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Dağlıq Qarabağa dair Bəyannaməsi, 11 mart 1992-ci il	
3) Avropa İttifaqı və Azərbaycan	28
• Azərbaycan Respublikasının Avropa İttifaqı ilə münasibətləri	
• Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 22 may 1992-ci il	
• Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 18 iyun 1992-ci il	
• Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 7 aprel 1993-cü il	
• Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 24 iyun 1993-cü il	
• Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 3 sentyabr 1993-cü il	
• Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 9 noyabr 1993-cü il	

• Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair Avropa İttifaqının mövqeyi	
• Avropa İttifaqı-Azərbaycan Əməkdaşlıq Komitəsinin üçüncü iclası, 12 iyul 2002-ci il	
4) İslam Konfransı Təşkilatı və Azərbaycan	30
• İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən qəbul edilmiş 13/30-P sayılı qətnamə	
• İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən qəbul edilmiş 21/30-E sayılı qətnamə	
• İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən qəbul edilmiş 10/30-C sayılı qətnamə	
5) BMT və Azərbaycan	32
• BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 nömrəli Qətnaməsi	
• BMT Təhlükəsizlik Şurasının 853 nömrəli Qətnaməsi	
• BMT Təhlükəsizlik Şurasının 874 nömrəli Qətnaməsi	
• BMT Təhlükəsizlik Şurasının 884 nömrəli Qətnaməsi	
6) YUNESKO və Azərbaycan	34
7) GUAM və Azərbaycan	40
4. Azərbaycanın xarici dövlətlərdəki diplomatik missiyaları	42
5. Beynəlxalq təşkilatların Azərbaycandakı nümayəndəlikləri	52
6. Xarici dövlətlərin Azərbaycandakı səfirlikləri və konsulluqları	55
7. AZƏRBAYCANIN XARICI İŞLƏR NAZİRLƏRİ.....	62
Məmməd həsən Hacınski.....	62
Əlimərdan bəy Topçubaşov	63
Fətəli xan Xoyski	65
Məmmədyusif Cəfərov.....	66
Nəriman Nərimanov	68
Mirzədavud Hüseynov	71
Mahmud Əliyev	73
Tahirə Tahirova	74
Elmira Qafarova	75
Hüseynağa Sadıqov	76
Tofiq Qasımov	77
Həsən Həsənov.....	78
Tofiq Zülfüqarov.....	79
Vilayət Quliyev	80
Elmar Məmmədyarov.....	81

1. Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sisteminə qatılması

XX yüzilin sonunda dünyada baş verən qlobal proseslər, xüsusən də Varşava Müqaviləsi Təşkilatının ləğv edilməsi, "soyuq müharibə"nin başa çatması, SSRİ-nin dağılması beynəlxalq aləmdə siyasi mühitin ciddi şəkildə dəyişməsinə və yeni geosiyasi vəziyyətin yaranmasına səbəb oldu. Postsovet məkanında meydana çıxan yeni müstəqil dövlətlərin bilavasitə beynəlxalq münasibətlər sisteminə qatılması və öz maraqlarını ifadə edən xarici siyasət kursunu həyata keçirməyə başlaması dünyada dövlətlərarası münasibətlərin yeni düzümünün formalaşmasına gətirib çıxardı. Bu, bir tərəfdən, beynəlxalq aləmdə siyasi gərginliyin azalması, qlobal qarşıdurmanın aradan qalxması ilə səciyyələnirdisə, digər tərəfdən, siyasi, iqtisadi və hərbi baxımdan strateji əhəmiyyət kəsb edən və mənafehlərin kəşfiyyəti məntəqələrə çevrilən bir sıra məhəlli mərkəzlərin meydana çıxması ilə müşayiət olunurdu.

Mühüm geosiyasi məkanda yerləşən Azərbaycan Respublikasının 1991-ci il oktyabrın 18-də öz dövlət müstəqilliyini bəyan etməsi və 80-ci illərin sonu - 90-cı illərin əvvəllərində beynəlxalq aləmdə baş verən dəyişikliklər milli dövlətçilik prinsiplərinə uyğun yeni xarici siyasət kursunun formalaşdırılması və həyata keçirilməsini ən vacib məsələ kimi ön plana çəkdi. Qısa müddət ərzində dünyanın bir sıra dövlətləri tərəfindən rəsmi surətdə tanınmış Azərbaycan Respublikası 1992-ci il martın 2-də BMT-nin üzvlüyünə qəbul edildi.

Azərbaycan dövlətinin xarici siyasət fəaliyyətinin Dağlıq Qarabağda erməni separatizmi və Ermənistanın hərbi təcavüzü ilə dərinləşən ciddi siyasi və iqtisadi problemlərlə müşayiət olunması onun diplomatiyası qarşısında çox mühüm vəzifələr qoyurdu. Təcavüzün və millətçi separatizmin qarşısını almaq, onların ağır nəticələrini aradan qaldırmaq, dövlətin ərazi bütövlüyünü və təhlükəsizliyini təmin etmək, dünya birliyi ilə siyasi və iqtisadi inteqrasiyaya girmək zərurəti məqsədyönlü, ardıcıl və fəal xarici siyasətin həyata keçirilməsini tələb edirdi. Beynəlxalq birliyi Azərbaycan ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulması zəruriliyinə inandırmaq, milli maraqları dünya dövlətlərinin kəşifən və toqquşan mənafehləri ilə uzlaşdırmaq, Azərbaycanın müstəqilliyinə və təhlükəsizliyinə beynəlxalq təminat almaq üçün çox ciddi səylər edilməli və gərgin fəaliyyət göstərilməli idi.

Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi və dövlətçilik mənafehlərinin qorunmasında ölkənin zəngin iqtisadi potensialı və əlverişli geosiyasi mövqeyi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu amillər Azərbaycanın milli dövlətçilik maraqlarına cavab verən səmərəli və məqsədyönlü xarici siyasət kursunun həyata keçirilməsi üçün ilkin əlverişli zəmin yaradır. Lakin mövcud ilkin potensialı və əlverişli zəmini reallaşdırmaq, onlardan maksimum bəhrələnmək beynəlxalq aləmdə cərəyan edən proseslərin ciddi araşdırılmasını, Azərbaycanın maraqlarına uyğun düşünülmüş, hərtərəfli əsaslandırılmış və bütün incəlikləri nəzərə alan addımların atılmasını tələb edirdi.

Müasir dövrdə strateji inkişaf xətti kimi demokratik cəmiyyət quruculuğu və bazar iqtisadiyyatı yolunu seçən Azərbaycan Respublikası dünya təcrübəsində uğurla sınaqdan keçmiş ümumbəşəri dəyərlərdən faydalanmağa çalışır, özünün geniş iqtisadi potensialını hərəkətə gətirmək məqsədilə inkişaf etmiş ölkələrin qabaqcıl texnologiyasını və maliyyə imkanlarını cəlb edir, onlarla qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirir.

1991-ci ilin sonu-1992-ci ildə Azərbaycanın dünya dövlətləri tərəfindən ardıcıl şəkildə tanınması və diplomatik münasibətlərin yaradılması onun dünya birliyinə sistemli surətdə inteqrasiyasına geniş yol açdı. İkitərəfli siyasi münasibətlərin qurulması iqtisadi və mədəni əlaqələrin inkişafına əlverişli zəmin yaradırdı. Qarşılıqlı faydalı iqtisadi əməkdaşlıq isə öz növbəsində siyasi münasibətlərin dərinləşməsi, qarşılıqlı etimadın güclənməsi yolunda mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının istismarına dair 1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanmış "Əsrin müqaviləsi" Azərbaycanın dünya ölkələri ilə qarşılıqlı əlaqələrinin genişlənməsinə və beynəlxalq mövqələrinin möhkəmlənməsinə güclü təkan verdi. "Əsrin müqaviləsi" və sonrakı dövrdə imzalanmış çoxsaylı neft kontraktları Azərbaycanın dünya birliyinə inteqrasiyasını gücləndirir, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişafı üçün ortaq təmas nöqtələrinin geniş şəbəkəyə malik olduğunu nümayiş etdirir.

1998-ci il sentyabrın 7-8-də 32 dövlətin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirakı ilə tarixi "Böyük İpək yolu"nun bərpası üzrə keçirilmiş Bakı beynəlxalq konfransı və onun nəticələri Azərbaycanın xarici siyasətinin müstəqillik illərində qazandığı ən mühüm nailiyyətlərindən biridir.

Avropa Birliyinin TASİS-TRASEKA proqramı çərçivəsində "Böyük İpək yolu"nun bərpası üzrə həyata keçirilən tədbirlər Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizində yerləşən bütün ölkələrin inkişafı, onların iqtisadi potensialından daha səmərəli istifadə edilməsi, çoxtərəfli iqtisadi əməkdaşlığın genişlənməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Şərqlə Qərb arasında mühüm körpü rolunu oynayan Azərbaycanın Avropa-Qafqaz-Asiya

nəqliyyat dəhlizinin inkişaf etdirilməsində aparıcı yer tutması respublikanın dünya ölkələri ilə inteqrasiyasının daha da dərinləşməsinə xidmət edir. Bu işə nəinki iqtisadi, həm də siyasi sabitlik və təhlükəsizlik baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində dünya dövlətləri ilə ikitərəfli münasibətlərin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı beynəlxalq və regional təşkilatlar çərçivəsində çoxtərəfli əməkdaşlığın genişləndirilməsi də mühüm yer tutur.

1992-ci ildən BMT, ATƏT və İKT-nin üzvü olan Azərbaycan Respublikası həyata keçirdiyi ardıcıl siyasət nəticəsində 2001-ci ildə Avropa Şurasına qəbul edilmiş, Avropa Birliyi, NATO və başqa təşkilatlarla sıx əlaqələr yaratmış, bu qurumlar çərçivəsində qarşılıqlı faydalı münasibətlərin inkişaf etdirilməsi üçün fəal xarici siyasət yeridir. Çox mühüm coğrafi-strateji məkanda yerləşən Azərbaycan malik olduğu mövqedən həm özünün, həm də tərəfdaşlarının maksimum bəhrələnməsi üçün hərtərəfli şərait yaradır, milli mənafehlərinin və təhlükəsizliyinin təmin olunması istiqamətində zəruri tədbirlər həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikasının 1994-cü ildən başlayaraq NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramı çərçivəsində fəaliyyəti dünyanın qabaqcıl ölkələri ilə onun əlaqələrinin inkişafına mühüm zəmin yaratmışdır. 1998-ci il sentyabrın sonunda NATO-nun baş katibi H. Solananın Azərbaycana səfəri ərafəsində verdiyi müsahibədə "Qafqaz regionunu NATO-nun birbaşa maraqları olan regionlar" sırasında qeyd etməsi qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi və regional təhlükəsizliyin qorunması sahəsində Şimali Atlantika təşkilatı ilə Azərbaycanın maraqlarının üst-üstə düşdüyünü bir daha təsdiq etdi.

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi beynəlxalq münasibətlər sistemində qoşulması ilə ölkənin sosial-iqtisadi, siyasi və təhlükəsizlik məsələlərinin tənzimlənməsində xarici siyasət sahəsində fəaliyyətin rolu kəskin şəkildə yüksələrək həlledici əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan da daxil olmaqla postsovet məkanında yerləşən bütün dövlətlər özlərinin gələcək inkişaf strategiyasını müəyyənləşdirərkən ciddi seçim qarşısında qaldılar: onlar ya əvvəlki kimi sosialist ideologiyası və ictimai mülkiyyətə əsaslanan planlı iqtisadiyyat yolu ilə fəaliyyətini davam etdirərək beynəlxalq aləmdə ideoloji, hərbi-siyasi qarşıdurmaya yenidən şərait yaratmalı, ya da iqtisadi-siyasi və sosial sahədə yüksək tərəqqiyə nail olmuş ölkələrin təcrübəsini əsas götürərək, bu təcrübəni yerli şəraitə uyğunlaşdırmaqla xüsusi mülkiyyətə əsaslanan azad bazar iqtisadiyyatı yolunu seçməli idilər. "Soyuq müharibə"də sosializm cəbhəsi üzərində parlaq qələbə çalan kapitalizm dünyasının hərtərəfli üstünlükləri yeni yaranmış dövlətləri məhz ikinci yolu seçməyə bir növ sövq etdi.

İkinci yolu seçməklə həmin dövlətlər yeni bir seçim problemi ilə üzləşdilər. Onlar bu dəfə kapitalizm dünyası daxilindəki mövcud inkişaf modelləri üzrə, daha doğrusu, tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, hazırda dünya siyasətinin müəyyənləşməsində əsas rol oynayan iqtisadi-siyasi güc mərkəzlərinin inkişafı ilə bağlı Amerika, Avropa və Asiya modelləri üzrə seçim zərurəti qarşısında qaldılar. Buna görə də, müstəqillik əldə edən dövlətlər özlərinin gələcək inkişaf yolunu müəyyənləşdirmək üçün dünyada mövcud olan mürəkkəb beynəlxalq və regional şəraiti düzgün qiymətləndirməli, dünya siyasətinin güc mərkəzləri olan ABŞ, Rusiya, Avropa Birliyi, Cənub-Şərqi Asiya ölkələri arasındakı mənafə və maraq çəkişmələrində özünün suverenliyini qoruyub saxlamaq məqsədilə düşünülmüş xarici siyasət yeritməli idilər. Bu dövlətlər qarşısında müasir dövrdə beynəlxalq aləmdə qəbul edilmiş və həyata keçirilən inkişaf modellərinin, ilk növbədə Amerika, Avropa və Asiya modellərinin zəif və üstün cəhətlərini diqqətlə araşdırmaq və bu zəmində ya onlardan birinə üstünlük vermək, ya da ayrı-ayrı modellərin müəyyən cəhətlərini sintez edərək ölkənin spesifik şəraitinə daha uyğun olan inkişaf yolunu seçmək vəzifəsi dururdu.

Müşahidələr və təhlillər göstərir ki, Birinci və İkinci dünya müharibələrindən sonra iqtisadi, siyasi və hərbi sahədə sürətli tərəqqiyə nail olan və müəyyən mənada dünya dövlətləri sırasında liderə çevrilən ABŞ-ın inkişaf yolu 90-cı illərdə müstəqillik qazanmış bir çox yeni dövlətlər üçün daha çox cəlbedici görünməkdədir. Həmin dövlətlərin belə bir strategiya seçməsinə onların bir tərəfdən SSRİ-nin varisi rolunu öz üzərinə götürən Rusiyanın ənənəvi təsir dairəsindən çıxmaq, digər tərəfdən isə beynəlxalq aləmlə inteqrasiya məsələlərində və daxili iqtisadi-siyasi problemlərin həllində sabit iqtisadi və maliyyə gücünə malik olan ABŞ kimi superdövlətdən dəstək almaq istəyi şərtləndirir. Amerika modelinin cəlbediciliyində inqilabi partlayışsız və sıçrayışsız, demokratik yolla inkişaf edən ABŞ-ın uzun müddət, yəni "soyuq müharibə" dövründə totalitar, qeyri-demokratik dövlət olan SSRİ ilə qarşıdurmada əsas rəqib kimi çıxış edərək bu mübarizədən qalib çıxması faktı da mühüm rol oynamışdır. Lakin XX əsrin sonunda dünya siyasətinin yeni güc mərkəzləri kimi meydana çıxan Avropa və Asiya dövlətlərinin inkişaf modellərinin ABŞ modeli ilə rəqabət mübarizəsindəki uğurları, habelə proqnozlaşdırılan üstünlükləri sonuncunun cəlbediciliyinə müəyyən zərbə vurmuşdur.

Tarixi xronologiya baxımından iqtisadi-siyasi tərəqqinin və demokratik inkişafın daha sınaqdan keçirilmiş forması kimi çıxış edən Avropa modeli 80-ci illərdən başlayaraq yenidən müxtəlif regional mərkəzlər arasında qarşılıqlı münasibətlərin xarakterinə və yönümünə mühüm təsir göstərə bilən geosiyasi faktorlardan birinə çevrilmişdir.

Avropa Birliyi ideyası altında regionun bütün dövlətlərinin vahid iqtisadi, siyasi məkanda birləşməsi və onun dünya miqyasında yeni güc mərkəzinə çevrilməsi istiqamətində atılan addımlar artıq öz real nəticələrini verir. 1990-cı ilin məlumatlarına görə, 344,6 milyon əhalisi olan Avropa Birliyi 5,53 trilyon dollar məbləğində əmtəə istehsal etmək və xidmətlər göstərməklə ABŞ-ı xeyli ötüb keçmişdir (ABŞ-da bu rəqəm 5,47 trilyon dollardır). Regional münaqişələrin həllində, insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasında Avropa Birliyi ölkələrinin rolunun səmərəliliyi də Avropa modelinin üstün cəhətləri kimi diqqəti cəlb edir.

Yenicə meydana gəlmiş müstəqil dövlətlər üçün inkişafın Asiya modeli Avropa və Amerika modellərindən heç də az əhəmiyyət kəsb etmir, hətta bir sıra parametrlərinə görə onu ötüb keçməyə başlayır. Asiya modeli dedikdə, buraya hər şeydən əvvəl, XX əsrin 50-ci illərindən başlayaraq iqtisadi inkişafın yüksək tempi ilə xarakterizə olunan Avstraliya, Yeni Zelandiya və Cənub-Şərqi Asiya ölkələri - Yaponiya, Çin, Cənubi Koreya, Sinqapur, İndoneziya, Malayziya, Honkonq və başqa ölkələrin yüksəliş konsepsiyası aid edilir. Bu modeli bəzən Asiya-Sakit okean ölkələri modeli də adlandırırlar.

Asiya-Sakit okean ölkələri hazırda iqtisadi inkişaf tempinə görə ABŞ və Avropa Birliyi ölkələrini xeyli üstələyir və iqtisadi qüdrətinə görə dünyanın əsas mərkəzlərindən birinə çevrilməkdədir. Ekspertlərin fikrinə, hazırda dünya üzrə ümumdaxili məhsulun yarısından çoxu məhz bu region ölkələrinin payına düşür. Müasir dünyada iqtisadi inkişafa görə ən dinamik hesab olunan bu ölkələrin qısa müddətdə iqtisadi sahədəki möcüzələri təkcə azad bazar münasibətlərinin yox, həm də onların düzgün sosial və iqtisadi seçimlərinin nəticəsidir. Cənub - Şərqi Asiya ölkələri Qərbin bəzi inkişaf xüsusiyyətlərini əxz etsə də, özlərinin mühüm sosial və mədəni ənənələrini də qoruyub saxlaya bilmişlər. Məhz bunun sayəsində onlar qlobal rəqabətə davam gətirə bilmişlər.

Mühüm və ənənəvi hərbi-siyasi və iqtisadi güc mərkəzlərindən olan ABŞ, Avropa Birliyi və Rusiyaya qarşı rəqabətdə Asiya-Sakit okean ölkələri öz aralarında istər iqtisadi, istərsə də hərbi-siyasi təhlükəsizlik sahələrində birlik meyillərini getdikcə gücləndirirlər. Onların sıx iqtisadi inteqrasiyası haqqında hazırlanan və həyata keçirilməkdə olan möhtəşəm layihələr Avropa Birliyinə və Şimali Amerika azad ticarət zonasına bir növ meydan oxuyur. Hazırda həmin regionun Tokio, Sinqapur, Honkonq, Sidney və başqa şəhərləri dünyanın tanınmış maliyyə-iqtisadi mərkəzləri olan London, Nyu-York və Paris şəhərlərinin mövqelərini getdikcə daha güclü surətdə laxladır. Əvvəllər mənfi inkişaf simvoluna çevrilmiş "Asiya" termini hazırda daha çox mütərəqqi mənada işlənməyə başlayır. Beləliklə, Qərb sivilizasiyası ilə rəqabətə davam gətirə bilən güclü Asiya sivilizasiyası yenidən bərpa olunur.

Müasir dünyanın real güc mərkəzlərinin, regional və beynəlxalq münasibətlərin hazırkı düzümünün nəzəri təhlili özünün xarici siyasət strategiyasını müəyyənləşdirən, dövlətlərarası regional və beynəlxalq əlaqələrə qatılmaq istəyən hər bir müstəqil dövlət üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Çünki müstəqillik yolu seçmiş hər bir dövlətin dünya ölkələri içərisində gələcək yeri və rolu onun hansı inkişaf modelini seçməsindən, iqtisadi-siyasi və təhlükəsizlik meyillərini hansı beynəlxalq güc mərkəzinə yönəltməsindən, hansı mərkəzlə əməkdaşlıq, tərəfdaşlıq, dostluq və nəhayət, strateji müttəfiqlik əlaqələrini yaratmasından asılıdır. Müvafiq dövlətlə əlaqələr və münasibətlər strategiyasının işlənilməsi və həyata keçirilməsi də sadalanan amillər sisteminin təsiri altında baş verir.

Avropa ilə Asiyanın qovşağında strateji baxımdan əlverişli, mühüm geostrateji mövqeyə malik olan Azərbaycan ictimai-siyasi və mədəni-mənəvi həyatın bütün sahələrində özünəməxsus xüsusiyyətləri yaşatmaqla yanaşı, Şərq və Qərb dəyərlərinin sintezindən yaranmış cəhətləri də əxz edərək, dünya birliyinə inteqrasiya olunmaq xəttini seçmişdir. Bu seçimi reallaşdırmaq istiqamətində Azərbaycan dövləti, bir tərəfdən, dünya təcrübəsini öyrənərək, özünün iqtisadi və siyasi inkişaf modelini müəyyənləşdirir, digər tərəfdən, beynəlxalq aləmdə qəbul edilmiş ölçülərə uyğun olaraq öz milli maraqlarını qorumaq üçün dövlətlərarası əlaqələrə girir. Bu da tamamilə təbii, çünki hər bir ölkənin daxili iqtisadi, siyasi və mədəni tələbatının ödənilməsi onun dünya ölkələri ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasını və inkişafını, milli maraqlarına cavab verən xarici siyasət yürüdülməsini tələb edir.

Azərbaycanın bugünkü beynəlxalq vəziyyəti xarici siyasət sahəsində hər hansı bir qütbə və yaxud istiqamətə açıq nümayiş etdirilən üstünlük verilməsini miimkünsüzləşdirir, balanslaşdırıcı və tarazlaşdırıcı siyasi kurs seçilməsini şərtləndirir. Çünki XX əsrin sonunda beynəlxalq aləmdə yaranmış geostrateji maraqların kəskin rəqabəti, iqtisadi və hərbi-siyasi durum yenidən suverenlik əldə etmiş, hələ nisbətən zəif olan ölkələrin müstəqil xarici siyasət yeritməsi sahəsində çoxsaylı problemlər ortaya çıxarır. Dünyada öz ənənəvi təsir dairələri olan fəvqəldövlətlər və dövlətlər birliyi yeni müstəqillik əldə etmiş ölkələrin inkişaf modeli seçməsi, beynəlxalq aləmdə siyasi oriyentasiyasını müəyyənləşdirməsi məsələsində yüksək həssaslıq nümayiş etdirirlər. Bu, bir tərəfdən, gənc dövlətlərin xarici siyasət strategiyasının formalaşması qarşısında xeyli çətinlik yaratsa da, digər tərəfdən onların müstəqil xarici siyasət yeritməsi üçün əlverişli manevr imkanları açır. Hazırda dövlətlərarası münasibətləri tənzimləyən əsas vasitə iqtisadi, hərbi-siyasi və ya ideoloji güc, qüvvə olsa da, dünyada kütləvi qırğın silahlarına, o cümlədən atom bombasına malik olan ölkələrin sayının artması təhlükəsi iri fəvqəldövlətləri

və dövlətlər birliyini bir növ siyasi müvazinəti saxlamağa və qorumağa məcbur edir. Əsaslı hələ son orta əsrlərdə qoyulmuş "siyasi müvazinət nəzəriyyəsinə" görə, müxtəlif maraqların qarşılıqlı bağlılığı heç bir dövlətə başqaları üzərində mütləq şəkildə hegemonluq etməyə və onlar üçün davranış qaydaları müəyyənləşdirməyə imkan vermir. Hərbi-siyasi və iqtisadi sahədə baş verən keyfiyyət dəyişiklikləri region dövlətləri arasında milli maraqlarla yanaşı daha ümumi əhəmiyyət kəsb edən region maraqlarını, qlobal şəkildə isə bütün dünyada qayda-qanunun və əmin-amanlığın qorunub saxlanması marağını formalaşdırır.

(Mənbə: Əli Həsənov. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005, səh. 211-219)

2. Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas istiqamətləri və prioritetləri

1. Xarici siyasətin əsas istiqamətləri

Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu vəzifələri - müstəqilliyin möhkəmləndirilməsi, təhlükəsizliyin, ərazi bütövlüyünün və iqtisadi maraqların təmin olunması və s. özünəməxsus xüsusiyyətlərlə, vəzifə və taktiki gedişlərlə fərqlənən müxtəlif istiqamətli xarici siyasət yeridilməsini tələb edirdi. Ölkənin müstəqilliyinin dönməzliyinə nail olmaq, onu tədricən ənənəvi siyasi təsir dairəsindən çıxarmaq, tarixən formalaşmış xarici iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrdən müstəqillik mənafehləri üçün səmərəli istifadə etmək, Şərqlə Qərb arasındakı münasibətlər sistemində Azərbaycanın özünəməxsus yer tutmasını təmin etmək üçün region dövlətlərinin köklü mənafehlərinə və maraqlarına toxunmamaq şərtilə çoxşaxəli və tarazlaşdırılmış siyasət həyata keçirildi.

İlk növbədə regionda böyük təsir gücünə malik olan Rusiya ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanan ikitərəfli münasibətlər qaydaya salındı. İki ölkə arasındakı münasibətləri normalaşdırmaq üçün bütün incəlikləri nəzərə alan yollar, vasitələr araşdırıldı, hər iki tərəfin mənafehinə cavab verən iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrin inkişafı üçün bir sıra təsirli addımlar atıldı.

Müstəqil dövlət quruculuğu prosesində Rusiya ilə əlaqələrdən bəhrələnmək, bəzi imperiyapərəst qurumları bitərəfləşdirmək taktikası Azərbaycanın xarici siyasət kursunda müstəqil bir istiqamət kimi həyata keçirilməyə başlandı. 1993-cü il sentyabrın 6-da Heydər Əliyev Moskvada Rusiya prezidenti Boris Yeltsin və Rusiyanın başqa rəhbər şəxsləri ilə görüşüb iki ölkə arasında münasibətlərin yaxşılaşdırılması məsələlərini müzakirə etdi, sentyabrın 24-də isə Azərbaycan MDB-yə daxil oldu.

Eyni zamanda, müstəqil dövlətçilik problemlərini həll etmək, bu yolda qarşıya çıxan təzyiqlərə birgə sinə gərmək, yeni iqtisadi və dövlətlərarası münasibətlərə uyğun ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələr yaratmaq məqsədilə digər MDB dövlətləri, Ukrayna, Belorusiya, Gürcüstan, Moldova və xüsusən 1993-cü ilin sonuna qədər Azərbaycanla kəskin münasibətlərə malik olan Orta Asiya respublikaları ilə münasibətlərin köklü şəkildə yenidən qurulması üçün yeni forma və vasitələrdən istifadə edildi.

Həmin dövr üçün Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətində mühüm əhəmiyyət kəsb edən istiqamətlərdən biri də Qafqaz bölgəsinin dövlətləri və xalqları ilə mehriban qonşuluq münasibətlərinin yaradılması idi. Çünki tarix boyu bu regionda baş verən ictimai-siyasi proseslər bölgə xalqlarının və dövlətlərinin bir-birinə qarşı qoyulması yolu ilə gərginləşdirilmiş, Qafqazda ümumi təhlükəsizlik sisteminin yaradılması sahəsində səylərin qarşısı alınmışdır. Yeni şəraitdə Qafqazın təhlükəsizlik problemlərinin və strateji dövlətçilik mənafehlərinin eyniliyi, bölgə dövlətlərinin qarşı-qarşıya qoyulması hallarının aradan qaldırılması zərurəti bu yöndə xüsusi xarici siyasət yeridilməsini və region dövlətləri arasındakı hərtərəfli əlaqələri tənzimləyən münasibətlər yaradılmasını tələb edirdi.

1993-cü ilin sonundan etibarən Azərbaycanın xarici siyasətində bu istiqamət xüsusilə aydın parametrlər kəsb etməyə başladı. 1994-cü ildə Ermənistan-Azərbaycan cəbhəsində atəşkəsin əldə olunması, 1996-cı il martın 8-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Gürcüstana rəsmi səfəri zamanı "Qafqaz bölgəsində sülh, sabitlik və təhlükəsizlik haqqında" Azərbaycan-Gürcüstan Bəyannaməsinin imzalanması respublikamızın Qafqazda həyata keçirdiyi xarici siyasətin mühüm uğuru idi. Tbilisidə iki dövlət başçısının imzaladığı birgə Bəyannamə "Ümumi Qafqaz evi" ideyasının əməli olaraq həyata keçirilməsinin başlanğıcını qoydu.

Azərbaycanın regiondakı sosial-iqtisadi inkişafı və siyasi təkamülə xidmət edən global iqtisadi layihələrin gerçəkləşməsi istiqamətində ardıcıl addımları və sülhsevər siyasəti bu ideyanın reallaşmasına əlverişli zəmin yaratdı. Lakin Ermənistanın təcavüzkar siyasəti və regiondakı konfliktlərin həllinin uzanması "Ümumi Qafqaz evi" ideyasının həllini xeyli çətinləşdirdi. Azərbaycan dövlətinin "Ümumi Qafqaz evi" təşəbbüsü bu gün də aktual təşəbbüs kimi gündəlikdə durur və öz həllini gözləyir.

Azərbaycan dövləti özünün bütün inkişafı boyu Yaxın və Orta Şərqlə ən nüfuzlu və aparıcı ölkələri olan İran və Türkiyə kimi böyük, nüfuzlu və regionda xüsusi təsir gücü olan dövlətlərlə sıx qarşılıqlı münasibətlərdə olmuşdur. İstər Azərbaycanın hər iki dövlətlə ikitərəfli, istər birgə, istərsə də bu iki dövlətin öz aralarında mövcud olan əlaqələri hər zaman respublikamızın həm daxili həyatı, həm də beynəlxalq vəziyyətinə öz təsirini göstərmişdir. Ona görə də, müstəqil Azərbaycan diplomatiyası hər iki dövlətlə öz əlaqələrini elə qurmalı idi ki, bir tərəfdən, onların imkanlarından və bölgədə kəşifən maraqlarından Azərbaycan dövlətçiliyinin mühüm problemlərinin həll edilməsində istifadə etsin, digər tərəfdən, respublikanın inkişafını və maraqlarını bu iki dövlət arasındakı münasibətlərin təsirindən azad etsin.

Lakin 1993-cü ilin ortalarına qədər Azərbaycanın xarici siyasət kursunda bu mühüm prinsipin əhəmiyyəti lazımcına qiymətləndirilə bilmədi. Tarazlaşdırılmamış xarici siyasət strategiyası Azərbaycanın cənub qonşusu olan İranla münasibətlərinin kəskin siyasi-ideoloji qarşılıqlı qarşılıqlı vəziyyətinə gəlib çıxması ilə nəticələndi.

İran-Azərbaycan münasibətlərinin bütün dövrlərdə yalnız Azərbaycanın beynəlxalq vəziyyətinə deyil, həm də respublikanın daxili həyatına əhəmiyyətli təsir göstərmək imkanlarını nəzərə alan ölkə başçısı İranla gərgin vəziyyətə çatdırılmış siyasi-ideoloji qarşılıqlı qarşılıqlı dayanırmaq, münasibətləri mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq prinsipləri üzərində yenidən qurmaq, iki ölkə arasındakı əlaqələri bütün mümkün yollar və vasitələrlə yaxşılaşdırmaq üçün 1993-cü ilin ortalarından başlayaraq gərgin və səmərəli iş apardı. Bunun nəticəsində artıq 1993-cü ilin sonu - 1994-cü ilin əvvəlində bu qonşu dövlətlə əlaqələrdə dönüş yaratmaq mümkün oldu.

Bundan başqa, Azərbaycan hökuməti Türkiyə ilə münasibətlərini normal, sivil, qarşılıqlı faydalı iqtisadi - siyasi əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq müstəvisi üzərinə keçirmək üçün çox ciddi və məqsədyönlü iş apararaq tezliklə müsbət nəticələrə nail oldu. Hər şeydən əvvəl, region dövlətlərini və beynəlxalq qurumları iki ölkə arasındakı münasibətlərin əvvəlki dövrdə olduğu kimi sırf etnik amillər əsasında deyil, iki müstəqil dövlətin beynəlxalq birgəyaşayış normalarına söykənən qarşılıqlı mənafeyi üzərində qurulduğuna inandırmaq mümkün oldu. Bu da Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sisteminə daha uğurlu inteqrasiyası qarşısında əlverişli imkanlar açdı.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin ən mühüm strateji istiqamətlərindən biri də Qərbin və Şərqi aparıcı ölkələri ilə münasibətlərin tənzimlənməsindən, həmin ölkələrlə əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq prinsiplərinə əsaslanan qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasından ibarət idi. Bunun üçün ilk növbədə Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi və iqtisadi tərəfdaşlıq imkanları obyektiv qiymətləndirilməli, həmin amillərin bəhs edilən ölkələrin iqtisadi və siyasi maraqları ilə uzlaşdırılması yönündə təsirli addımlar atılmalı idi.

Bu zərurəti tam aydınlığı ilə dərk edən Azərbaycan hökuməti 1993-cü ilin axırlarından başlayaraq həm Şərqi və Qərbi, həm də region ölkələri ilə münasibətləri ayrı-ayrı təsadüfi əlaqələr səviyyəsindən sistemli xarici siyasət kursu səviyyəsinə qaldırmaq taktikası seçdi.

Həyata keçirilən yeni xarici siyasət dünyanın aparıcı dövlətlərinin iqtisadi və siyasi maraqlar sistemində daxil olan müstəqil Azərbaycan dövlətinə öz təhlükəsizliyi və digər dövlətlərlə qarşılıqlı faydalı əlaqələr yaratması üçün etibarlı beynəlxalq təminat qazanmağa imkan verdi. Müstəqil dövlət quruculuğunun həyata keçirilməsi və onun təhlükəsizliyi üçün daxili amilin müstəqillik iradəsi və əzmi, xarici amilin isə beynəlxalq təminat ilə müəyyənləşdiyi nəzərə alınarsa, onda bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin qorunması və inkişafını şərtləndirən hər iki amilin təmin edilməsi və möhkəmləndirilməsi yolunda əsaslı addımların atıldığını qeyd etmək olar.

Müstəqillik və dövlətçilik mənafelərini qorumaq, bu sahədə qarşıya çıxan problemləri beynəlxalq aləmin dəstəyi ilə həll etmək üçün Azərbaycan diplomatiyası beynəlxalq və məhəlli təşkilatlarla sıx əlaqələr yaratmaq, beynəlxalq hüquq normaları və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq prinsipləri ilə tənzimlənən böyük dünya siyasətinə qatılmaq sahəsində də mühüm işlər görmüşdür. Xüsusən BMT, Avropa Birliyi, Avropa Şurası, ATƏT, MDB, İslam dünyası ölkələrini birləşdirən İKT, Yaxın və Orta Şərqi ölkələrinin təmsil olunduğu EKO, Qara dəniz ətrafı dövlətləri birləşdirən Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər beynəlxalq, məhəlli təşkilatlarla sıx inteqrasiyanın, hərtərəfli münasibətlər qurulmasının yeni yolları və vasitələri müəyyənləşdirilmiş və həyata keçirilmişdir.

Ermənistanın təcavüzünün dəf edilməsi, respublikamızın pozulmuş ərazi bütövlüyünün bərpa olunması və işğalçıların ölkə ərazisindən çıxarılması, Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı beynəlxalq aləmin dəstəyinin qazanılması müstəqil dövlət quruculuğunun bütün dövrlərində Azərbaycan diplomatiyasının qarşısında qoyduğu ən mühüm istiqamətlərdən və vəzifələrdən biri olmuşdur. Dağlıq Qarabağ ətrafında yaranmış münaqişənin qanlı tarixi göstərdi ki, beynəlxalq rəyi nəzərə almadan, ayrı-ayrı nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların və dövlətlərin dəstəyinə nail olmadan, hərtərəfli düşünülmüş diplomatik iş aparmadan güc tətbiq etməklə bu məsələnin həllinə yönələn hər bir cəhd əvvəlcədən acı nəticəyə və uğursuzluğa məhkumdur. Ona görə də, Azərbaycan diplomatiyası bu dövrdə bütün gücünü müstəqil dövlətimizin dünyada tanınmasına, onun beynəlxalq nüfuzunun artmasına, ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatın bütün sahələrində dünya birliyinə inteqrasiya olunmasına yönəldərək, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin, respublikamızın ərazi bütövlüyü problemlərinin həllinə əlverişli beynəlxalq dəstəyin təmin edilməsi zərurəti ilə qarşılaşmışdır. Bunun üçün bu problemin dünya səviyyəsinə çıxarılması və həlli ilə bağlı xüsusi bir konsepsiya hazırlanmış və bəzi konkret vəzifələrin həyata keçirilməsini nəzərdə tutan ardıcıl siyasi kurs yeridilmişdir.

Əvvəla, Ermənistanı dəstəkləyən ölkələrin bir qismi bitərəfləşdirilmiş, bu məsələdə əvvəlcədən bitərəf qalan dövlətlər Azərbaycanın ədalətli mövqelərinin müdafiəsinə cəlb edilmiş, ölkəmizin müstəqil dövlətçiliyində marağı olan və onu müdafiə edən dövlətlərin, beynəlxalq təşkilatların bu işə qoşulması, Ermənistanı təzyiq etməsi üçün hərtərəfli düşünülmüş diplomatik və siyasi iş aparılmışdır.

İkincisi, Dağlıq Qarabağın və bu bölgə ətrafında yaranmış problemlərin tarixi, mahiyyəti və kökləri hərtərəfli açıqlanmış, Azərbaycanın haqq səsi bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırılmış, mövcud informasiya boşluğu doldurulmuş və dünyada ictimai rəy respublikamızın xeyrinə dəyişdirilmişdir. Bu məqsədlə qeyd olunan problemin milli zəmin əsasında, etnik münaqişə və ya insan hüquqlarının pozulması ilə meydana çıxan qarşıdurma deyil, Azərbaycanın istiqlaliyyəti yolunda süni yaradılmış maneə və ayrı-ayrı dövlətlər tərəfindən düşünülmüş siyasi məsələ və Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiasının nəticəsi olduğunu inandırıcı şəkildə bütün dünyaya bəyan etmişdir.

Üçüncüsü, Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin Azərbaycan dövlətinə qarşı yönəlmiş çıxışlarının beynəlxalq separatizmin tərkib hissəsi kimi qorxulu, ağır nəticələr törədən və digər dövlətlərin də ərazisində oxşar problemlərin alovlanmasına təkan verən təhlükəli proses olduğunu sübut etmiş, dünya ictimaiyyətini belə təhlükənin qarşısını almağın vacibliyinə inandırmışdır.

Dördüncüsü, bu problemin Azərbaycanın Qərbe inteqrasiyasının qarşısını almaq, ayrı-ayrı region dövlətlərinin təsir və nüfuz dairəsində saxlamaq üçün və xüsusi məqsədlə ortaya atılmış bir məsələ olduğunu sübut etmiş, beynəlxalq aləmdə bu istiqamətdə geniş təbliğat aparılmışdır. Qeyd edilən məsələlər, o cümlədən 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanın xarici siyasətində nəzərdən qaçırılmış, aktuallığına və praktiki əhəmiyyətinə ciddi fikir verilməmiş digər problemlər də bu dövrdə həll edilmiş və aradan qaldırılmışdır. Azərbaycan diplomatiyası yalnız 1993-cü ilin ortalarından başlayaraq Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı bəhs edilən məsələlər üzərində gərgin işləmiş, hərtərəfli, düşünülmüş və real praktiki addımlar ataraq onu ardıcıl surətdə həyata keçirməyə başlamışdır.

Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas prioritet istiqamətlərdən birini də terrorizmə qarşı mübarizədə beynəlxalq proseslərə qatılmaq və ABŞ-ın təşkil etdiyi antiterror koalisiyasında iştirak etməkdən ibarət olmuşdur. Hələ Sovet İttifaqının tərkibində olduğu zamandan etibarən erməni terrorizminə məruz qalmış Azərbaycan Respublikası bütün dünya üçün təhlükə doğuran belə problemlərin aradan qaldırılmasına dair məsələləri özünün daxili və xarici siyasətinin diqqət mərkəzində saxlamışdır. Azərbaycan terrorizmə qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın dərinləşdirilməsini və təsirli tədbirlərin görülməsini həmişə zəruri hesab etmişdir. Lakin erməni terrorizmi ilə bağlı Azərbaycanın çağırışlarına beynəlxalq aləmdə uzun müddət adekvat münasibət göstərilməmişdir.

2001-ci ilin sentyabrında ABŞ-da törədilmiş tenor aktından sonra beynəlxalq aləmdə antitenor koalisiyası formalaşmağa başladı. Azərbaycan beynəlxalq terrorizmi pisləyən və ona qarşı fəal mübarizəyə qoşulan ilk ölkələrdən biri oldu. Azərbaycanın hərbi kontingenti hazırda Kosovo, Əfqanıstan və İraqda beynəlxalq sülhməramlı qüvvələr tərkibində iştirak edərək, respublikamızın antiterror mübarizədə həmrəyliyini və prinsiplial mövqeyini nümayiş etdirir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan rəhbərliyi erməni terrorizminin ölkəmizə və regional təhlükəsizliyə vurduğu ağır zərbələr barədə həqiqətləri BMT, Avropa Şurası və digər yüksək tribunalardan dünya ictimaiyyətinə çatdıraraq, Azərbaycan dövlətinin terrorun hər cür təzahürünə qarşı beynəlxalq əməkdaşlığa hazır olduğunu dəfələrlə bəyan edib. Hazırda bu sahədə aparılan işlər Azərbaycanın xarici siyasətində öz aktuallığını saxlayır.

Beləliklə, müstəqillik dövründə mürəkkəb formalaşma mərhələlərindən keçmiş Azərbaycanın xarici siyasəti 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən ölkənin həyati mənafeələrinə xidmət edən, dövlətin strateji maraqları üzərində qurulmuş, hərtərəfli işlənilib hazırlanmış, özünün aydın, konkret vəzifə və istiqamətləri, prioritetləri ilə seçilən, bitkin, ardıcıl və prinsiplial xarakter kəsb etməyə başlamışdır. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qorumaq, möhkəmlətmək və ölkəmizin dünya birliyinə inteqrasiya olunması üçün dinc və əlverişli beynəlxalq şəraitin təmin edilməsinə yönəlmiş çoxşaxəli, tarazlaşdırılmış, fəal xarici siyasətinin nəticəsidir ki, respublikamız planetin siyasi xəritəsində özünə layiq yer tutmuş, regionun və beynəlxalq aləmin qlobal problemlərinin həllində təsirli və əhəmiyyətli mövqe qazanmışdır.

Hazırda regionda və dünyada baş verən əsas iqtisadi, siyasi, mədəni hadisə və proseslərdə Azərbaycan dövləti layiqincə təmsil olunur, öz mövqeyini bildirir və mənafeələrini qoruyur. Respublikamızda həyata keçirilən demokratik islahatlar və iqtisadi dəyişikliklər, fəal xarici siyasət bu gün dünyanın ən qüdrətli dövlətlərinin, nüfuzlu təşkilat və qurumlarının diqqətini Azərbaycana yönəltmiş, beynəlxalq hüquq normalarına uyğun qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın qurulmasına və inkişafına əlverişli zəmin yaratmışdır.

2. Azərbaycanın xarici siyasət prioritetləri

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin xarici siyasət fəaliyyətinin formalaşması həm də Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu prosesi ilə müşayiət olunduğundan dövlətin rastlaşdığı bütün problemlər onun xarici siyasətinə də öz təsirini göstərmişdir. SSRİ-nin və keçmiş sosialist birgəyaşayış tərzinin təsirindən qurtarmaq, müstəqil xarici siyasət kursu formalaşdırmaq, onun əsas prioritetlərini, məqsəd və vəzifələrini, istiqamətlərini müəyyən etmək, dünya siyasəti müstəvisinə çıxmaq və beynəlxalq münasibətlər sistemində qatılmaq gənc və təcrübəsiz dövlət üçün o qədər də asan bir iş deyildi. Odur ki, müstəqilliyin ilk illərində ölkənin xarici siyasət kursunda və hökumətin bu yönlü fəaliyyətində ciddi nöqsanlar, ziddiyyətli, qeyri-müəyyən və qeyri-ardıcıl qərarlar da olmuşdur ki, bütün bunlar Azərbaycanın həm daxili həyatına, müstəqil dövlət quruculuğu prosesinə, həm də onun dünya siyasəti və beynəlxalq münasibətlər sistemində qatılması işinə öz mənfi təsirini göstərmişdir.

Hər bir dövlət öz xarici siyasəti qarşısındakı vəzifələri həyata keçirmək üçün uzunmüddətli strateji və operativ cari fəaliyyət proqramı hazırlayır. Uzunmüddətli strateji fəaliyyət proqramı dövlətin gücü, qüdrəti, resursları, dünya siyasətindəki rolu və yerindən asılı olaraq müxtəlif məqsəd və vəzifələr üzərində qurulur. Bunların ən vacibləri və həyati əhəmiyyət kəsb edənləri sırasına ölkənin müstəqilliyinin qorunmasını, dünyaya müvəffəqiyyətli inteqrasiya və beynəlxalq münasibətlər sistemində özünə layiq yer tutmasını, ərazi bütövlüyü və suveren hüquqlarının təmin edilməsini, vətəndaşlarının firavan həyatını təmin etmək məqsədilə xarici aləmin imkanlarından istifadə edilməsini və s. aid edirlər.

Uzunmüddətli xarici siyasət strategiyası konkret zaman, məkan və şəraitə uyğun olaraq dövlətlərin cari xarici siyasət proqramının hazırlanmasını və yürüdülcək siyasətin, görülcək işlərin prioritetlərinin (mövcud zaman, məkan və şəraitdə reallaşdıracağı birinci dərəcəli vəzifələr) müəyyən edilməsini tələb edir. Əslində xarici siyasət sahəsindəki prioritetlər dövlətin uzunmüddətli xarici fəaliyyətinin tərkib hissəsi, qarşısında duran vəzifələrin daha dəqiqləşdirilmiş, qruplaşdırılmış, təsnifatlaşdırılmış və mövcud zaman, məkan çərçivəsində önə çıxarılmış hissəsidir.

Ölkənin xarici siyasət prioritetləri tədqiqatçıların fikrinə görə, dövlətin rəsmi və qeyri-rəsmi institutlarının, vətəndaş cəmiyyətinin və ictimaiyyətin tələb və istəklərinin sintezi nəticəsində formalaşmış ümumi rəy əsasında müəyyən olunur. Ümumi rəyin fəaliyyət proqramına çevrilməsi və milli səviyyədə həyata keçirilməsinin koordinasiyasını dövlət öz institutları, hüquqi və fiziki şəxsləri vasitəsilə reallaşdırır.

Xarici siyasət prioritetlərinin koordinasiyasını həyata keçirən əsas institut Xarici İşlər Nazirliyi hesab olunur. Bu nazirlik mövcud zaman, məkan və şərait çərçivəsində dövlətin ictimai tələblərini öyrənir, ümumiləşdirir, xarici aləmlə təmasda onun reallaşması proqramını hazırlayır, dövlətin ali rəhbərliyinə təqdim edir və həyata keçirilməsi işini təmin edir. Prioritetlərin reallaşması işində Xarici İşlər Nazirliyi həm dövlətin bütün mövcud resurslarını və gücünü, həm də ölkə vətəndaşlarının, dövlətə loyallıq münasibəti ilə seçilən siyasi partiya, ictimai təşkilatların, ayrı-ayrı hüquqi və fiziki şəxslərin imkanlarını səfərbər edir. Bu mənada xarici siyasət və onun prioritet vəzifələrinin həlli tələbləri milli birliyin yaranmasında stimül kimi çıxış edir. Xüsusən böhran və müharibə vəziyyətlərində, ölkənin milli təhlükəsizliyi, ərazi bütövlüyü və xalqın həyatı üçün təhlükə yarandığı məqamlarda insanlarda vətənpərvərlik hisslərinin güclənməsi, maraqların və baxışların yaxınlaşması baş verir. Bu hisslərdən düzgün istifadə olunan, millətinin istək və arzuları mövcud şəraitə və zamana görə doğru istiqamətləndirilən, real iqtisadi, siyasi, hərbi, demoqrafik və s. imkanları nəzərə alman ölkələrdə prioritetləri reallaşdırmaq mümkün olur. Əks təqdirdə millət qeyri-real və avantürüst addımlara sövq olunur ki, bu da onun başqa dövlət və xalqlarla qarşıdurmasına səbəb ola bilər. Ümumiyyətlə, dövlətin xarici siyasət prioritetlərinin həlli onun obyektiv, yaxud subyektiv dəyərləndirilməsindən, istək və arzuların real vəziyyətə uyğunlaşdırılmasından asılıdır. Çünki beynəlxalq aləmin siyasi, iqtisadi, hərbi, demoqrafik, informasiya imkanları və şəraiti qloballaşma nəticəsində elə bir vəziyyətə gətirilmişdir ki, burada nəyin milli marağa uyğun gəlib-gəlməməsini müəyyənləşdirmək çox çətindir.

Ölkənin xarici siyasət prioritetləri açıq diplomatiyaya aid edilir və bir qayda olaraq dövlət başçıları, xarici siyasət idarələri bu barədə açıq danışıqlar. Prioritetin istinad qaynağı milli və milli-dövlət maraqları hesab olunur ki, bunun da əsasını hər bir ölkənin ali qanunu olan Konstitusiyaya təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas vəzifələri və prioritetləri Azərbaycan dövlətinin Konstitusiyasında əks olunmuşdur. Dövlət başçısı Konstitusiyaya tələblərindən çıxış edərək hər bir konkret zaman, məkan və şərait çərçivəsində xarici siyasət prioritetlərini müəyyənləşdirir, onun həyata keçirilməsini təmin edir.

Hər bir dövlətin xarici siyasət prioritetlərinin düzgün müəyyən olunması onda öz milli maraqlarını, ölkəni əhatə edən qonşu və region dövlətlərinin imkan və mövqelərini, dünya siyasəti və beynəlxalq münasibətlərin mahiyyəti və reallıqlarını, planetin birgəyaşayış normalarını müəyyən edən böyük dövlətlərin, beynəlxalq

təşkilatların, güc mərkəzlərinin maraq və mənafe çərçivələrini, onlara təsir imkanlarını dəqiq qiymətləndirə bilməsindən asılıdır.

Hakimiyyət dairələrində ölkənin xarici siyasət perspektivləri, dünya dövlətləri arasında qazanacağı uğurlar, beynəlxalq münasibətlər sistemində tutacağı yer haqqında euforik deyil, real, pragmatik düşüncə olmalı, dövlətin mövcud xarici siyasət resursları, dünya dövlətləri üçün kəsb etdiyi iqtisadi, siyasi və mədəni əhəmiyyəti düzgün dərk edilməli, beynəlxalq münasibətlərin axarı, tendensiyaları, ölkələrin real maraqları nəzərə alınmalıdır. Məsələn, 1992-ci ildə Azərbaycanın siyasi rəhbərlərində belə bir fikir formalaşmışdı ki, SSRİ-nin tərkibindən çıxmaq, demokratik inkişaf və Qərbdə inteqrasiya kursu elan etməklə bütün dünya ölkələrinin etimadına və dəstəyinə nail olacaq, Azərbaycanı dərhal "Ümumavropa evi"yə qəbul etdirəcək və ölkənin iqtisadi inkişafı üçün dünya dövlətlərindən hərtərəfli yardım alacaqlar. Əlbəttə, bu meydan hərəkətindən, Qərb dəyərləri və Qərb ölkələri haqqında müxtəlif təbliğat vasitələrinin ideoloji təsirindən doğan euforiyadan başqa bir şey deyildi.

Müstəqilliyinin ilk illərində Azərbaycanın xarici siyasət prioritetləri bir neçə əsas vacib sahə üzərində qurulmalı idi:

1. Ölkənin daxilində düşünülmüş siyasət yürütməklə bütün vətəndaşların, milli, sosial təbəqələrin, siyasi, ictimai və digər resursların Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyi və ərazi bütövlüyünün qorunması ətrafında səfərbər edilməsi;

2. Bütün xarici siyasət resursları, diplomatik və siyasi imkanlardan istifadə etməklə Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyinə qarşı yönəlmiş təhlükələrin aradan qaldırılması, milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi, erməni separatçıları və Ermənistan qoşunlarının ölkənin ərazilərini işğal etməsinin qarşısının alınması, bu məqsədlə bölgədə və dünyada müttəfiqlərin qazanılması, əleyhdarların bitərəfləşdirilməsi;

3. Dünya siyasətinə təsir imkanı olan böyük dövlətlərlə, beynəlxalq və regional təşkilatlarla, xarici ölkələrdə Azərbaycanın global maraqlarını müdafiə edə biləcək institutlarla, kütləvi informasiya vasitələri ilə, diaspora mərkəzləri və başqa qurumlarla hərtərəfli işin aparılması, Azərbaycanın onlar üçün kəsb edəcəyi əhəmiyyətin anladılması;

4. SSRİ zamanında ölkənin mövcud olan iqtisadi, siyasi, sosial, mədəni əlaqələrinin müstəqil dövlət maraqları çərçivəsində qiymətləndirilməsi və tənzimlənməsi, bu əlaqələrin alternativlərinin aranması və xarici siyasət istiqamətlərinin yumşaq formada, təcridən, milli maraqlara müvafiq şəkildə dəyişdirilməsi;

5. Regionda ölkənin maraqlar çərçivəsinin, bu yöndə region dövlətləri ilə əlaqə sisteminin, üst-üstə düşən və kəsişən məqamların tədqiq olunması, çevik və operativ fəaliyyət proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi.

Əlbəttə, bu siyahını istənilən qədər uzatmaq da olar. Əsas məsələ ondadır ki, 1992-1993-cü illərdə Azərbaycan rəhbərliyi nəinki bu prioritet vəzifələri müəyyənləşdirib həyata keçirə bilmədi, əksinə, həm daxilə, həm də xaricdə çox ziyanlı bir siyasət yeridərək ölkəni çətin duruma saldı. Nə vaxtsa, hansısa emosional şəraitdə səslənən "türkün türkdən başqa dostu yoxdur", "İran aqlını başına yığmalı və Cənubi Azərbaycan məsələsini həll etməlidir", "Orta Asiya dövlətləri müstəqilliklərini özləri qazanmayıb, yaxud qeyri-demokratik ölkələrdir, odur ki, onlarla münasibət qurmaq olmaz", "Rusiya ilə bizim haqq-hesabımız hələ irəlidedir", "Çində insan hüquqları pozulur" və s. bəyanatlarla Azərbaycanı həm daxilə, öz vətəndaşları arasında, həm regionda, həm də xarici aləmdə çox böyük problemlərlə üzbaşüz qoydu.

Xarici siyasət sahəsində yaşanan problemlərin daxilə baş alıb gedən özbaşınalıq, siyasi böhran, vətəndaş qarşıdurması ilə müşahidə olunması, erməni işğalçılarının bir-birinin ardınca Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi və bunun qarşısını almaq üçün mövcud hakimiyyətin ciddi bir iş görə bilməməsi və s. kimi məsələlər müvafiq olaraq o dövrdəki ölkə rəhbərliyinin taleyini həll etdi.

Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətinin formalaşması və prioritet vəzifələrin müəyyənəlməsi Prezident Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məhz onun dövründə Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində iştirakı və özünəməxsus mövqelər qazanması üçün lazımi tədbirlər görüldü, ölkənin xarici aləm üçün kəsb etdiyi maraqlar dairəsi, geosiyasi və iqtisadi əhəmiyyəti düzgün dəyərləndirildi, beynəlxalq aləmin Cənubi Qafqazda, Xəzər regionunda və Azərbaycanda təmsil olunan, üst-üstə düşən, kəsişən maraq dairələri müəyyənləşdirildi. Beynəlxalq münasibətlərin yeni düzəni, dövlətlərarası əlaqələrin prinsipləri, beynəlxalq hüququn təsir gücü və dairəsi, dünyanın böyük dövlətlərinin, regionun aparıcı ölkələrinin və beynəlxalq təşkilatların Azərbaycanla bağlı yürütdüyü və yürüdə biləcəyi siyasət təhlil edildi.

Dünyada baş verən qloballaşma, demokratikləşmə və beynəlxalq inteqrasiya fonunda gənc bir dövlətin birmənalı müstəqil xarici siyasət kursunun müəyyən edilməsi o zaman çox çətin idi. Xüsusən nəzərə alınsa ki, Rusiya və İran qərbyönümlü xarici siyasətə xüsusi qısqanclıq və həssaslıq nümayiş etdirirdilər, qonşu Ermənistan ərazi iddiası ilə ölkəyə işğalçı ordu yeritmişdi və Azərbaycan beynəlxalq təcrid olunmaya məruz qalmışdı, onda Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətinin hansı çətin şəraitdə həyata keçirildiyini təsəvvür etmək

olardı. İlk növbədə Azərbaycanın bir dövlət kimi gələcək dünya nizamında yeri, daxili və xarici siyasətinin xarakteri və prioritetləri müəyyən edilməli, Qərbə, Şərqə, yoxsa Rusiyaya və keçmiş SSRİ məkanında mövcud olan dövlətlərin birliyinə inteqrasiya xətti seçilməli, ölkənin təhlükəsizliyi hansısa mövcud beynəlxalq təhlükəsizlik sistemləri ilə əlaqədə, yoxsa müstəqil, bitərəf şəkildə təmin olunması kimi məsələlər həllini tapmalı idi. Bütün bu məsələlər ətrafında operativ, lakin düşünülmüş, hərtərəfli ölçülüb-biçilmiş qərarlar qəbul edilməli idi.

1993-1994-cü illərdə Prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın xarici siyasətinin və beynəlxalq münasibətlər sistemində təmsilçiliyinin strateji və cari vəzifələri, xarici aləmlə əlaqələrin konturları, prioritetləri müəyyən edildi.

Beləliklə, göründüyü kimi, 1993-cü ildən başlayaraq Azərbaycanın xarici siyasəti özündən müştəbehlik üzərində qurulmuş illüziyalardan, "demokratik utopizm"dən xilas olaraq, real və pragmatik məzmun kəsb etmişdir. İlk növbədə ölkənin pozulmuş ərazi bütövlüyünün bərpası, işğalçıların Azərbaycan torpaqlarından çıxarılması, dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi və onun təhlükəsizliyinin təmin edilməsi kimi vəzifələrin həllində beynəlxalq aləmin dəstəyi qazanılmışdır.

1991-93-cü illərdə xarici aləmin kəşfiyyat və xəfiyyə poliqonuna çevrilmiş, siyasi, hərbi, dini, missioner təşkilatların dərin yuva saldığı ölkənin milli təhlükəsizlik məsələləri həll edilmişdir.

Azərbaycanın düşmənləri səviyyəsinə qaldırılmış iri region dövlətləri - Rusiya və İranla, erməni lobbisinin təsiri ilə Azərbaycana qarşı sanksiyalar qəbul etmiş ABŞ-la, Fransa və İngiltərə ilə, Orta Asiyanın qonşu türk respublikaları və başqa dövlətlərlə münasibətlər sahmana salınmışdır. Beynəlxalq və regional təşkilatlarla əlaqələr intensivləşdirilmiş, onların imkanlarından Azərbaycanın problemlərinin həlli istiqamətində istifadə etmək üçün tədbirlər görülmüşdür.

Xarici təbliğat və informasiya fəaliyyətini qaydaya salmaq üçün ölkə daxilində mühüm işlər görülmüş, xarici kəşfiyyat, informasiya və xəfiyyə orqanlarının Azərbaycandakı fəaliyyəti nəzarətə götürülmüşdür.

Beləliklə, müstəqil Azərbaycan dövlətinin xarici siyasət fəaliyyətinin formalaşması və inkişafının tarixi qısa olsa da, mühüm hadisələrlə zəngindir. Bu fəaliyyətin tarixi, ədəbiyyatda öyrənilməsi də mühüm nəzəri və praktiki əhəmiyyət kəsb edir. Xarici siyasət fəaliyyətinin qurulmasının əsas məqamları, inkişaf tendensiyaları, beynəlxalq münasibətlər sistemində Azərbaycanın özünəməxsus yer tutması və başqa məsələlər tədqiqatçıların diqqət mərkəzinə çıxarılmalı, görülən və görülməli işlər, uğurlar və uğursuzluqlar təhlil olunmalı, nəzəri və praktiki tövsiyələr verilməlidir.

Müstəqilliyinə nail olduğu gündən Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas prioritetlərindən biri dövlət müstəqilliyini qorumaq və möhkəmləndirmək, ölkənin təhlükəsizliyini, milli dövlətçilik hüquqlarını təmin etmək və beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi ilə bağlamaqdan ibarət idi. Bu prioritet bu gün də xarici siyasət kursunun əsas vəzifələrindən birini təşkil edir və onun reallaşdırılması istiqamətində iş davam etdirilir. Çünki Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi yolunda mövcud olan əsas təhlükələr 1995-ci ildən başlayaraq əsasən aradan qaldırılsa da, onun təhlükəsizliyinin təmin olunmasının təminatı məsələsi hələ də açıq qalır. Xüsusən nəzərə almaq lazımdır ki, ölkə ərazisindən xarici işğalçı ordu çıxarılmayıb, onun ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı ilə bağlı beynəlxalq hüquqları təmin olunmayıb. Bundan başqa, Azərbaycanın iqtisadi, siyasi, ekoloji, informasiya, ərzaq və s. təhlükəsizliyinin də qorunması istiqamətində xarici aləmlə aparılan işlər davam edir və onların ölkə daxilində reallaşdırdığı layihələr dövlətin milli təhlükəsizlik maraqlarına uyğunlaşdırılır. Azərbaycanın müdafiə qabiliyyətinin yüksəlməsi, ordu quruculuğunun NATO standartlarına müvafiq inkişaf etdirilməsi və s. vəzifələr həyata keçirilir.

Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin əsas problemi Ermənistanla münacişə vəziyyətindən çıxmaq, Dağlıq Qarabağ problemini həll etmək, işğal altındakı torpaqları geri qaytarmaq, bütün ölkə ərazisində dövlətin suveren hüquqlarını bərpa etmək və sərhədlərinin təhlükəsizliyini təmin etməkdən ibarətdir. Bu problemlərin həllində Azərbaycanın ədalətli və beynəlxalq hüquqa söykənən mövqeyini dəstəkləyən, bu mövqeyin əleyhinə çıxış edən və bitərəf mövqe nümayiş etdirən dövlətlər, beynəlxalq və regional təşkilatlar mövcuddur. Əsas vəzifə sözsüz ki, mövqələrimizi müdafiə edənlərin sayını artırmaq məqsədilə xarici siyasət fəaliyyətini gücləndirmək, bu ölkələrlə, təşkilatlarla hərtərəfli iş aparılmasıdır.

Azərbaycanın yerləşdiyi Avrasiya bölgəsində dövlətlərin hərbi təhlükəsizliyini təmin edən iki sistem - Rusiyanın rəhbərlik etdiyi "Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi" və ABŞ-ın hegemon olduğu NATO bloku, eyni zamanda müstəqil olaraq öz təhlükəsizliyinin qeydinə qalan İran mövcuddur. Yaxın illərdə NATO-ya qoşulmaq qeyri-real görünür. "Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi"nə qoşulmaq isə Azərbaycanın planlarına daxil deyil. Yaxud Azərbaycan İran və Türkmənistan kimi bloklara qoşulmamaq (bitərəf ölkə) siyasəti yürütmək fikrində də deyil. Göründüyü kimi, Avropa təhlükəsizlik sisteminə (NATO-ya) inteqrasiya olunana qədər kənar təsir və təzyiqlərdən qorunmaq, öz hərbi təhlükəsizliyini təmin etmək ölkənin xarici siyasət prioriteti olaraq qalır.

Azərbaycanın milli gəlirinin mühüm bir hissəsini və iqtisadiyyatının əsas qismini neft təşkil edir. 1994-cü ildən başlayaraq həyata keçirilən yeni neft strategiyasının reallaşdırılması vəzifəsi dövlətin xarici siyasətinin prioritetlərindən biridir. Bu strategiyanın əsas mahiyyəti Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda mövcud olan karbohidrogen ehtiyatlarının qabaqcıl Qərb texnologiyası və investisiya imkanlarından səmərəli istifadə etməklə döviyyəyə buraxılması, təhlükəsiz yollarla dünya bazarlarına çıxarılması, satışından əldə edilən vəsaitlə ölkənin digər sahələrinin, qeyri-neft sektorunun inkişafına nail olunması, bugünkü və gələcək nəsillərin firavan həyatının təmin edilməsindən və s. ibarətdir. Bu sahədə Xəzərin sektor bölgüsü, neft kəmərlərinin çəkilişi və təhlükəsizliyi, investisiya təminatı, dünya neft-qaz bazarında lazımı yeri tutmaq və s. kimi çətinliklərin aradan qaldırılması və nəzərdə tutulan işlərin həyata keçirilməsi üçün xarici dövlətlərin imkanlarından maksimum yararlanmaq xarici siyasətin əsas prioritetlərindən birini təşkil edir.

Azərbaycan müstəqilliyinin ilk illərində xarici valyutaların tam təsiri altında olduğundan, ciddi iqtisadi, siyasi, maliyyə-kredit böhranı ilə üzləşdiyindən yenidən döviyyəyə buraxdığı manatın sabit kursunu təmin edə bilmədi. Bundan başqa, qeyri-professional makro və mikroiqtisadi addımlar, kredit, investisiya və pul siyasəti ölkəni xarici kapitalın (rubl və dolların) tam təsiri altına saldı. Qısa zaman çərçivəsində inflyasiya fantastik həddə çatdı, büdcə, xəzinə proqnozları iflasa uğradı.

1993-2005-ci illərdə həyata keçirilən işlər və görülmüş tədbirlər böhranı aradan qaldırdı, inflyasiyanı sabitləşdirdi, büdcə, xəzinə, xarici investisiya qoyuluşu və maliyyə-kredit problemlərini həll etdi. 2005-ci ildə manatın denominasiyası haqqında fərman imzalandı, xəzinəyə iki milyard ABŞ dollarından artıq pul toplandı, neft gəlirlərinin vahid fonda yığılması və istifadəsi strategiyası müəyyən edildi. Azərbaycanın müasir xarici siyasət prioritetlərindən birini mövcud sabit vəziyyəti təmin etməklə ölkənin xarici kapital və investisiya üçün "əlverişli dövlət imicini" qoruyub saxlamaq, xarici ələmin imkanlarından istifadə edərək qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirmək, yeni-yeni iş yerləri açmaq, manatın sabit kursunu və inflyasiyanı idarə etmək, beynəlxalq maliyyə qurumları ilə səmərəli əməkdaşlığı davam etdirmək, xarici borcların səviyyəsini nəzərdə saxlamaq və getdikcə Azərbaycanın xarici kapitaldan və neft gəlirlərindən asılılığını aradan qaldırmaqdan ibarətdir.

Azərbaycanın xarici siyasət prioritetləri sırasında Qərb ölkələrinin təmsil olduğu Avropa Birliyi sisteminə (iqtisadi, siyasi, sosial, mədəni sahədə) və qlobal dünya siyasəti məkanına inteqrasiya mühüm yer tutur. Bu sistemə daxil olmaqla Azərbaycan həm özünün mövcud resurslarından xalqının firavan həyatının təmin edilməsi istiqamətində daha səmərəli, təhlükəsiz və itkisiz istifadə etmək imkanı əldə edir. Həm də qabaqcıl dünya texnologiyalarından, investisiya və xarici kapitalın ölkə iqtisadiyyatına daha sürətlə daxil olması, qeyri - neft sektorunun inkişafına nail olunması imkanı qazanır. Bununla bağlı, Avropa İttifaqı və ABŞ-in imkanlarından istifadə edərək ölkənin daxili iqtisadi, sosial və digər strukturlarının islahatını aparmaq və dünya standartlarına qaldırmaq imkanı da yaranar. Odur ki, Avropa İttifaqı və bütün digər beynəlxalq maliyyə strukturları, Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Ticarət Təşkilatı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı kimi qurumlarla əməkdaşlıq Azərbaycanın xarici iqtisadi siyasətinin əsas prioriteti hesab olunur.

Azərbaycan Qərbə özünün Avrasiya məkanındakı əhəmiyyətli geosiyasi vəziyyətini və zəngin enerji resurslarını lazımı səviyyədə təqdim etməklə, Cənubi Qafqazın lider dövləti statusunu öz əlində saxlaya bilər və saxlamalıdır. Qərbin köməyi və davamlı dəstəyi ilə iqtisadiyyatda struktur islahatlarını müvəffəqiyyətlə başa çatdırmaq, dünyanın liberal ticarət-biznes məkanına daxil olmaq üçün əlverişli beynəlxalq dəstək almaq və dinamik inkişaf yoluna çıxmaq xarici siyasətin mühüm prioriteti olaraq qalır.

Azərbaycanın xarici siyasət prioritetləri sırasına eyni zamanda dünyada beynəlxalq hüquq normalarına əsaslanan sivil birgəyaşayış normalarının bərqərar olması, dövlətlərin beynəlxalq hüquqlarının qorunması üçün təsirli tədbirlərin görülməsi, beynəlxalq təşkilatların, xüsusən BMT, ATƏT, NATO kimi qurumların dünyada sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunmasında daha yaxından iştirakının artırılması və s. məsələlər də daxildir.

Azərbaycan transmilli dünya siyasətində yaxından iştirak edir. Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində baş verən bütün hadisələr və cərəyan edən tendensiyalar dövlətin daxili və xarici vəziyyətinə bilavasitə təsir göstərir. Qloballaşma və dünya siyasətinin transmilliləşməsi, regional inteqrasiya, transmilli demokratikləşmə, liberallaşma və s. kimi proseslərdə ölkənin vahid strateji yanaşma nümayiş etdirməsi və iştirakı bütün dünyada izlənilir və qiymətləndirilir. Odur ki, həm bu yöndə atılan praktik addımlar, həm də görülmə işlərin beynəlxalq aləmdə düzgün təqdim olunması xarici siyasətin əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Nəzərə alınsa ki, Amerika və Avropa İttifaqı dövlətləri müasir dövrdə öz xarici siyasətlərini dünya ölkələrinin demokratik transformasiyası üzərində qurur və hər bir ölkə beynəlxalq münasibətlər sistemində demokratik dəyərlərə münasibətinə görə qiymətləndirilir, onda bu işin nə qədər prioritet olduğunu anlamaq olar.

Azərbaycan dövləti dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıların istinad yeri, qürur mənbəyi və doğma Vətənidir. Odur ki, ölkə daxilində olduğu kimi, bütün dünya ölkələrində yaşayan azərbaycanlıların, onlara məxsus əmlak və mülkiyyətin, soydaşlarımızın milli və vətəndaş haqlarının qorunması da xarici siyasətin prioritet istiqaməti kimi diqqət mərkəzindədir. Xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar eyni zamanda

Azərbaycan dövləti üçün dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində, regionlarda və bütövlükdə beynəlxalq aləmdə baş verən hadisələrə təsir etmək anlamında xarici siyasət resursu kimi çıxış edir. Bu resursu qorumaq, imkanlarını artırmaq, həm azərbaycanlıların öz hüquqlarının dolğun təmin olunmasında, həm də Vətənin mənafeələrinin qorunmasında onlardan istifadə etmək xarici siyasətdə ən vacib prioritetlərdən biridir.

Azərbaycanın xarici prioritetləri sırasına region maraqlarının sistemləşdirilməsi və reallaşması istiqamətində görülən vacib işləri də aid etmək olar. Məsələn, Dağlıq Qarabağ problemi və Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsini həll etməklə yanaşı, Azərbaycan İran, Türkmənistan və Rusiya ilə kəşifən və toqquşan maraqların ortaq nöqtəsini tapmaq və əlaqələri yaxşılaşdırmaq, Türkiyə, Ukrayna, Gürcüstanla və strateji maraqları ölkəmizlə üst-üstə düşən digər region ölkələri ilə müttəfiqlik əlaqələrini daha da inkişaf etdirmək, Xəzər dənizinin statusu, TRASEKA, Şərq-Qərb enerji-nəqliyyat-kommunikasiya layihələrinin həllində müttəfiqlərlə birlikdə səy göstərmək kimi vəzifələri də həll etməlidir.

Bundan başqa, Avrasiya məkanında həyata keçirilən beynəlxalq və regional inteqrasiyada öz layiqli yerini tutmaq, ölkənin milli maraqlarını maksimum qorumaq və təmin etmək vəzifəsi Azərbaycandan xüsusi düşünülmüş və balanslı siyasət tələb edir. Bu regionda Rusiya başda olmaqla MDB, İran başda olmaqla İƏT, Türkiyə başda olmaqla Türkdilli Dövlətlər Birliyi, ayrıca Avropa İttifaqı, Çin, ABŞ və başqa ölkələrlə əlaqələr sistemi çox mürəkkəb və ziddiyyətli. Bütün bunlar Azərbaycanın xarici əlaqələrində balanslı regional siyasət yürütməyi xüsusi bir prioritet kimi irəli çıxarır. Balanslı regional siyasət ölkənin bugünkü təhlükəsizliyi və müstəqil gələcəyi üçün ən mühüm təminat rolunu oynaya biləcək faktordur.

(Mənbə: Əli Həsənov. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005, səh. 219-247)

3. Azərbaycan beynəlxalq təşkilatlarda

1) ATƏT və Azərbaycan

Azərbaycan ATƏM-in (1 yanvar 1995-ci ildən ATƏT) üzvlüyünə 1992-ci ilin 30 yanvarında qəbul olunmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, ATƏM Azərbaycanın daxil olduğu ilk Avropa təşkilatı olmuşdur.

1992-ci ilin fevral ayından başlayaraq Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ATƏM-in prinsiplərinə uyğun olaraq üzv olan dövlətlərin daha çox diqqət obyektinə çevrildi. Bu məqsədlə fevral ayının ortalarında ATƏM-in ilk xüsusi missiyası Azərbaycanda oldu.

Fevralın 27-28-də ATƏM-in Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin (YVŞK) iclasında ilk dəfə olaraq Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı müzakirələr aparıldı. Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasına mənsub olunmasını təsdiq edən sənəddə, sərhədlərin dəyişdirilməməsi şərti ilə, münaqişənin sülh yolu ilə həllinə çağırış öz əksini tapdı.

1992-ci ilin mart ayının 24-də ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurasının (XİNŞ) birinci əlavə görüşündə Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə olundu. Görüşdə ATƏM-in Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə dair Minsk konfransının çağırılması haqqında qərar qəbul edildi.

Azərbaycan ilk dəfə olaraq 1992-ci ilin iyulun 8-10-da Helsinkidə keçirilən ATƏM-in Zirvə Toplantısında iştirak etmiş, onun sənədlərini imzalamışdır.

20 dekabr 1993-cü ildə Azərbaycan ATƏM-in Paris Xartiyasına qoşulmuşdur.

5-6 dekabr 1994-cü ildə ATƏM-in Budapeşt Zirvə Toplantısı keçirilmişdir. Budapeşt sammitinin nəticəsinə əsasən ATƏM 1 yanvar 1995-ci ildən yeni Avropanın sivilizasiyalı birgəyaşayış qaydalarını müəyyən edən, sülhün, demokratiyanın və insan hüquqlarının qorunmasını təmin edən, üzv ölkələrinin təhlükəsizliyini və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq prinsiplərini həyata keçirən, özünüidarə mexanizmləri olan ümumavropa təşkilatına - ATƏT-ə çevrilmişdir.

Budapeşt Sammitində ilk dəfə olaraq ATƏT çərçivəsində Avropa təhlükəsizlik tədbirlərində iştirak edə biləcək sülhməramlı qüvvələrinin yaradılması və münaqişəli ərazilərə göndərilməsi qərara alınmışdır. İştirakçı dövlətlər ATƏT rəhbərliyi altında olan ilk sülhməramlı çoxmillətli hərbi hissənin Dağlıq Qarabağ bölgəsinə göndərilməsi haqqında razılıq əldə etmişlər. Bundan başqa Budapeştdə Minsk prosesi çərçivəsində həmsədrlik institutu təsis olunmuşdur. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair Budapeşt sammitinin işinin konkret yekunu olaraq "Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏT-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi" adlı qətnamənin qəbulu təşkil etmişdir.

Budapeşt Sammitinin nəticələrinə əsasən 20 dekabr 1994-cü ildə Vyanada Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi üzrə ATƏT-in üzv ölkələrinin təyin etdiyi hərbi nümayəndələrdən ibarət olan Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupu (YSPQ) təsis olunmuşdur.

Minsk prosesinin həmsədrlik institutu təsis olunarkən, ona əvvəl Finlandiya ilə Rusiya, sonra isə 1995-97 - ci illər ərzində İsveç ilə Rusiya başçılıq etmişlər.

28 avqust 1995-ci ildə ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin ATƏT-in Minsk Konfransının müzakirəsində olan münaqişə üzrə Şəxsi Nümayəndəsi vəzifəsi təsis olunmuşdur. 1 yanvar 1997-ci ildən bu vəzifəni Səfir Anjey Kasprşik (Polşa) icra edir.

1996-cı il 2-3 dekabr tarixlərində keçirilən ATƏT-in Lissabon sammitində 54 iştirakçı dövlət tərəfindən Avropada XXI əsrdə ümumi və hərtərəfli təhlükəsizlik modeli adlı Bəyannamə qəbul edilmişdir. Bəyannamədə üzv ölkələrinin təhlükəsizliyinə yönələn təhdidlər qeyd edilmiş və bu təhdidləri aradan qaldırmaq üçün birgə əməkdaşlığın vacibliyi xüsusi vurğulanmışdır.

Lissabon Zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinə dair ATƏT-in iştirakçı dövlətləri tərəfindən (Ermənistandan başqa) aşağıdakı prinsiplərə razılıq verilmişdir:

1. Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü;
2. Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində ən yüksək özünüidarəetmə statusun verilməsi;
3. Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təminatı.

1 yanvar 1997-ci ildən ATƏT-in Minsk Prosesinə Həmsədrlər qismində ABŞ, Rusiya və Fransa başçılıq edirlər.

Hazırda Minsk qrupunun Həmsədrləri aşağıdakılardır:

- İqor Popov (Rusiya)
- Robert Bradtke (ABŞ)
- Bernard Fasye (Fransa)

Hazırda Minsk Qrupu aşağıdakı tərkibə malikdir:

1. ABŞ
2. Almaniya
3. Azərbaycan
4. Belarus
5. Ermənistan
6. İsveç
7. İtaliya
8. Niderland Krallığı
9. Portuqaliya
10. Rusiya
11. Türkiyə
12. Finlandiya
13. Fransa

1997-1998-ci illər ərzində Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinə dair Minsk Qrupunun Həmsədrləri tərəfindən üç təklif tərtib edilmişdir. İlk iki təklif Ermənistan tərəfindən, son təklif isə Azərbaycan tərəfindən qəbul edilməmişlər.

18-19 noyabr 1999-cu ildə İstanbulda keçirilən ATƏT-in üzv ölkələrinin Dövlət və Hökumət Başçılarının növbəti Zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan İstanbul Bəyannaməsinə və Avropa Təhlükəsizliyi Xartiyasına qoşulmuşdur.

Azərbaycanla ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu (DTİHB) arasında sıx əməkdaşlıq münasibətləri əldə olunmuşdur. 1998-ci ildən başlayaraq DTİHB Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə fəal əməkdaşlıq aparmış və aparılan birgə əməkdaşlıq nəticəsində demokratikləşdirmə, qanun aliliyi, qanunvericiliyin, xüsusilə də seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, miqrasiya, gender bərabərliyi və digər sahələrdə bir çox layihələr həyata keçirir. DTİHB Azərbaycanda keçirilmiş prezident, parlament və bələdiyyə seçkilərində fəal iştirak edir.

ATƏT-in Mətbuat Azadlığı üzrə Nümayəndəsi ilə də əməkdaşlığa Azərbaycan hökuməti tərəfindən xüsusi önəm verilir. 2001-ci ilin dekabrında ATƏT-in Mətbuat Azadlığı üzrə Nümayəndəsinin Ofisi və AR-in XİN-in birgə təşəbbüsü əsasında Azərbaycanın gənc jurnalistləri üçün keçirilmiş “Azərbaycanda Mətbuat Azadlığı və Məsuliyyətinin İnkişafı” mövzusunda seminarın Ofislə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi və Jurnalistikada davranış məəcəlləsi, həmçinin digər müvafiq məsələlərin müzakirəsi baxımından vacib əhəmiyyət kəsb etmişdir.

ATƏT-in tam-hüquqlu üzvü olduğundan Azərbaycan ATƏT-in Milli Azlıqlar üzrə Ali Komissarının Ofisi ilə əlaqələr yaratmışdır. Lakin Milli Azlıqlar üzrə Ali Komissarının mandatına (mandata uyğun olaraq, Komissarın Ofisi adətən milli zəmində münaqişə ocağının yaranması ehtimal olunan bölgələrlə geniş fəaliyyət göstərir), eyni zamanda ölkəmizin milli azlıqların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlərə və həyata keçirdiyi tədbirlərə baxmayaraq, Ali Komissarının Ofisi ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq hələ arzu olunan səviyyədə deyil və müntəzəm qaydada həyata keçirilmir.

300-dən çox deputatdan ibarət olan ATƏT-in Parlament Assambleyası (PA) ilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi arasında sıx əməkdaşlıq əlaqələri qurulmuşdur. ATƏT-in PA-da təmsil olunan Azərbaycandan olan deputatlar hər il PA-nın iclaslarında iştirak edirlər.

ATƏT-in Bakıda Ofisinin yaradılması haqqında 16 noyabr 1999-cu ildə ATƏT-in Daimi Şurasının 318 sayılı qərarı qəbul olunmuşdur.

ATƏT-in Daimi Şurasının 318 sayılı qərarının qəbulundan sonra 1999-cu ilin noyabrın 25-də imzalanmış Qarşılıqlı Anlaşma Memorandumu ATƏT və Azərbaycan arasında əməkdaşlığa yeni təkan vermişdir.

18 iyul 2000-ci ildə ATƏT-in Bakıdakı Ofisinin rəsmi açılışı baş tutmuşdur.

ATƏT-lə Azərbaycan arasında səmərəli əməkdaşlığın inkişafı ölkəmiz üçün vacib əhəmiyyət kəsb etdiyindən, xüsusi olaraq bu məqsədlə Azərbaycanda ATƏT-in Dostları Qrupu yaradılmışdır.

**1. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi ATƏM Şurasının birinci əlavə görüşü
Helsinki 24 mart 1992-ci il**

Yekun

Nazirlər Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında silahlı münaqişənin genişlənməsinin davam etməsi və bunun nəticəsində əhali arasında əzab çəkənlərin və insan tələfatlarının sayının artması ilə əlaqədar dərin narahatlıqlarını ifadə etdilər. Onlar münaqişənin davam etməsinin və daha da genişlənməsinin regional və beynəlxalq təhlükəsizliyə göstərə biləcəyi təsiri nəzərdə tutaraq, münaqişənin aradan qaldırılması yolları və vasitələrini geniş şəkildə müzakirə etdilər. Onlar bütün tərəfləri təmkinli olmağa çağırdılar.

Nazirlər yenidən ən qəti şəkildə cavabdeh yerli komandirləri onların aktiv iştirakı ilə həyata keçiriləsi təcili və effektiv atəşkəsə çağırdılar. Onlar, siyasi və iqtisadi təzyiqlər tədbirlərinin dayandırılması da daxil olmaqla, etibarlı mühit və konstruktiv dialoq şəraitinin bərpa edilməsi çağırışı ilə müraciət etdilər.

Nazirlər ATƏM çərçivəsində həyata keçirilən fəaliyyəti nəzərdən keçirdilər və Yüksək vəzifəli şəxslər komitəsinin qəbul etdiyi qərarları bütövlükdə bəyəndilər. Onlar bununla əlaqədar gördüyü tədbirlərə görə ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədriyə minnətdarlıqlarını bildirdilər və lazım olduğu hər hansı təqdirdə ona bütün mümkün olan yardımı göstərməyə hazır olduqlarını qeyd etdilər.

Nazirlər Avropa Birliyi və onun üzv-dövlətləri, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzv-dövlətləri, Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının üzvləri və, xüsusilə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi tərəfindən həyata keçirilən bir-birini tamamlayan söyləri alqışladılar.

Onlar bununla əlaqədar ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə sıx əlaqə saxlamağı və mütəmadi məlumat mübadiləsi təşkil etməyi xahiş etdilər.

Nazirlər razılığa gəldilər ki, ATƏM bu münaqişə ilə bağlı sülh prosesinin inkişafı işində əsas rol oynamalıdır. Onlar razılaşırdılar ki, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında mövcud olan vəziyyət ATƏM tərəfindən növbəti tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir.

Nazirlər ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədri cənab İrji Dinstbirə, xüsusilə effektiv atəşkəsin əldə olunması və qorunub saxlanması, həmçinin məsələnin sülh yolu ilə hərtərəfli nizamlanması üçün çərçivənin yaradılmasına kömək məqsədilə yaxın vaxtlarda regiona səfər etməyi tapşırıdılar.

Nazirlər qəti əmin olduqlarını bildirdilər ki, ATƏM-in himayəsi altında Dağlıq Qarabağ üzrə konfrans böhranın ATƏM-in prinsipləri, öhdəlikləri və müddəaları əsasında sülh yolu ilə nizama salınması məqsədilə danışıqlar üçün fəaliyyət göstərən forumu təmin edəcək. Nazirlər bununla əlaqədar ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədrindən mümkün qədər tez bir zamanda belə konfransı keçirməyi xahiş etdilər.

Bundan əlavə nazirlər razılaşırdılar ki, Minskdə keçiriləcək bu konfransın iştirakçıları Ermənistan, Azərbaycan, Belarus, Çexiya və Slovakiya Federativ Respublikası, Fransa, Almaniya, İtaliya, Rusiya Federasiyası, İsveç, Türkiyə və Amerika Birləşmiş Ştatları olacaq. Dağlıq Qarabağın seçilmiş və digər nümayəndələri maraqlı tərəf kimi konfransa onun Sədri tərəfindən konfransda iştirak edən dövlətlərlə məsləhətləşmələrdən sonra dəvət olunacaqlar. ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədri ATƏM-in himayəsi altında Dağlıq Qarabağ üzrə konfransın sədrini təyin edəcək.

Nazirlər ATƏM-in bütün iştirakçı dövlətlərini və bütün maraqlı tərəfləri beynəlxalq nəzarət altında olan təhlükəsiz dəhlizlər daxil olmaqla sürətli və effektiv vasitələrdən istifadə edərək, humanitar yardımla ona ehtiyacı olanların təmin edilməsi üçün bütün lazımi addımların atılmasına təkidlə çağırıdılar.

Nazirlər Ermənistan və Azərbaycanın ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin bu regiona missiyasına, həmçinin ATƏM şurasının razılaştığı bütün fəaliyyətə tam kömək etmək öhdəliyini nəzərə aldılar və məsələnin davamlı, sülh yolu ilə həll olunmasına nail olmaq məqsədilə hər iki tərəfi bu öhdəliyi fəal şəkildə yerinə yetirməyə çağırırlar.

2. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi Zirvə görüşü
Budapeşt 6 dekabr 1994-cü il

REGIONAL MƏSƏLƏLƏR
Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı
ATƏM fəaliyyətinin fəallaşması

1. Münaqişənin davam etməsi və bunun nəticəsində baş verən insan faciəsindən təəssüfləndiklərini ifadə edərək, iştirakçı dövlətlər ATƏM-in Minsk qrupu ilə əməkdaşlıqda Rusiya Federasiyasının vasitəçilik səyləri nəticəsində 1994-cü il mayın 12-də razılaşdırılmış atəşkəsi münaqişə tərəflərinin təsdiqlədiklərini alqışladılar. Onlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə sadıq qaldıqlarını təsdiqlədilər və ATƏM-in münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasına yönəlmiş səylərinə Təhlükəsizlik Şurasının göstərdiyi siyasi dəstəyi alqışladılar. Bu məqsədlə onlar münaqişə tərəflərini birbaşa əlaqələr daxil olmaqla məsələnin mətləbinə dair daha intensiv danışıqlara çağırdılar. Bu mənada onlar ATƏM-in səyləri və köməyini ikiqat gücləndirəcəklərinə söz verdilər. Onlar ATƏM-in Minsk qrupunun vasitəçilik səylərini qəti şəkildə bəyəndilər və Rusiya Federasiyasının həlledici yardımını və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin səylərini yüksək qiymətləndirdilər. Onlar bu səyləri ATƏM çərçivəsində əlaqələndirərək bir araya gətirmək qərarına gəldilər.

2. Bu məqsədlə onlar danışıqlar üçün vahid və razılaşdırılmış baza yaratmaq, həmçinin bütün vasitəçilik və danışıqlar fəaliyyətinin tam şəkildə əlaqələndirilməsini təmin etmək məqsədilə, Fəaliyyətdə olan Sədrə, iştirakçı dövlətlərlə məsləhətləşmələr əsasında və mümkün qədər tez hərəkət etməklə, Minsk qrupunun həmsədrələrini təyin etməyi tapşırıdılar. Həmsədrələr bütün danışıqlar səylərində ATƏM prinsiplərini və razılaşdırılmış mandatı əsas tutaraq, Minsk qrupunun görüşlərində birlikdə həmsədrlik və Fəaliyyətdə olan Sədrə birlikdə məruzə edəcəklər. Onlar işlərinin gedişi barəsində Daimi Şuraya müntəzəm olaraq məlumat verəcəklər.

3. Bu səylər çərçivəsində ilk addım kimi, onlar mövcud atəşkəsin davam etdirilməsinə kömək etmək məqsədilə Rusiya Federasiyasının və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin dəstəyilə və onlarla əməkdaşlıq şəraitində təcili tədbirlərin görülməsini, və əvvəllər vasitəçilik fəaliyyəti zamanı əldə olunmuş irəliləyişə əsaslanaraq, həyata keçirilməsi bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrini aradan qaldırmağa və Minsk konfransını çağırmağa imkan verəcək silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin imzalanması məqsədilə tezliklə danışıqlar aparmağı Minsk qrupunun həmsədrələrinə tapşırıdılar. Daha sonra onlar Minsk konfransının həmsədrələrindən, xüsusilə humanitar sahədə, inamın möhkəmləndirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində münaqişə tərəfləri ilə birgə işi davam etdirməyi xahiş etdilər. Onlar iştirakçı dövlətlər tərəfindən həm fərdi əsasda, həm də müvafiq beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qaçqınların acınacaqlı vəziyyətini yüngülləşdirməyə xüsusi diqqət yetirmək şərti ilə regionun əhalisinə humanitar yardımın göstərilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibliyini qeyd etdilər.

4. Onlar razılaşdılar ki, münaqişə tərəflərinin fikirlərinə uyğun olaraq yuxarıda qeyd olunan sazişin əldə edilməsi həmin sazişin həyata keçirilməsinin vacib elementi kimi çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsinə imkan verə bilərdi. Onlar silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında tərəflər arasında sazişin əldə edilməsindən sonra, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnaməsinin qəbul edilməsi şərti ilə, ATƏM-i çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrlə təmin etmək üçün siyasi hazırlıqlarını bəyan etdilər. Onlar Fəaliyyətdə olan Sədrdən 1992-ci il Helsinki Sənədinin III fəslində və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinə tam uyğun olaraq təşkil ediləcək belə qüvvələrin yaradılması, tərkibi və fəaliyyəti barəsində qısa zaman ərzində plan işləyib hazırlamağı xahiş etdilər. Bu məqsədlə Fəaliyyətdə olan Sədrə Minsk konfransı həmsədrləri və Minsk qrupu, həmçinin Baş Katib tərəfindən kömək ediləcək; müvafiq məsləhətləşmələrdən sonra o, həmçinin bu qüvvələrin, başqa məsələlərlə yanaşı, ölçüsü və xarakteri, onlara rəhbərliyi və onların idarəsi, maddi-texniki təchizatı, müvafiq alt bölümlərin və resursların bölünməsi, güc tətbiq etmək qaydası və qüvvə verən dövlətlərlə razılaşmalar haqqında tövsiyələrin hazırlanması üçün Vyanada yüksək səviyyəli planlaşdırma qrupu yaradacaq. O, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının texniki məsləhət və ekspertiza yardımının göstərilməsinə hazır olması haqqında etdiyi bəyanatına əsaslanaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına kömək üçün müraciət edəcək. O, həmçinin, ATƏM-in sülhməramlı qüvvələrinin mümkün yerləşdirilməsi üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının uzunmüddətli siyasi dəstəyini əldə etməyə çalışacaq.

5. Belə hazırlıq işini və 1992-ci il Helsinki Sənədinin III fəslinin müvafiq müddəalarına əsasən və tərəflər arasında razılığın əldə olunmasından və onların Minsk konfransının həmsədrləri vasitəsilə Fəaliyyətdə olan Sədrə rəsmi xahişindən sonra Daimi Şura ATƏM-in sülhməramlı əməliyyatının keçirilməsi barəsində qərar qəbul edəcək.

3. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Nazirlər Şurasının 5-ci görüşü
Budapeşt 8 dekabr 1995-ci il

*ATƏT-in Minsk prosesi üzrə qərarı
Nazirlər Şurası*

- ATƏT-in Minsk prosesinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında yeganə forum olmasını təsdiqləyir;
- münaqişə tərəflərinin 1994-cü ilin mayın 12-də bərqərar edilən atəşkəsə riayət etməyi davam etdirmək əzmlərini alqışlayır;
- tərəfləri bütün hərbi əsirləri və münaqişə ilə bağlı saxlanılan bütün şəxsləri dərhal azad etməyə, və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin şəxslərin saxlanıldığı bütün yerlərə və bütün saxlanılanlara maneəsiz baş çəkməsini təmin etməyə çağırır;
- Fəaliyyətdə olan Sədrə koordinasiya təxirə salınmadan silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin əldə edilməsi yolunda Minsk konfransının Həmsədrələrinin səylərini dəstəkləyir. Belə sazişin yerinə yetirilməsi bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrini aradan qaldıracaq və qısa vaxt ərzində Minsk konfransını çağırmağa imkan yaradacaq. Sazişin imzalanması Daimi Şuraya fəaliyyətinin davam etdirilməsi lazım olan Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupunun dəyərli tövsiyələrinə əsaslanaraq, ATƏT-in sülhməramlı əməliyyatının keçirilməsi haqqında qərar qəbul etməyə imkan yaradacaq;
- münaqişənin nizamlanması prinsipləri üzrə razılaşmanın əldə edilməsi məqsədilə, Həmsədrələrlə koordinasiya, birbaşa əlaqələrin qurulmasına dair ifadə olunmuş öhdəlikləri alqışlayır və bunu tez bir zamanda gerçəkləşdirməyə təkidlə çağırır;
- kompromisin tezliklə əldə edilməsi məqsədilə tərəflərin ən vacib məsələləri nəzərdən keçirməyə ifadə olunmuş hazırlıqlarını nəzərə alır.

4. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Zirvə görüşü
Lissabon 3 dekabr 1996-cı il

Əlavə 1

ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin Bəyanatı

Sizə məlum olduğu kimi, son iki il ərzində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü məsələsinin həllində heç bir irəliləyiş əldə edilməmişdir. Mən təəssüflə qeyd edirəm ki, məsələnin nizamlanması prinsiplərinə dair tərəflərin mövqelərinin yaxınlaşdırılması istiqamətində Minsk konfransı həmsədrələrinin söyləri uğurla nəticələnmədi.

Minsk qrupunun həmsədrələri tərəfindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının tərkib hissəsi kimi formalaşdıran üç prinsip tövsiyə edilmişdir. Bu prinsipləri Minsk qrupunun bütün üzv-dövlətləri dəstəkləyir. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

- Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü;
- Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa ən yüksək səviyyəli özünüidarə verən öz müqəddəratını təyin etməyə əsaslanmış sazişdə müəyyən edilmiş Dağlıq Qarabağın hüquqi statusu;
- bütün tərəflərin nizamlama müddəalarına riayət olunmasının təmin edilməsinə dair qarşılıqlı öhdəliklər də daxil olmaqla, Dağlıq Qarabağ və onun bütün əhalisinin təmin edilmiş təhlükəsizliyi.

Mən təəssüflə etiraf edirəm ki, bir iştirakçı dövlət bunu qəbul edə bilmədi. Bu prinsiplər digər iştirakçı dövlətlər tərəfindən dəstəklənir.

Bu bəyanat Lissabon Zirvə görüşünün sənədlərinə daxil ediləcək.

Əlavə 2

Ermənistan Nümayəndə heyətinin Bəyanatı

ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin bəyanatı ilə əlaqədar Ermənistan Nümayəndə heyəti aşağıdakı məsələlər barədə öz narahatçılığını ifadə etmək istəyir:

1. Bəyanat siyasi sazişin əldə edilməsi məqsədilə danışıqların aparılmasını təklif edən 1994-cü il Budapeşt Zirvə görüşü tərəfindən təsis edilən Minsk qrupunun mandatının nə ruhunu, nə də hərfini əks etdirmir. Status problemi hələ başa çatdırılmalı olan birbaşa danışıqlarda müzakirə mövzusu olmuşdur.

2. Bəyanat, bu məsələni siyasi sazişin imzalanmasından sonra toplanacaq ATƏT-in Minsk Konfransının səlahiyyətinə verən ATƏT-in Nazirlər Şurasının 1992-ci il qərarına zidd olaraq, Dağlıq Qarabağın statusunu əvvəlcədən müəyyən edir.

3. Erməni tərəfi əmindir ki, məsələnin həlli beynəlxalq hüquq və Helsinki Yekun Aktında nəzərdə tutulan prinsiplər əsasında, hər şeydən əvvəl öz müqəddəratını təyin etmə prinsipi əsasında əldə edilə bilər.

4. Kompromis həllin əldə edilməsi maraqları naminə Erməni tərəfi həm Minsk qrupu çərçivəsində, həm də bu qrupun həmsədrələri tərəfindən əlaqələndirilən birbaşa əlaqələr əsasında ən intensiv danışıqları davam etdirməyə hazırdır.

Xahiş edirəm ki, bu bəyanat Lissabon Zirvə görüşünün Bəyannaməsinə əlavə edilsin.

5. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Zirvə görüşü
İstanbul 19 noyabr 1999-cu il

İstanbul Zirvə görüşünün Bəyannaməsi

Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı yaranan vəziyyət və son hadisələr haqqında ATƏT-in Minsk qrupunun Həmsədrlərinin məruzəsini aldıq və onların söylərini müsbət qiymətləndiririk. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında aktivləşən dialoqu xüsusilə alqışlayırıq ki, onların müntəzəm görüşləri problemin möhkəm və hərtərəfli həllinin tapılması prosesinin dinamikası üçün imkan yaratmışdır. Biz qəti şəkildə bu dialoqu dəstəkləyirik və ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların bərpası ümidi ilə bu dialoqun davam etdirilməsinə çağırırıq. Biz həmçinin təsdiq edirik ki, ATƏT və məsələnin həllinin tapılması üçün ən münasib format olan ATƏT-in Minsk qrupu sülh prosesini və onun gələcəkdə həyata keçirilməsini, tərəfləri bütün zəruri köməklik ilə təmin etmək də daxil olmaqla, daha da irəlilətməyə hazırdır.

Biz bu il Yerevanda ATƏT-in ofisinin açılmasını və analoji ofisin Bakıda açılması qərarını alqışlayırıq. Bu addımlar ATƏT-ə bizim Ermənistan və Azərbaycanla olan əməkdaşlığımızı gücləndirmək imkanı verəcək.

6. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Nazirlər Şurasının 9-cu görüşü
Buxarest 4 dekabr 2001-ci il

Nazirlər Şurasının Bəyanatları

Qərar № 2

Biz tərəflər arasında intensivləşdirilmiş dialoqa və Minsk qrupunun həmsədrələrinin fəal köməyinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının əldə edilmədiyindən dərin təəssüf hissimizi bildiririk. Biz bir daha təsdiq edirik ki, bu uzanmış münaqişənin təcili nizamlanması Cənubi Qafqaz regionunda möhkəm sülh, təhlükəsizlik, sabitlik və əməkdaşlığa kömək edəcək.

Biz sülh dialoqunun davam etdirilməsinin vacibliyini yenidən bəyan edirik və tərəfləri münaqişənin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında tezliklə həll edilməsi istiqamətindəki səylərini davam etdirməyə çağırırıq. Biz, həmçinin, tərəfləri hərbi əsirlərin azad edilməsi də daxil olmaqla, qarşılıqlı etibar və inamın möhkəmləndirilməsinə səbəb olacaq əlavə tədbirlərin nəzərdən keçirilməsinə çağırırıq. Biz tərəflərin atəşkəsə olan və məsələnin sülh yolu ilə və hərtərəfli nizamlanması öhdəliklərini alqışlayırıq. Biz tərəfləri həmsədrələrin fəal dəstəyi ilə ədalətli və möhkəm nizamlanmanın əldə edilməsinə yönəlmiş səylərini davam etdirməyə çağırırıq.

7. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Nazirlər Şurasının 10-cu görüşü
Porto 7 dekabr 2002-ci il

Nazirlər Şurasının Bəyanatları

Biz tərəflər arasında intensivləşdirilmiş dialoqa və Minsk qrupunun həmsədrələrinin fəal köməyinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının əldə edilmədiyindən dərin təəssüf hissi keçirməkdə davam edirik. Biz bir daha təsdiq edirik ki, bu uzanmış münaqişənin təcili nizamlanması Cənubi Qafqaz regionunda möhkəm sülh, təhlükəsizlik, sabitlik və əməkdaşlığa kömək edəcək.

Biz sülh dialoqunun davam etdirilməsi vacibliyini yenidən bəyan edirik və tərəfləri münaqişənin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında tezliklə həll edilməsi istiqamətindəki səylərini davam etdirməyə çağırırıq. Biz, həmçinin, tərəfləri qarşılıqlı etibar və inamın möhkəmləndirilməsinə səbəb olacaq əlavə tədbirlərin nəzərdən keçirilməsinə çağırırıq.

Biz tərəflərin atəşkəsə olan və məsələnin sülh yolu ilə və hərtərəfli nizamlanması öhdəliklərini alqışlayırıq. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin və onların şəxsi nümayəndələrinin davam edən görüşlərini xüsusilə alqışlayırıq. Biz tərəfləri həmsədrələrin fəal dəstəyi ilə ədalətli və möhkəm nizamlanmanın əldə edilməsinə yönəlmiş səylərini davam etdirməyə çağırırıq.

Azərbaycan Nümayəndə heyəti tərəfindən Helsinki məsləhətləşmələrinin Yekun tövsiyələrinin 79-cu Paraqrafına (Fəsil 6) müvafiq olaraq İzahedici Bəyanat

“ATƏT-in Nazirlər Şurasının 10-cu görüşünün indi qəbul edilmiş qərarı ilə əlaqədar mən Helsinki məsləhətləşmələrinin Yekun tövsiyələrinin Fəsil 6, 79-cu Paraqrafına müvafiq olaraq izahedici bəyanat vermək istərdim.

Azərbaycan Respublikası ATƏT-in aşağıdakı prinsiplərindən çıxış edərək Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişəyə dair bəyanat üzrə konsensusa qoşulmuşdur ki, bu prinsiplərə əsasən:

“İştirakçı dövlətlər hər bir iştirakçı dövlətin ərazi bütövlüyünə hörmət edəcəklər.

Beləliklə, onlar istənilən iştirakçı dövlətin ərazi bütövlüyü, siyasi müstəqilliyi və ya birliyinə qarşı Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə uyğun olmayan hər hansı hərəkətdən və, xüsusilə, hədə və ya gücdən istifadəni təşkil edən hər hansı belə hərəkətdən çəkinəcəklər.

İştirakçı dövlətlər eynilə bir-birinin ərazisini beynəlxalq hüquqa zidd olaraq hərbi işğal və ya digər birbaşa və ya dolay yolla güc tədbirləri obyekt, yaxud belə tədbirlər və ya onlarla hədələmək vasitəsilə ələ keçirmək obyektini etməkdən çəkinəcəklər. Heç bir belə işğal və ya ələ keçirmə qanuni sayılmayacaq.”

Azərbaycan tərəfi həmçinin vurğulamaq istərdi ki, xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququ prinsipi Helsinki Yekun Aktının aşağıdakı prinsiplərinə müvafiq olaraq həyata keçiriləcək:

“İştirakçı dövlətlər, bütün zamanlarda Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin məqsəd və prinsipləri və beynəlxalq hüququn müvafiq normalarına, o cümlədən dövlətlərin ərazi bütövlüyünə aid normalara uyğun hərəkət edərək, xalqların bərabər hüquqlarına və onların öz müqəddəratını təyin etmək hüququna hörmət edəcəklər.”

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası bildirir ki, Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə tam hörmət edilməsi əsasında həll oluna bilər ki, bu aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- Ermənistan tərəfindən Dağlıq Qarabağ regionu onun ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün birmənalı olaraq tanınması;

- erməni işğalçı qüvvələrinin Azərbaycanın bütün ərazilərindən, o cümlədən Dağlıq Qarabağ regionundan dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılması;

- zorla qovulmuş azərbaycanlı əhəlinin öz torpaqlarına təhlükəsiz şəraitdə qayıtması üçün bütün əlverişli şərtlərin yaradılması.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası bildirir ki, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda yaşayan erməni icması üçün işlənib hazırlanacaq hər hansı özünüidarə statusu yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə tam hörmət edilməsi əsasında mümkün olacaq.

Bu bəyanatı günün protokoluna əlavə etməyi xahiş edirəm.

2) Avropa Şurası və Azərbaycan

24 yanvar 1992-ci il - Azərbaycan Respublikasının Parlamenti “xüsusi dəvət edilmiş qonaq” statusu almaq üçün Avropa Şurasına müraciət etmişdir.

10 noyabr 1994-cü il - Avropa Şurası Parlament Assambleyası Azərbaycan-Ermənistan cəbhəsində atəşkəsin əldə edilməsi ilə bağlı məmnunluq hissələrinin ifadə olunduğu 1047 sayılı qətnamə qəbul etmişdir.

3 fevral 1995-ci il - AŞPA Bürosu 1994-cü ildə qəbul edilmiş və üç Cənubi Qafqaz dövlətinin Avropa Şurasına üzv qəbul edilmək üçün müraciət hüququnu nəzərdə tutan 1247 sayılı tövsiyəyə uyğun olaraq Azərbaycanın “xüsusi dəvət edilmiş qonaq” statusu almaq barədə müraciətinin nəzərdən keçirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmişdir.

17-18 mart 1996-cı il - Avropa Şurasının Demokratiya uğrunda Venesiya Komissiyasının iclasında Azərbaycan bu komissiyaya üzv qəbul edilmişdir.

5-6 iyun 1996-cı il - Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri H. Həsənov Strasburqa səfər edərək AŞ Nazirlər Komitəsində Azərbaycanın Avropa ilə tarixi əlaqələri, dövlətimizin xarici siyasəti, ölkəmizdə demokratik dəyişikliklərin gedişi haqda müzakirələr aparmışdır. Bu görüşün nəticələri ilə əlaqədar olaraq AŞ və Azərbaycan arasında Əməkdaşlıq Proqramı tərtib edilmişdir.

28 iyun 1996-cı il - Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Bürosu Azərbaycana “xüsusi dəvət edilmiş qonaq” statusunun verilməsi barədə qərar qəbul etmişdir.

12-14 iyul 1996-cı il - AŞ Nazirlər Komitəsinin Sədri, Estoniya Xarici İşlər Naziri S. Kelas və Avropa Şurasının Baş katibi D. Tarşısın başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Bakıya səfər edərək Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Milli Məclisin Sədri, Xarici İşlər, Daxili İşlər və Ədliyyə nazirləri ilə görüşlər keçirmiş və Azərbaycanın AŞ-da iştirakı perspektivlərini müzakirə etmişdir.

13 iyul 1996-cı il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H. Əliyev Avropa Şurası Baş katibinin adına məktub göndərərək Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul olunmaq və digər üzv dövlətlər kimi İnsan hüquqları və azadlıqları haqda Avropa konvensiyasına qoşulmaq arzusunda olduğunu bildirmişdir.

11 sentyabr 1996-cı il - Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 573-cü iclasında Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olması, Azərbaycanda demokratiyaya keçid prosesinin sürətləndirilməsi məqsədilə Azərbaycan hakimiyyət dairələri ilə danışıqların intensivləşdirilməsi, əməkdaşlıq proqramları formasında yardımın edilməsini nəzərdə tutan (96) 32 sayılı qətnamə qəbul edilmişdir.

Yanvar 1997-ci il - Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri M. Ələsgərovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Sədri xanım Leni Fişerin dəvəti ilə Strasburqda keçirilən Qafqaz problemlərinə dair seminarda iştirak etmişdir.

22 aprel 1997-ci il - Strasburqda Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının yaz sessiyasında Cənubi Qafqaz münaqişələri ilə əlaqədar olaraq sərhədlərin toxunulmazlığı, beynəlxalq sülhü mühafizə qüvvələrinin vasitəçiliyi ilə münaqişə zonalarında təhlükəsizliyin təminatı, bütün əlaqədar tərəflər arasında danışıqlardan sonra Abxaziya və Dağlıq Qarabağ üçün geniş muxtariyyət statusu, qaçqınlar və məcburi köçkünlərin öz yerlərinə qayıtmaq hüququ ilə bağlı prinsiplərin əks olunduğu 1119 sayılı qətnamə qəbul edilmişdir.

25 aprel 1997-ci il - Azərbaycan Respublikası Avropa Mədəniyyət Konvensiyasına qoşulmuşdur.

10-11 oktyabr 1997-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H. Əliyev Avropa Şurası üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Strasburqda keçirilən 2-ci zirvə toplantısında iştirak etmiş, Avropa Şurasının rəhbərləri ilə Azərbaycanda demokratik proseslərin gedişi, ölkəmizin Avropa strukturları ilə əlaqələri barədə fikir mübadiləsi aparmış, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini açıqlamışdır.

20 yanvar 1998-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Şurası arasında əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi və Azərbaycan Respublikasının Avropada mənafelərinin müdafiə edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” sərəncam imzalamışdır.

3 fevral 1998-ci il - Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Respublika Prezidentinin qanunvericilik təşəbbüsü əsasında ölüm hökmünün ləğv edilməsinə dair qərar qəbul etmişdir (1993-cü ildən etibarən ölüm hökmünün icrasına faktiki surətdə moratorium qoyulmuşdur.)

Avqust 1998-ci il - Avropa Şurasının baş katibi D. Tarşısın başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycana dair ətraflı məlumat toplamaq üçün Bakıya səfər edərək bir sıra rəsmi görüşlər keçirmişdir.

16 avqust 1998-ci il - Azərbaycanda mətbuat üzərində senzura ləğv olunmuşdur.

11 sentyabr 1998-ci il - Avropa Şurasının yardımçı və məsləhətçi orqanı olan Qanun vasitəsilə Demokratiya uğrunda Avropa Komissiyasının (Venesiya Komissiyası) nümayəndə heyəti Belçikanın Konstitusiyaya və Arbitraj Məhkəməsinin Sədri M. Melşorun başçılığı altında Azərbaycanda olmuşdur.

Noyabr 1998-ci il - Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri X. Hacıyev Strasburqa səfər etmiş, Avropa Şurasının Baş Katibi D. Tarşis və Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Hüquq məsələləri və insan hüquqları komitəsinin Sədr müavini ilə keçirdiyi görüşlərdə Azərbaycanda Konstitusiyaya Məhkəməsinin təşkili, formalaşması və fəaliyyəti barədə məlumat vermiş, Azərbaycanın bu mötəbər quruma üzvlüyə hazır olduğunu bəyan etmişdir.

15–18 sentyabr 1999-cu il - Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Sədri cənab Lord Rassel-Conston Azərbaycana səfər etmişdir.

21 oktyabr 1999-cu il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Avropa Şurasında Azərbaycan Respublikasının təmsilçiliyinin təşkilatı təminatı haqqında” sərəncam vermişdir.

2-3 mart 2000-ci il - Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirinin müavini A. Əzimov Strasburqa səfər edərək Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Avropada demokratik sabitlik üzrə Komitəsinin iclasında çıxış etmiş, AŞ-nın yüksək vəzifəli şəxsləri və bu təşkilatın üzvü olan dövlətlərin daimi nümayəndələri ilə Azərbaycanın Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul edilməsi ilə bağlı müzakirələr aparmışdır.

18 mart 2000-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Avropa Şurasının fəaliyyətinə və Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Şurası arasındakı əməkdaşlığa dair məlumatların yayılması barədə” sərəncam imzalamışdır.

23-25 mart 2000-ci il - Avropa Şurası Siyasi Komitəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə Azərbaycan Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul edildikdən sonra yerinə yetirilməli olacağı öhdəliklərin siyahısını göndərmiş və bu sənəd Milli Məclisdə təmsil olunmuş siyasi partiyaların nümayəndələri tərəfindən imzalanmışdır.

27–28 mart 2000-ci il - Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri V. Quliyev Strasburqa səfər edərək Milli Məclisdə təmsil olunmuş siyasi partiyalar tərəfindən imzalanmış öhdəliklərin siyahısını və Azərbaycanın 8 Avropa Şurası konvensiyasına qoşulması barədə ratifikasiya sənədlərini Avropa Şurasının Baş Katibinə təqdim etmişdir.

5-6 may 2000-ci il - Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri M. Ələsgərov Strasburqa səfər edərək Avropa dövlətləri Parlamentləri başçılarının Konfransı, üç Cənubu Qafqaz respublikası və Fransa Parlament nümayəndə heyətləri arasında, eləcə də Cənubi Qafqaz dövlətlərinin parlament nümayəndələri və AŞPA arasında keçirilən görüşlərdə iştirak etmişdir.

15 may 2000-ci il - Avropa Şurası Siyasi Komitəsinin Dublində keçirilmiş iclasında Azərbaycan üzrə məruzəçi J. Bomelin hesabatı dinlənilmiş və Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul edilməsi ilə bağlı müsbət rəy verilmişdir.

22 may 2000-ci il - Avropa Şurası Hüquq Məsələləri və İnsan Hüquqları Komitəsinin Limasolda (Kıpr) keçirilmiş iclasında Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul edilməsi üçün müəyyən şərtlər irəli sürülmüşdür.

1 iyun 2000-ci il - AŞPA Hüquq Məsələləri və İnsan Hüquqları Komitəsinin Limasol görüşünün nəticələrinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsi ilə azadlıqdan məhrumetmə yerlərində saxlanılan şəxslərlə görüşlərə dair səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi haqqında saziş imzalamışdır.

12–13 iyun 2000-ci il - AŞ Siyasi Komitəsinin Romada növbəti iclası keçirilmiş və Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul edilməsi ilə bağlı müsbət rəy verilmişdir.

13–14 iyun 2000-ci il - AŞ Hüquq məsələləri və insan hüquqları Komitəsinin Parisdə növbəti görüşü keçirilmiş və Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzvlüyü məsələsi ilə bağlı Limasol görüşünün qərarları qüvvədə saxlanılmışdır.

13-14 iyun 2000-ci il - Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinə sədrlik edən İtaliyanın nümayəndə heyəti İtaliyanın Xarici İşlər Nazirinin müavini U. Ranyerinin başçılığı ilə Azərbaycanda səfərdə olmuşdur. AŞ Katibliyi və Nazirlər Komitəsinin məsul şəxslərindən təşkil edilmiş nümayəndə heyətinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Milli Məclisin sədri, Xarici İşlər Naziri və Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri ilə keçirdiyi görüşlərdə Azərbaycanın Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul edilməsi istiqamətində atılmış son addımlara dair müzakirələr aparılmışdır.

26–28 iyun 2000-ci il - Avropa Şurası Parlament Assambleyasının növbəti sessiyası keçirilmişdir; 126 nəfər deputatın iştirak etdiyi səsvermədə 120 nəfər lehinə, 1 nəfər əleyhinə, 5 nəfər isə bitərəf qalmaqla Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvlüyünə qəbul edilməsinə dair müsbət rəy verilmişdir.

6 sentyabr 2000-ci il - Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələr adından Sədrlik (Fransa) tərəfindən Azərbaycan və Ermənistanın Avropa Şurasına üzvlük üçün müraciətləri ilə bağlı bəyanat qəbul edilmişdir. Bu dövlətlərdə mövcud olan siyasi şəraitin müəyyən zaman kəsiyində Avropa Şurası tərəfindən müdafiə olunan

dəyər və prinsiplərə uyğun şəkildə inkişaf edəcəyinə ümidin ifadə olunduğu bu bəyanatda bildirilir ki, Katiblik tərəfindən göstərilən məsələyə haqqında hazırlanmış təhlillərin bu iki dövlətin qoşulmasının siyasi və maliyyə tərəfləri ilə əlaqədar olaraq, Avropada Demokratik Sabitlik üzrə Məruzəçilər Qrupunun (GR-EDS) 15 sentyabr 2000-ci il tarixində keçiriləcək iclasında nəzərdən keçirilməsi üçün ona ötürülməsi və onun tərəfindən bu məsələyə dair hazırlanmış məruzənin Nazirlər Komitəsində nəzərdən keçirilməsi Avropa İttifaqının üzvü olan dövlətlər tərəfindən məqsədəuyğun hesab edilir.

6 sentyabr 2000-ci il - Avropa Şurası Nümayəndələr Komitəsinin 719-cu görüşündə Nümayəndələr: 1. Demokratik Sabitlik üzrə Məruzəçilər Qrupunu (GR-EDS) Ermənistan və Azərbaycanın Avropa Şurasına üzvlük üçün müraciətlərini özünün 15. 09. 2000 tarixli görüşündə nəzərdən keçirmək və bu barədə məruzə etməyə dəvət etmişlər. 2. Bu məsələnin nəzərdən keçirilməsini özünün cari ilin oktyabr ayının 4-də keçiriləcək 724-cü iclasında Demokratik Sabitlik üzrə Məruzəçilər Qrupunun məruzəsi əsasında yekunlaşdırmaq barədə razılığa gəlmişlər.

15 sentyabr 2000-ci il - Avropa Şurası Avropada Demokratik Sabitlik üzrə Məruzəçilər Qrupunun iclasında Azərbaycan və Ermənistanın bu təşkilata üzv qəbul edilməsi məsələsi nəzərdən keçirilmiş və bununla bağlı müzakirələrin həmin qurumun cari ilin sentyabr ayının 29-da keçiriləcək iclasında davam etdirilməsi barədə qərar qəbul edilmişdir.

10 oktyabr 2000-ci il - Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Naziri cənab V. Quliyev Strasburqa səfər etmiş və bu təşkilatın Nazirlər Komitəsinin iclasında çıxış etmişdir. Nazir V. Quliyev səfər çərçivəsində üzv dövlətlərin Səfirləri, Avropa Şurasının Baş Katibi V. Şvimmer, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Sədri Lord Rassel-Conston, Avropa Şurası Katibliyinin Siyasi məsələlər üzrə Baş Direktoru Furer, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin Katibi Devis ilə görüşərək qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra məsələləri müzakirə etmişdir.

2-4 noyabr 2000-ci il - Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirinin müavini cənab M. Məmmədquliyev və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Beynəlxalq Əlaqələr Şöbəsi rəisinin müavini cənab İ. Fərzəliyev Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Hüquq Məsələləri və İnsan Hüquqları Komitəsinin iclası və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının imzalanmasının 50-ci ildönümü münasibətilə Roma şəhərində keçirilmiş İnsan Hüquqları üzrə Nazirlər Konfransında iştirak etmişlər.

7-9 noyabr 2000-ci il - Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 107-ci sessiyasında Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olmağa dəvət edilməsi adlı (2000)14 sayılı Qətnamə qəbul edilmişdir. Bu sənəddə aşağıdakı qərarlar öz əksini tapmışdır:

1. Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olmağa və Nizamnaməyə qoşulmağa dəvət edilməsi;
2. Azərbaycanın Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı nümayəndələrinin sayının 6 nəfər həddində müəyyənləşdirilməsi;
3. Bu qətnamənin əlavəsinə uyğun şəkildə Azərbaycanın Avropa Şurasına müxtəlif bölgülü maliyyə ödəmələrinin miqdarının müəyyənləşdirilməsi.

Bu sessiyada qəbul olunmuş “Ermənistan və Azərbaycan: Avropa Şurasının üzvlüyünə dəvət” adlı Qərarla Azərbaycanla bağlı aşağıdakı müddəalar təsbit edilmişdir:

1. Nazirlər Komitəsinin Sədri və Azərbaycanın Xarici İşlər Naziri arasında 2000-ci ilin oktyabrında aparılmış məktub mübadilələrinə uyğun olaraq, ölkənin demokratik inkişafının müntəzəm şəkildə, zərurət yaranarsa bu məqsədlə təsis edilmiş işçi qrupların köməyi ilə izlənməsi;
2. Azərbaycan hökumətindən bir ay ərzində seçkiləri müşahidə üzrə beynəlxalq missiya tərəfindən ilkin qeyd və yekunlar üzrə bəyanatda edilmiş tənqidlərə cavab məruzəsinin təqdim olunması və qeyd edilən saxtakarlıqlarda düzəlişlərin edilməsinin xahiş edilməsi;
3. Nümayəndələrin, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının növbəti sessiyasından əvvəl keçiriləcək 737-ci (17 yanvar 2001-ci il) iclasına qədər məruzə edəcək monitorinq qrupunun yaradılması;
4. Venesiya Komissiyasını Konstitusiyaya, seçki qanunu və mətbuat haqqında qanunda Avropa Şurası standartlarına uyğun şəkildə islahatların aparılması məqsədilə Azərbaycan hakimiyyət orqanlarına yardım göstərməyə dəvət edilməsi;
5. Həm Nazirlər Komitəsi, həm də Parlament Assambleyası qarşısında götürülmüş öhdəliklərə müvafiq olaraq, Azərbaycan hökumətindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc nizamlanmasına nail olmaq üçün Ermənistan hökuməti ilə birgə səylərini gücləndirməyin xahiş edilməsi.

20 noyabr 2000-ci il - Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Nümayəndələr səviyyəsində keçirilmiş 730-cu görüşündə Azərbaycanla bağlı aşağıdakılar qərara alınmışdır:

1. Avropada Demokratik Sabitlik üzrə Məruzəçilər Qrupunun (GR-EDS), özünün, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 2001-ci ilin yanvar ayında keçiriləcək növbəti sessiyasına qədər bütün iclaslarının gündəliyinə “Ermənistan və Azərbaycanın demokratik inkişafının müşahidə edilməsi” adlı bənd daxil etməyə dəvət edilməsi;

2. Monitoring Qrupunun ("AQO" qrupu) İtaliyanın Daimi Nümayəndəsinin Sədrliyi ilə Avstriya, Fransa, Gürcüstan, Yunanıstan, İtaliya, Latviya, Niderland, Rumıniya, Rusiya Federasiyası, İsveç, İsveçrə, Türkiyə və Almaniya (Avropada Demokratik Sabitlik üzrə Məruzəçilər Qrupunun Sədri qismində) nümayəndələrindən təşkil edilməsi.

3-4 yanvar 2001-ci il - Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Sədri, Latviyanın Xarici İşlər Naziri cənab İ. Berziş Latviya, Almaniya, Niderland və İsveçin həmin təşkilat yanında Səfirləri ilə birlikdə Bakıda səfərdə olmuşdur. Nümayəndə heyəti Bakıda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Milli Məclisin Sədri, Xarici İşlər Naziri, Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri və digər şəxslərlə görüşlər keçirmişdir.

6-9 yanvar 2001-ci il - İtaliyanın Avropa Şurası yanında Daimi Nümayəndəsi P. Erkole Aqonun rəhbərlik etdiyi və Niderland, İsveç, Türkiyə, Yunanıstan Səfirlərindən təşkil edilmiş digər nümayəndə heyəti yuxarıda qeyd edilən məsələlərlə əlaqədar olaraq Bakıda səfərdə olmuş, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Milli Məclisin Sədri, Xarici İşlər Naziri, Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri, Mərkəzi Seçki Komissiyasının Sədri və digər şəxslərlə görüşlər keçirmişdir.

17 yanvar 2001-ci il - Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Nümayəndələr səviyyəsində keçirilmiş iclasında Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul edilməsinə dair qərar qəbul edilmişdir.

25 yanvar 2001-ci il - Strasburqda Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul edilməsinə həsr olunmuş rəsmi mərasim keçirilmişdir. Mərasimdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi geniş nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

24-27 aprel 2001-ci il - Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) plenar sessiyası keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının AŞPA-da nümayəndə heyəti ilk dəfə olaraq bu qurumun iclasında tamhüquqlu üzv kimi iştirak etmişdir. Sessiya zamanı 9 ölkə və AŞPA-da fəaliyyət göstərən 5 siyasi qrupu təmsil edən 29 nümayəndə tərəfindən imzalanmış "Ermənilər tərəfindən Azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş soyqırımın tanınması" adlı yazılı bəyanat və 14 ölkəni təmsil edən 20 nümayəndə tərəfindən imzalanmış "Ermənistan və Dağlıq Qarabağda saxlanılan müharibə əsirləri və girovları" adlı tövsiyə üçün təklif AŞPA-nın rəsmi sənədləri qismində yayılmışdır. Göstərilən sənədlərdə ermənilər tərəfindən Xocalı əhalisinin tamamilə qətlə yetirilməsi, Ermənistan tərəfindən Azərbaycan ərazisinin 20%-nin işğal edilməsi, Ermənistan və işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarında uşaq, qadın və yaşlı insanların da daxil olduğu 783 Azərbaycanlı girovun saxlanması faktı və digər vacib məsələlər xüsusi vurğulanmışdır.

10-11 may 2001-ci il - Bu il mayın 10-11-də Strasburqda Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 108-ci sessiyası keçirilmişdir.

- [Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Dağlıq Qarabağa dair Bəyannaməsi, 11 mart 1992-ci il](#)
- [Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin gərginləşməsinə dair Bəyannaməsi, 15 aprel 1993-cü il](#)
- [Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Dağlıq Qarabağ Münaqişəsinə dair 1047 nömrəli Qətnaməsi, 1994 il](#)
- [Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Dağlıq Qarabağ Münaqişəsinə dair 1251 nömrəli Tövsiyəsi, 1994 il](#)
- [Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair 1059 nömrəli Qətnaməsi, 1995 il](#)
- [Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair 1263 nömrəli Tövsiyəsi, 1995 il](#)
- [Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Zaqafqaziyada münaqişələrə dair 1119 nömrəli Qətnaməsi, 1997 il](#)
- [Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Kommünikəsi, 9 noyabr 2000-ci il](#)

3) Avropa İttifaqı və Azərbaycan

Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas üstünlüklərindən birini Avropa İttifaqı (Aİ) ilə əməkdaşlıq təşkil edir. Avropa və Asiyanın kəsişmə nöqtəsində yerləşən Azərbaycanın strateji mövqeyi Aİ-nin üzv dövlətlərinin Azərbaycanla siyasi və iqtisadi münasibətləri inkişaf etdirmək marağını artırır.

Aİ öz Xüsusi Elçisini 1998-ci ildə Azərbaycana göndərmiş və Azərbaycan Aİ-da öz Daimi Nümayəndəliyini 2000-ci ildə açmışdır. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Aİ yanında Daimi Nümayəndəsi vəzifəsini Fövqəladə və Səlahiyyətli Səfir Arif Məmmədov yerinə yetirir. Aİ-nin Azərbaycan Respublikasındakı Xüsusi Elçisi isə Antonuis de Vriesdir.

7 iyul 2003-cü il tarixində Avropa İttifaqının regiondakı rolunun daha da aktivləşdirilməsi məqsədilə Aİ -nin Cənubi Qafqaz üzrə Xüsusi Nümayəndəsi təyin olundu. Hal-hazırda bu vəzifəni Heyki Talvitye (Finlandiya) icra edir.

1991-ci ildən bəri Azərbaycan Aİ-dən 400 milyon avro dəyərində humanitar, texniki, ərzaq yardımı almışdır.

Aİ üzv dövlətləri və Azərbaycan arasında 22 iyun 1999-cu ildə Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi (TƏS) (22 aprel 1996-cı ildə Lüksemburqda imzalanmışdır) qüvvəyə minmişdir ki, bu da tərəflər arasında yüksək səviyyəli əməkdaşlığın təşəkkül tapmasını təsdiqləyir.

Müqavilənin məqsədləri aşağıdakılardır:

- Müvafiq siyasi dialoq çərçivəsində tərəflər arasında siyasi münasibətlərin inkişafının təmin edilməsi;
- Azərbaycanda demokratiyanın möhkəmlənməsi, iqtisadi inkişaf və bazar iqtisadiyyatına keçid cəhdlərinin dəstəklənməsi;
- Ticarət və investisiyanın inkişafı, iqtisadi, sosial, maliyyə, elmi, texniki və mədəni əməkdaşlıq

TƏS-də nəzərdə tutulduğu kimi, Aİ-Azərbaycan Əməkdaşlıq Şurası (illik keçirilir) əməkdaşlığın əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirir və Əməkdaşlıq Komitəsi (illik keçirilir) Şuraya tövsiyələr verməklə kömək edir. Ticarət və İnvestisiya Məsələləri üzrə Alt Komitə isə Əməkdaşlıq Komitəsinin nəzdində fəaliyyət göstərir və TƏS əsasında ticarət, investisiya və iqtisadi əməkdaşlığa dair digər məsələləri müzakirə edir.

İndiyə kimi Əməkdaşlıq Şurasının 6 toplantısı (12 oktyabr 1999, 10 oktyabr 2000, 30 oktyabr 2001, 1 oktyabr 2002, 30 sentyabr 2003, 14 sentyabr 2004), Əməkdaşlıq Komitəsinin 5 toplantısı (27 mart 2000, 25 iyun 2001, 12 iyul 2002, 9 iyun 2003, 8 iyun 2004), Alt Komitənin 4 toplantısı (21 iyul 2000, 30 aprel 2002, 14 mart 2003, 22 aprel 2004) keçirilmişdir.

Bundan əlavə, TƏS-in 86-cı maddəsinə uyğun olaraq, ildə bir dəfə Avropa İttifaqı-Azərbaycan Parlament Əməkdaşlıq Komitəsinin iclasları keçirilir. Aİ-Azərbaycan Parlament Əməkdaşlıq Komitəsinin bu günə kimi 5 toplantısı (17-18 aprel 2000, 21-22 may 2001, 25-26 fevral 2002, 28-29 aprel 2003, 17-18 noyabr 2004) keçirilmişdir.

2004-cü il 17-18 iyun tarixlərində Avropa İttifaqı dövlət və hökumət başçıları Şurasının Brüsseldə keçirilmiş toplantısında Avropa Komissiyasının Cənubi Qafqaz ölkələrinin Avropa Qonşuluq Siyasətinə (AQS) cəlb olunmasına dair tövsiyəsi təsdiq olunmuşdur. Avropa Qonşuluq Siyasətinin Azərbaycan üçün yaratdığı imkanlar:

- Siyasi, iqtisadi və inzibati islahatların səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi və birgə dəyərlərə hörmət edilməsində konkret irəliləyişlərə nail olunması müqabilində Aİ-nin daxili bazarında müəyyən paya sahib olmaq imkanı;
- Paralel olaraq, vətəndaşların, əmtənin, xidmətlərin və kapitalın sərbəst dövriyyəsinin təmin etmək məqsədilə gələcək integrasiya və liberalizasiya prosesləri;
- Aİ ölkələri ilə daha səmərəli siyasi dialoq və əməkdaşlıq, güzəştli ticarət əlaqələri və açıq bazar, miqrasiya, narkotiklər və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində əməkdaşlıq, investisiyaların təşviqi imkanları, yeni maliyyə mənbələri, Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzvlüyün dəstəklənməsi və s.

Aİ TACİS proqramı çərçivəsində müvafiq texniki və ekspert köməyi vasitəsilə Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatları dəstəkləyir. TACİS proqramı (MDB ölkələrinə texniki yardım) 12 keçmiş Sovet İttifaqı dövləti və Monqolustana texniki yardım dəstəyini təmin etmək üçün 1991-ci ildə yaradılmışdır. TACİS proqramının Azərbaycanla bağlı hissəsində əməkdaşlığın üç əsas istiqamətinə üstünlük verilir: infrastruktur, özəl sektor və insan resurslarının inkişafı. TACİS-in Azərbaycanla əlaqədar əsas çoxtərəfli şəbəkə layihələri TRACECA və İNOGATE-dir.

TRACECA (Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat koridoru) Brüsseldə 1993-cü ilin mayında keçirilmiş 8 təsisçi dövlətin (5 Mərkəzi Asiya və 3 Cənubi Qafqaz ölkələri) ticarət və nəqliyyat nazirlərinin Konfransında təsis

olunmuşdur. Bu təşkilatın məqsədi-qeyd edilən dövlətlərin siyasi və iqtisadi müstəqilliyini dəstəkləməklə onların alternativ nəqliyyat yolları vasitəsilə Avropa və dünya bazarlarına çıxış qabiliyyətini yüksəltmək və üzv dövlətlər arasında sonrakı regional əməkdaşlığı stimula etməkdən ibarətdir.

8 sentyabr 1998-ci ildə Bakıda Azərbaycan və Gürcüstan Prezidentlərinin təşəbbüsü və Aİ-nin TACİS - TRACECA proqramının dəstəyi ilə “Tarixi İpək Yolunun bərpaası” adlı beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. 32 ölkə və 12 beynəlxalq təşkilat nümayəndələri bu konfransda iştirak etmişlər. Konfransda əldə edilmiş ən mühüm nailiyyət Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Özbəkistan, Türkiyə, Ukrayna, Moldova, Rumıniya və Bolqarıstanın “Avropa-Qafqaz-Asiya Nəqliyyat Koridorunun inkişafı üçün əsas Beynəlxalq Nəqliyyat Çoxtərəfli Müqavilə” (Əsas razılaşma) və Əsas Razılaşmanın əsasında olan Texniki Əlavə sənədlər:

- beynəlxalq dəmiryolu nəqliyyatı
- beynəlxalq yol nəqliyyatı
- beynəlxalq kommersiya dəniz gəmiçilik naviqasiyası
- gömrük proseduraları və sənədlərin təhvil

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi Əsas razılaşma və Texniki Əlavələrin Depozitarıdır.

Əsas razılaşmanın müddələrinin tətbiqi və icrası ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsi üçün üzv dövlətlər Hökumətlərarası Komissiyanın (HK) yaradılması razılığına gəlmişlər. HK üzv-dövlətlərin nümayəndələrinin təmsilçiliyi əsasında Əsas razılaşmaya əsasən yaradılmış və qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olan orqandır.

21 fevral 2001-ci ildə Avropa İttifaqının (Aİ) yüksək rəsmilərinin iştirakı ilə HK TRACECA Daimi Katibliyinin Ofisinin Bakıda açılışı keçirilmişdir. İştirakçılar arasında Xarici İşlər Naziri, İsveçin Aİ-dəki sədrliyinin nümayəndəsi Anna Lind, Aİ-nin Xarici Münasibətlər üzrə Komissarı Kristofer Patten, Aİ-nin Ümumi Xarici və Təhlükəsizlik Siyasəti üzrə Ali Nümayəndəsi Xaviyer Solana olmuşdur.

TRACECA layihəsi Azərbaycanla 25 texniki və 11 investisiya layihəsinin həyata keçirilməsini dəstəkləyir ki, bu layihələrin 26-da Azərbaycanın payı ümumilikdə 100 milyon avro məbləğindən də artıqdır.

İNOGATE (Avropaya dövlətlərarası neft və qaz ixracı) Aİ-nin yeni müstəqil dövlətlərə maliyyə dəstəyi çərçivəsində həyata keçirilən əsas regional təşəbbüsdür. 1999-cu ilin iyul ayında 15 dövlətin (Azərbaycan da daxil olmaqla) iştirakı ilə imzalanan dövlətlərarası neft və qaz ixracını nəzərdə tutan Çərçivə Sazişi İNOGATE -nin əsas hüquqi bazasını təşkil edir.

Proqramın 1-ci fazası ümumi məbləği 50 milyon avrodan artıq olan 10 layihənin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur ki, bu layihələrdən 5-i bilavasitə Azərbaycanla əlaqədardır. İNOGATE yeni müstəqil dövlətlər və Azərbaycana münasibətdə trans-sərhəd layihələrinin həyata keçirilməsi üçün yeni perspektivlər yaradır və hidrokarbon mənbələrinin tranziti ilə bağlı beynəlxalq razılaşmaların üstünlükləri əsasında beynəlxalq maliyyə institutları və xüsusi investisiya fondları tərəfindən investisiyanın cəlb edilməsi məqsədləri üçün katalizator rolunu oynayır.

- [Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 22 may 1992-ci il](#)
- [Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 18 iyun 1992-ci il](#)
- [Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 7 aprel 1993-cü il](#)
- [Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 24 iyun 1993-cü il](#)
- [Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 3 sentyabr 1993-cü il](#)
- [Avropa İttifaqı tərəfindən Dağlıq Qarabağa dair bəyanat, Brüssel, 9 noyabr 1993-cü il](#)
- [Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair Avropa İttifaqının mövqeyi](#)
- [Avropa İttifaqı-Azərbaycan Əməkdaşlıq Komitəsinin üçüncü iclası, 12 iyul 2002-ci il](#)

4) İslam Konfransı Təşkilatı və Azərbaycan

Tarixi keçmiş, dini, mədəni və mənəvi dəyərləri ilə islam dünyasının ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycanın 1991-ci ilin dekabr ayında İslam Konfransı Təşkilatına (İKT) üzv olması beynəlxalq aləmdə respublikamızın qarşısında yeni üfüqlər açdı. Belə ki, Azərbaycan İKT və ona üzv dövlətlərin ardıcıl dəstəyinə nail oldu. İlk vaxtlarında İKT Baş katibliyi Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı respublikamızın mövqeyini dəstəkləyən bəyanatlar verdiyi halda, daha sonrakı mərhələdə İKT konfransları Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi haqqında kəsərli qətnamələr qəbul etmişdir. Bu qətnamələrdə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi birmənalı şəkildə Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü kimi qiymətləndirilir.

İKT xarici işlər nazirlərinin 1993-cü ildə Karaçidə keçirilmiş XXI, 1994-cü ildə Kasablankada keçirilmiş XXII, 1995-ci ildə Konakridə keçirilmiş XXIII konfransları Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münaqişə haqqında qətnamələr qəbul etmişdir. İKT xarici işlər nazirlərinin 1996-cı ildə Cakartada keçirilmiş XXIV konfransında müvafiq qətnamənin adı dəyişdirilərək, “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlandırılmışdır. O vaxtdan etibarən xarici işlər nazirlərinin bütün konfranslarında bu qəbildən olan qətnamələrin adı dəyişilməz qalmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, İKT dövlət və hökumət başçılarının 1997-ci ildə Tehranda keçirilmiş VIII, 2000-ci ildə Dohada keçirilmiş IX və 2003-cü ildə Malayziyanın Putracaya şəhərində keçirilmiş X konfransları eyni adlı qətnamələr qəbul etmişdir.

Əvvəlki qətnamələrdən fərqli olaraq, son qətnamələr xeyli təkmilləşdirilmiş, yeni bəndlər əlavə edilmişdir: “Bütün dövlətləri təcavüzkarı münaqişəni dərinləşdirməyə təşviq edən və Azərbaycan ərazilərinin işğalını davam etdirməyə imkan yaradan silah və döyüş sursatı təchizatından imtina etməyə çağırır; İKT-yə üzv dövlətin ərazisi hərbi təchizatın tranziti üçün istifadə edilməməlidir; İKT-yə üzv dövlətləri və dünya birliyinin digər ölkələrini Ermənistan təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoyulması üçün təsirli siyasi və iqtisadi təzyiqlərdən istifadəyə dəvət edir; hesab edir ki, Azərbaycan ona dəymiş ziyanı görə kompensasiya almaq hüququna malikdir və bu ziyanın tam şəkildə ödənilməsi üçün məsuliyyəti Ermənistanın üzərinə qoyur; bu məsələ üzrə İKT-yə üzv dövlətlərin mövqeyi barədə ATƏT-in hazırkı sədrinə məlumat verməsini İKT Baş katibindən tələb edir” və s.

İKT Dövlət və Hökumət başçılarının təkcə bu ilin oktyabr ayında Putracayada keçirilmiş X Zirvə Konfransının qəbul etdiyi qətnamələr Azərbaycan-İKT münasibətlərinin hazırkı vəziyyətinin əyani göstəricisidir. Konfrans qeyd edilən siyasi qətnamə ilə yanaşı, “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” qətnamə qəbul etmişdir. Qətnamədə Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ və digər bölgələrinin işğalı, bir milyonadək əhəlinin öz yurdundan zorla qovulması ilə müşayiət olunan əməlləri pislənir, ölkənin tarixi üçün belə çətin və böhranlı vaxtda Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəylik ifadə olunur, Azərbaycan xalqının əzab-əziyyətini yüngülləşdirmək məqsədi ilə İKT-yə üzv dövlətlərə, islam qurumlarına və eləcə də beynəlxalq təşkilatlara müraciət edilir ki, respublikamıza lazımı iqtisadi, maliyyə və humanitar yardım göstərsinlər.

Konfrans ölkəmizlə bağlı üçüncü sənəd – “Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində islam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” qətnaməni qəbul etmişdir. Geniş və əhatəli preambula və 7 bənddən ibarət bu qətnamə işğal edilmiş torpaqlarımızdakı mədəniyyət və tarixi abidələrimizin müdafiəsinə yönəlmişdir.

Konfrans İKT Baş katibinin bu haqda müvafiq hesabatını nəzərdən keçirərək, erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində islam sivilizasiyasının tam məhvəyə yönəldilmiş vəhşi hərəkətlərini ciddi surətdə pisləmiş, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin Ermənistan tərəfindən qeyd-şərtsiz və mütləq yerinə yetirilməsini tələb etmiş, problemlə bağlı İKT-yə üzv dövlətlərin mövqeyi barədə BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatlara məlumat verməsini İKT Baş katibindən xahiş etmişdir.

Respublikamızla bağlı bütün qətnamə layihələrinin təqdim etdiyimiz şəkildə, mübahisəsiz, heç bir düzəliş və təftişə məruz qalmadan qəbul olunması bir daha təsdiq edir ki, islam aləmi problemlərimizlə yaxından tanışdır və bizi dönmədən dəstəkləyir. Bu da öz növbəsində düzgün qurulmuş xarici siyasətimizin nəticəsidir. Prezident Heydər Əliyevin İKT dövlət və hökumət başçılarının 1994-cü ildə Kasablankada keçirilmiş VII və 1997-ci ildə Tehranda keçirilmiş VIII zirvə konfranslarında şəxsi iştirakı, oradakı nitqi və keçirdiyi görüşləri islam aləmində geniş reaksiyaya səbəb olmuşdur. İKT-nin sabiq Baş katibi İzzəddin Ləraqi dövlət başçılarının Tehran zirvə konfransı günlərində Azərbaycan Prezidenti ilə keçirdiyi görüşdən sora jurnalistin sualına verdiyi aşağıdakı cavab fikrimizə əyani sübutdur: “Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevlə görüşdüm, onun fikirlərini dinlədim. Fəxr edirəm ki, o, təşkilatımızın işinə yüksək qiymət verdi. Biz

təşkilatımızın Azərbaycanla əlaqələrinin daha da sıxlaşması üçün əlimizdən gələni edəcəyik... Mən cənab Prezidenti əmin etdim ki, İKT həmişə Azərbaycanın tərəfində olmuş və bundan sonra da olacaqdır. Mən cənab Prezidenti həmçinin əmin etdim ki, Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad edilməsi bizim dəyişməz mövqeyimizdir. Mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycanın İKT ilə sıx əməkdaşlıq etməsi Prezident Heydər Əliyevin böyük zəkaya, ağıla malik olduğuna dəlalət edir”.

Qeyd etmək lazımdır ki, İKT qətnamələri Azərbaycan üçün yalnız siyasi əhəmiyyət daşıyır, respublikamıza müsəlman ölkələri tərəfindən göstərilən humanitar, texniki və s. yardımın böyük bir hissəsi İKT konfranslarının qəbul etdiyi bu kimi mühüm sənədlər əsasında həyata keçirilir. İslam İnkişaf Bankı (İİB) 1994 - cü ildən etibarən hər il 2500 ədəd (son illər bu rəqəm ikiqat artmışdır) qurbanlıq qoyun cəmdəyi göndərir və bu yardımın respublikamıza daşınması məsrəflərini də ödəyir. Əlavə olaraq İİB qaçqınlara humanitar yardım göstərilməsinə 500 min dollar və onlar üçün iş yerləri yaradılması məqsədi ilə dəzgah və avadanlığın alınmasına 1 milyon dollar vəsait ayırmışdır.

Respublikamızın sosial-inkişaf layihələrinin texniki-iqtisadi əsaslandırılmasının hazırlanmasına İİB təmənnasız olaraq 1.424 milyon dollar ayırmışdır. İİB-in respublikamıza təqdim etdiyi güzəştli kreditin ümumi məbləği 74 milyon dollardan artıqdır.

Səudiyyə Ərəbistanının humanitar müəssisələri, Kral Fəhd adına yardım proqramı, Kərfəz ölkələrinin bir sıra humanitar təşkilatlarının və fondlarının yardımı qeyd olunan sənədlər əsasında həyata keçirilir.

- [İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən qəbul edilmiş 13/30-P sayılı qətnamə](#)
- [İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən qəbul edilmiş 21/30-E sayılı qətnamə](#)
- [İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən qəbul edilmiş 10/30-C sayılı qətnamə](#)

5) BMT və Azərbaycan

Azərbaycan Respublikası və BMT arasında əməkdaşlıq Sovet İttifaqının dağılması və Azərbaycanın öz müstəqilliyini bərpa etməsindən dərhal sonra bərqərar olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası 1992-ci ilin 2 mart tarixində BMT-nin üzvlüyünə qəbul edilmiş və 1992-ci il may ayının 6-da Azərbaycanın BMT nəzdində Daimi Nümayəndəliyi açılmışdır. BMT ilə əməkdaşlığın birinci günündən başlayaraq, Azərbaycan BMT platformasından beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinə cəlb etməyə və BMT-nin potensial imkanlarından istifadə etməklə sülh sazişinin əldə olunmasına çalışmışdır.

1993-cü il ərzində BMT-nin TŞ Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələr qəbul etmişdir. Hər bir qətnamə Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ və digər ərazilərinin Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən işğalı nəticəsində qəbul edilmişdir. Bu qətnamələr Azərbaycanın ərazi toxunulmazlığını yenidən təsdiq edərək, dərhal atəşkəs elan olunması, hərbi əməliyyatlara son qoyulması və işğalçı qüvvələrin Azərbaycan Respublikası ərazisindən çıxarılması tələblərini irəli sürmüşdür. Təəssüf ki, məlum qətnamələrin müddəaları indiyə kimi yerinə yetirilməmişdir.

Azərbaycanda humanitar vəziyyətin ciddi şəkildə pisləşməsi və qaçqın və məcburi köçkünlərin sayının 1 milyondan keçdiyindən dərin narahatlıq hissi keçirərək, BMT-nin Baş Assambleyası 1993-cü ildə keçirdiyi 85 - ci plenar iclasında "Azərbaycanda olan qaçqın və məcburi köçkünlərə fəvqəladə beynəlxalq yardımın göstərilməsi haqqında" Qətnamə (A/RES/48/114) qəbul etmişdir.

1992-1996-cı illər ərzində BMT-nin TŞ-nin Sədri və BMT Baş Katibi Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, suverenliyini təsdiqləyən və münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasına yönəlmiş ATƏT-in Minsk Qrupunun səylərini dəstəkləyən münaqişə üzrə bir sıra bəyanatlarla çıxış etmişlər.

1996-cı ildən başlayaraq BMT Baş Assambleyası "BMT və ATƏT arasında əməkdaşlıq haqqında" Qətnaməsində Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü (Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan münaqişə) yenidən təsdiqləyir.

Azərbaycan BMT Baş Assambleyasının işi çərçivəsində fəal iştirak edir. Belə ki, 1994 və 1995-ci illərdə BMT BA-nın 49-cu və 50-ci sessiyalarında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının nümayəndə heyətinə başçılıq etmişdir. O, həmçinin, 2000-ci ilin sentyabr ayında BMT-nin Minillik Zirvə Toplantısında iştirak etmişdir. Azərbaycan Prezidenti çıxışında qlobalizasiya mövzusunda toxunmuş və qlobalizasiyanın müsbət inkişafı, həmçinin Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik məsələlərinə Azərbaycanın verdiyi töhfələri xüsusilə qeyd etmişdir. 2003-cü ilin sentyabrında isə o vaxt ki Baş Nazir İlham Əliyev BMT BA-nın 58-ci sessiyasında milli sosial-iqtisadi inkişaf və regional və beynəlxalq təhlükəsizliyə qarşı təhdidlərlə bağlı çıxış etmişdir.

Azərbaycan BMT-nin bir çox xüsusi qurum və orqanları ilə fəal və səmərəli əməkdaşlıq edir. Onların sırasında BMT-nin İnkişaf Proqramı (BMTİP), BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarı, BMT-nin Uşaq Fondu, BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı, Sənaye İnkişaf Təşkilatı, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, BMT-nin Qadınlar Fondu, Atom Enerjisi üzrə Beynəlxalq Agentlik, Nüvə Sınaqlarının Hərtərəfli Qadağan olunması haqqında Müqavilə Təşkilatı və s. Qeyd etmək olar.

Azərbaycan və BMT-nin Uşaq Fondu (UNİCEF) arasında olan əməkdaşlıq məcburi köçkün və qaçqın uşaq və yeniyetmələr arasında vəziyyətin yaxşılaşdırılması məqsədilə bərqərar olmuşdur. Azərbaycan UNİCEF-in İcra Heyətinin 1995-1997, 1998-2000-ci illər ərzində üzvü olmuşdur.

Azərbaycan BMT-nin xüsusi qurum və orqanları ilə fəal əməkdaşlıq edir. Azərbaycan Qadınların statusu haqqında Komissiyanın üzvü olmuşdur (2000-2002). Azərbaycan həmçinin Komissiyanın "Hərbi münaqişələr nəticəsində girov götürülmüş qadın və uşaqların azad edilməsi haqqında" illik qəbul etdiyi qətnaməsinin əsas sponsorudur.

Azərbaycan BMT-nin xüsusi qurumları qismində BMT-nin İnkişaf Proqramı (BMTİP) və BMT-nin Sənaye İnkişaf Təşkilatı (SİN) ilə xüsusi əlaqələrə malikdir. Müxtəlif layihə və proqramlar yaşayış standartlarının yüksəldilməsinə, iqtisadiyyatın struktur tənzimlənməsinin həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Xüsusilə də, BMT-nin İnkişaf Proqramı Azərbaycanın Bərpa və Yenidənqurma Agentliyinin (ARRA) və ərazilərin Minalardan Təmizlənməsi üzrə Milli Agentliyin (ANAMA) imkanlarının inkişaf etdirilməsi və onların maliyyələşdirilməsi yolu ilə münaqişədən sonrakı bərpa prosesinə böyük yardım göstərmişdir. BMT-nin İnkişaf Proqramı ARRA-nı dəstəkləməklə Dünya Bankı, BMTİP, BMT-nin Qaçqınların işi üzrə Ali Komissarı (UNHCR), Avropa İttifaqının (Aİ) Müstəqil Dövlətlər Birliyinə Texniki Yardımı (TACİS) proqramı və s. həyata keçirir.

Azərbaycan öz siyasi və iqtisadi sistemini yeniləşdirməklə, ölkənin müasir norma və standartlar çərçivəsində inkişaf etməsini əsas üstünlük hesab edir. Bu prosesin mühüm tərkib hissəsi kimi demokratik infrastrukturun gücləndirilməsi, geniş şəffaflıq, qərar qəbulu və siyasi müzakirələr prosesində ictimaiyyətin inkişafı məsələlərini qeyd etmək olar. Yeni iş yerlərinin açılması və iqtisadiyyatın inkişafı üçün BMTİP həmi siyasi və digər müvafiq tədbirlərin xüsusi sektorda effektiv inkişafı və böyüməsini təmin etmək üçün Azərbaycan Hökumətinə yardım edir. Struktur islahatlarının gücləndirilməsi məqsədləri üçün BMTİP Azərbaycanda xüsusi sektorda proqramın icrası ilə əlaqədar Dünya Bankı ilə əməkdaşlıq edir.

Erməni aqressiyası nəticəsində Azərbaycanda 1 milyon qaçqın və məcburi köçkünlər mövcuddur. 1993-cü ildən bəri Azərbaycan dövləti BMT-nin Qaçqınların işi üzrə Ali Komissarı (UNHCR) ilə birgə qaçqın və məcburi köçkünlərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üzrə fəaliyyəti davam etdirirlər.

Təhsil, elm və mədəniyyət məsələlərinin vacibliyini nəzərə alaraq, Azərbaycan BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (YUNESKO) ilə geniş əməkdaşlıq edir və bu məqsədlə 1994-cü ildə Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamına əsasən Azərbaycanın YUNESKO nəzdində Milli Komissiyası təsis edilmişdir.

Azərbaycanın müxtəlif nazirlik və qurumları BMT sistemində olan müvafiq qurumlarla sıx əməkdaşlıq edirlər (məs: Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyi və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı).

Azərbaycan Respublikası beynəlxalq ictimaiyyəti narahat edən müxtəlif məsələlər ilə əlaqədar BMT Baş Assambleyasının qəbul etdiyi qətnamələrin kosponsorudur. Milli nümayəndə heyəti öz təşəbbüsü ilə bəzi qətnamələri irəli sürmüşdür. Beləliklə, BMT-nin İnsan Hüquqları Komissiyasının (CHR) 58-60-cı sessiyalarında Azərbaycan nümayəndə heyəti tərəfindən irəli sürülmüş "İtkin düşmüş şəxslər" adlı qətnamə layihəsi təklif edilmişdir. CHR tərəfindən qəbul edilmiş bu Qətnamənin müddəaları beynəlxalq humanitar hüquq normaları əsasında qəbul edilməklə, beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini bu mühüm məsələyə yönəltmək məqsədini güdmüşdür.

Azərbaycan BMT-nin müvafiq orqan və qurumlarına öz namizədlərini irəli sürməklə, bu orqanlara seçkilərdə aktiv iştirak edir. Əvvəl qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan UNİCEF-in İcra Heyətinin 1995-1997, 1998 - 2000-ci illər ərzində, Qadınların vəziyyəti haqqında Komissiyanın 2000-2002-ci illər ərzində və BMT - nin Davamlı İnkişaf üzrə Komissiyasının 2002-2004-cü illər ərzində üzvü olmuşdur. Azərbaycan 2003-2005-ci illər üçün BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurasının (ECOSOC) üzvü seçilmişdir.

Son üç ildə Azərbaycanın BMT çərçivəsində görülən işlərə verdiyi töhfələr sırasında, onun qlobal səviyyədə terrorizmə qarşı aparılan mübarizədə fəal şəkildə iştirakı xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu baxımdan respublikamız BMT TŞ-nin Terrorizmə qarşı Komitəsi ilə yaxından əməkdaşlıq edərək, həmin Komitəyə Azərbaycanda terrorizmə qarşı mübarizə sahəsində görülən tədbirlər haqqında müvafiq hesabatlar təqdim etmişdir (S/2001/1325, S/2002/1022, S/2003/1085).

Azərbaycan beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi və qorunmasında, davamlı inkişaf və demokratikləşdirmə prosesində BMT-nin vacib rol oynadığını qəbul edir. Azərbaycan BMT-nin 21-ci əsrdə olacaq təhdid və problemlərə qarşı mübarizə apara bilməsi üçün BMT çərçivəsində islahatların aparılması ideyasını dəstəkləyir.

- [BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 nömrəli Qətnaməsi](#)
- [BMT Təhlükəsizlik Şurasının 853 nömrəli Qətnaməsi](#)
- [BMT Təhlükəsizlik Şurasının 874 nömrəli Qətnaməsi](#)
- [BMT Təhlükəsizlik Şurasının 884 nömrəli Qətnaməsi](#)

6) YUNESKO və Azərbaycan

BMT-nin ixtisaslaşmış təşkilatı olan YUNESKO dünyanın təhsil, elm və mədəniyyət məsələləri sahəsindəki əməkdaşlığın ən böyük hökumətlərarası forumudur. Onun Nizamnaməsi 16 noyabr 1945-ci ildə Londonda imzalanmış, 4 noyabr 1946-cı ildə isə 20 üzv-dövlətdən ibarət təşkilat öz rəsmi fəaliyyətinə başlamışdır.

BMT-nin bu ixtisaslaşmış orqanının vəzifələri müharibə nəticəsində dağıdılmış ölkələrdə sinif otaqları tikmək, yaxud elmi nailiyyətləri nəşr etməklə məhdudlaşmır. YUNESKO-nun fəaliyyəti daha ali məqsədə - təhsil, elm, mədəniyyət və kommunikasiya vasitəsilə insanların şüurunda sülhü müdafiə etmək ideyasını möhkəmləndirməyə yönəlmişdir. YUNESKO-nun Nizamnaməsinin 1-ci maddəsində qeyd edilmişdir: “Təşkilat irqindən, cinsindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq bütün xalqlar üçün BMT-nin Nizamnaməsində elan edilmiş ədalətə, qanunçuluğa və insan hüquqlarına, habelə əsas azadlıqlara hamılıqla hörmətin təmin edilməsi naminə xalqların təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığını genişləndirməklə sülh və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə yardım göstərməyi qarşısına vəzifə qoyur”.

Hal-hazırda 193 dövlət YUNESKO-nun üzvüdür. O, BMT və onun ixtisaslaşmış qurumları ilə sıx əlaqədədir. Həmçinin aparıcı dövlətlərarası təşkilatlarla (İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Afrika Birliyi Təşkilatı, Ərəb Dövlətləri Liqası, İSESCO və s.) da müqavilə əlaqələrinə malikdir. YUNESKO 600-dən çox qabaqcıl beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları ilə fəal əməkdaşlıq edir.

YUNESKO üç əsas işçi orqandan ibarətdir: Baş Konfrans, İcraiyyə Şurası və Katiblik.

Baş Konfrans YUNESKO-nun ali orqanıdır. Konfransın iclasları iki ildən bir keçirilir və icaslarda müxbir və həqiqi üzvlər, habelə üzv olmayan dövlətlərdən, hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatlarından, fondlardan müşahidəçilər iştirak edir. Əhalisinin sayından və ya büdcəyə verdiyi vəsaitin həcmindən asılı olmayaraq, hər üzv dövlət bir səsə malikdir. Baş Konfrans təşkilatın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir.

YUNESKO-nun növbəti iki il üçün proqramlarının və büdcəsinin müəyyən olunması da Baş Konfransın səlahiyyətidir. O, həmçinin hər 4 ildən bir İcraiyyə Şurasının üzvlərini seçir və Baş Direktoru təyin edir. Baş Konfransda ərəb, çin, ingilis, fransız, rus və ispan dilləri işlənir. İcraiyyə Şurası müəyyən mənada YUNESKO-ya tam rəhbərliyi təmin edən orqandır. O, Baş Konfransın işini təşkil edir və onun qərarlarının düzgün icra olunmasına nəzarət edir. Şuranın funksiya və vəzifələri əsasən Nizamnamə ilə və Baş Konfransın qayda və direktivləri ilə müəyyən olunur. Baş Konfrans hər 2 ildən bir Şuraya konkret işlər tapşırır. Digər funksiyalar isə YUNESKO ilə BMT, ixtisaslaşmış qurumlar və hökumətlərarası təşkilatlar arasında imzalanmış razılaşmalardan irəli gəlir.

Şuranın 58 üzvü var və onlar Baş Konfrans tərəfindən, əsasən, təmsil etdikləri mədəniyyətlərin müxtəlifliyi və mənsub olduqları coğrafi məkan əsasında seçilir. İcraiyyə Şuranın iclasları ildə iki dəfə keçirilir.

Mənzil-qərargahı Parisdə yerləşən və daimi fəaliyyət göstərən orqan Katiblikdir. Burada YUNESKO-nun 170 dövlətinin vətəndaşı fəaliyyət göstərir. YUNESKO-nun Baş Direktoru vəzifəsində 1999-cu il noyabr ayının 15-dən bu günədək Yaponiyanın nümayəndəsi Koiçiro Matsuura fəaliyyət göstərir. Bundan əlavə YUNESKO Parisdəki qərargahından başqa özünün dünyanın müxtəlif ölkələrindəki regional büroları, institutları və mərkəzləri ilə geniş şəbəkəyə malikdir. Azərbaycan Respublikası YUNESKO-nun Moskva Bürosu ilə əhatə olunur.

Azərbaycan - YUNESKO əlaqələri

1991-ci ildə öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Azərbaycan Respublikası bir sıra əhəmiyyətli beynəlxalq və regional təşkilatlarla əməkdaşlıq siyasətini həyata keçirmişdir. Öz üzvlərinə dünya səviyyəli mütəxəssislərin, texniki yardımların, həmçinin elmi və pedaqoji kadrların hazırlanması, qlobal elmi layihələrdə iştirak etmək imkanlarından bəhrələnmək imkanı verən YUNESKO ilə əməkdaşlıq etmək qərarına gələn Azərbaycan Respublikası 1992-ci iyulun 3-də həmin təşkilata daxil olmuşdur.

1993-cü ilin oktyabr ayında YUNESKO Baş Konfransının 27-ci sessiyasında Xarici İşlər Naziri Həsən Həsənovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti də iştirak etmişdir. Nümayəndə heyətinin rəhbəri Azərbaycanın bu cür böyük əhəmiyyətə malik tədbirdə ilk dəfə iştirak etdiyini qeyd etmiş və Azərbaycan haqqında qısa tarixi arayış vermişdir. Ən mühüm olanı isə budur ki, sessiya zamanı Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi YUNESKO-nun dahi şəxsiyyətlərin doğum günlərinin qeyd edilməsi siyahısına daxil edilmişdir.

YUNESKO – Azərbaycan əlaqələrinin inkişafında ən mühüm addım isə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 1993-cü ilin dekabr ayında Fransa Respublikasında rəsmi səfərdə olarkən YUNESKO-nun Baş

Direktoru Federiko Mayorla görüşü zamanı atılmışdır. Tərəflər öz aralarında əməkdaşlığın genişlənməsi məsələsini və onun sonrakı inkişafının perspektiv planlarını müzakirə etmişdilər.

YUNESKO-nun Nizamnaməsinin 7-ci maddəsinə görə, üzv-dövlət təhsil, elm və mədəniyyətlə məşğul olan qurumların fəaliyyətini YUNESKO-nun işi ilə əlaqələndirmək üçün ilk növbədə Milli Komissiya yaratmaq yolu ilə müvafiq tədbirlər həyata keçirməlidir. Ona görə də YUNESKO üzrə Azərbaycan Respublikasının Milli Komissiyasının yaradılması üçün lazımi addımlar atılmış və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev bununla bağlı 21 fevral 1994-cü il tarixində sərəncam imzalamışdır. Sərəncama əsasən Milli Komissiya Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin nəzdində yaradılmış, Xarici İşlər Naziri onun sədri təyin edilmiş və eyni zamanda sədrə Milli Komissiyanın tərkibini müəyyən etmək səlahiyyəti verilmişdir. Bundan sonra Respublikanın müvafiq nazirlik və idarələrinin rəhbərlərindən, ziyalılardan və ictimaiyyətin digər nümayəndələrindən ibarət Milli Komissiyanın 25 nəfərlik tərkibi və daimi katibliyi formalaşdırılmışdır. 15 sentyabr 2005-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev YUNESKO ilə Azərbaycan Respublikası arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf səviyyəsini nəzərə alaraq, YUNESKO üzrə Azərbaycan Respublikasının Milli Komissiyası ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Sərəncam imzalamışdır. Sərəncama əsasən YUNESKO üzrə Azərbaycan Respublikasının Milli Komissiyasının yeni tərkibi müəyyənləşdirilmişdir. Hazırda Komissiyanın sədri Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Elmar Məmmədیارovdur.

Milli Komissiya Azərbaycanın YUNESKO-dakı siyasətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir.

Azərbaycanın YUNESKO əməkdaşlığı ilə bağlı gündəlik operativ iş Bakıda Xarici İşlər Nazirliyinin nəzdində Milli Komissiyanın Daimi Katibliyi və Parisdə Azərbaycan Respublikasının YUNESKO yanında Daimi Nümayəndəliyi tərəfindən həyata keçirilir.

YUNESKO-nun Baş Qərargahı Parisdə iki müxtəlif ofisdə yerləşir

YUNESKO-nun Xoşməramlı Səfiri xanım Mehriban Əliyeva

Azərbaycan YUNESKO ilə əməkdaşlığının inkişafı üçün böyük əmək sərf edilmişdir. Bu əməkdaşlıq yalnız ikitərəfli əlaqələr üzərində qurulmamış və ondan yalnız iki tərəf bəhrələnməmişdir. Azərbaycanın qədim və zəngin mədəniyyəti isə milli çərçivədən beynəlxalq səviyyəyə çıxıb, ümumdünya mədəniyyətin bir parçası olmuşdur. YUNESKO çoxtərəfli beynəlxalq təşkilat olduğu üçün onun vasitəsilə müxtəlif ölkələrin qarşılıqlı əməkdaşlığı üçün şərait yaranmışdır. Bunun nəticəsidir ki, gənc Azərbaycan Respublikası təhsil, elm və mədəniyyət sahələrində müxtəlif ölkələrlə YUNESKO vasitəsilə və birbaşa onun özü ilə geniş təcrübə mübadiləsi apara bilmişdir.

Azərbaycan YUNESKO münasibətlərinin inkişafında, onların canlanmasında və güclənməsində Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın əvəzolunmaz rolu olmuşdur. 2004-cü ilin sentyabrında Mehriban Əliyeva ənənəvi musiqinin, ədəbiyyat və poeziyanın inkişafına verdiyi töhfələrə, musiqi təhsili və dünya mədəniyyətlərinin mübadiləsi sahəsindəki xidmətlərinə və YUNESKO-nun ideyalarına göstərdiyi sadiqliyə görə bu Təşkilatın şifahi ənənələr və musiqi ənənələri sahəsində Xoşməramlı səfiri adına layiq görülmüşdür.

İxtisasca həkim olan xanım Mehriban Əliyeva mədəniyyət, təhsil və idman sahəsində geniş fəaliyyət göstərir. 1995-ci ildən etibarən rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun xətti ilə festivallar, sərgilər, mədəniyyət tədbirləri və konsertlər təşkil etməklə, xanım Mehriban Əliyeva ölkəsinin mədəni irsinin təbliğinin, onun milli və regional səviyyələrdə mühafizəsinin təmin olunması sahəsində böyük xidmətlər göstərmişdir. Azərbaycanın ənənəvi klassik musiqisini dünya miqyasında tanımaq məqsədilə xanım Mehriban Əliyeva Bakıda Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin yaradılması təşəbbüsünü irəli sürmüşdür.

Sivilizasiyalararası dialoq daxil olmaqla, müxtəlif sahələrdə genişmiqyaslı və fədakar fəaliyyətinə, qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara diqqətinə, onların yaşayış şəraitinin yaxşılaşmasına, təhsilə, həmçinin islam aləmində görülən işlərə böyük dəstəyinə görə Mehriban Əliyeva 2006-cı il noyabrın 24-də İSESKO-nun Xoşməramlı səfiri adına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan Respublikası YUNESKO-nun aşağıdakı Konvensiyalarına qoşulmuşdur:

1. Silahlı münaqişə baş verdikdə mədəni dəyərlərin qorunması haqqında 14 may 1954-cü il Konvensiyası (1993), ona dair Protokol (1993) və İkinci Protokol (2000);
2. Ümumdünya mədəni və təbii irsinin mühafizəsi haqqında 16 noyabr 1972-ci il Konvensiyası (1993);
3. Avropa regionu dövlətlərində tədris kurslarının, ali təhsil haqqında diplomların və elmi dərəcələrin tanınması haqqında 21 dekabr 1979-cu il Konvensiyası (1994);
4. Asiya və Sakit Okean dövlətlərində tədris kurslarının, ali təhsil haqqında diplomların və elmi dərəcələrin tanınması haqqında 16 dekabr 1983-cü il regional Konvensiyası (1995);
5. Müəlliflik hüququ haqqında 6 sentyabr 1952-ci il Ümumdünya Konvensiyası (1997);
6. Avropa regionunda ali təhsil ixtisaslarının tanınması haqqında Konvensiya (1998);

7. Mədəni dəyərlərin qanunsuz olaraq ölkəyə gətirilməsi, ölkədən çıxarılması və mülkiyyət hüququnun qanunsuz olaraq başqasına verilməsinin qadağan olunması və qarşısının alınmasına yönəldilmiş tədbirlər haqqında 14 noyabr 1970-ci il Konvensiyası (1997);

8. Başlıca olaraq su quşlarının məskəni kimi beynəlxalq əhəmiyyətə malik su-bataqlıq yerləri haqqında 2 fevral 1971-ci il Konvensiyası (2001);

9. Fonoqram istehsalçıların mənafələrinin onların fonoqramlarının qanunsuz istehsalında mühafizəsi haqqında 29 oktyabr 1971-ci il Konvensiyası (2001);

10. Beynəlxalq xüsusi hüququ unifikasiya institutunun (YUNİDRUA) oğurlanmış, yaxud qanunsuz çıxarılmış mədəni dəyərlər haqqında 1995-ci il Konvensiyası (2003);

11. Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında 17 oktyabr 2003-cü il tarixli Konvensiyası (2006);

12. İdmanda dopinqə qarşı mübarizə haqqında 19 oktyabr 2005-ci il tarixli Beynəlxalq Konvensiya (2007).

Azərbaycan universitetlərində yaradılmış YUNESKO kafedraları

1. Azərbaycan Dillər Universiteti Tərcüməçilik, dilmanlıq və terminologiya kafedrası;

2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası İnsan hüquqları, demokratiya və sülh kafedrası.

Sahələr üzrə yaradılmış Milli Komitələr

1. Muzeylərin Beynəlxalq Şurası (İCOM);

2. Sosial Dəyişikliklərin İdarə edilməsi (MOST);

3. Beynəlxalq Hidroloji Proqram (İHP);

4. İnsan və Biosfer Proqramı (MAB);

5. Beynəlxalq Bioetika Komitəsi (İBC);

6. Beynəlxalq Musiqi Şurası; 7. Beynəlxalq Teatr İnstitutu.

YUNESKO-nun görkəmli şəxsiyyətlərin və əlamətdar hadisələrin yubileyləri proqramı çərçivəsində

Azərbaycanla bağlı aşağıdakı hadisələrin qeyd olunması üzrə qərar qəbul edilmişdir:

1996 – Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubileyi;

2000 - Kitabı Dədə Qorqud Dastanının 1300 illik yubileyi;

2001 - N.Tusin anadan olmasının 800 illik yubileyi;

2002 – Azərbaycan alimi, şərqşünas Mirzə Kazımbəyin 200 illik yubileyi;

2005 - Azərbaycanın görkəmli alimi akademik Yusif Məmmədəliyevin 100 illik yubileyi;

2006 - Azərbaycanın məşhur rəssam-xalçaçı ustası Lətif Kərimovun 100 illik yubileyi;

2008 - “Leyli və Məcnun” Operasının ilk tamaşasının 100 illik yubileyi;

2008 - Azərbaycan alimi, akademik Musa Əliyevin 100 illik yubileyi;

2008 - Azərbaycan yazıçısı Mir Cəlal Pəşayevin 100 illik yubileyi;

2009 - Azərbaycan rəssamı Səttar Bəhlulzadənin 100 illik yubileyi.

YUNESKO çərçivəsində keçirilmiş tədbirlər:

1. 1996 - Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubileyi ilə əlaqədar tədbirlər;

2. 1997 - texniki peşə təhsilinin problemlərinə dair;

3. 1999 - tərcüməçilik problemlərinə dair;

4. 2000 - Kitabı Dədə Qorqudun 1300 illik yubileyi ilə əlaqədar;

5. 2001 - Qafqaz dövlətlərinin Pedaqoji ali məktəblərinin ikinci regional toplantısı;

6. 2001 - N.Tusin anadan olmasının 800 illik yubileyi ilə əlaqədar;

7. 2001 - Mədəni irsin qorunmasına dair normativ aktlara həsr olunmuş beynəlxalq seminar;

8. 2001 - “Rəqəmli ipək yolu” regional seminar;

9. 2002 - XX əsrin ən mühüm hadisələri haqqında;

10. 2002 - Mirzə Kazımbəyin 200 illik yubileyinə dair;

11. 2003 - GÜAM ölkələri arasında mədəni dəhlizə dair;

12. 2003 - YUNESKO Türk Dövlətlərinin Kosmik Nəsil Forumu;

13. 2003 - Professional fəaliyyətdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının istifadə edilməsində professional təcrübənin artırılmasına dair seminar;

14. 2004 - Silahlı münaqişə zamanı mədəni dəyərlərin qorunması haqqında konvensiyanın 50 illiyinə dair;

15. 2004 - YUNESKO Assosiativ Məktəblər Şəbəkəsi (ASPnet) üzrə milli əlaqələndiricilər və bu şəbəkəyə daxil olmuş məktəblərin müəllimləri üçün “Keyfiyyətli təhsil təcrübədə” mövzusunda regional seminar;

16. 2005 - “Azərbaycan təhsil sistemində islahatlar” mövzusunda konfrans, YUNESKO-nun Baş Qərargahı, Paris;

17. 2005-ci il 5-6 may tarixlərində YUNESKO-nun dəstəyi və Mədəniyyət Nazirliyinin təşəbbüsü ilə Bakıda GUAM ölkələrinin mədəni siyasət üzrə Avropa-Qafqaz-Asiya Observatoriyasının yaradılması məqsədilə konfrans keçirilmişdir;

18. 2005 - 1-3 iyun, Bakı, 8-ci Beynəlxalq Enerji, Ekologiya, İqtisadiyyat Konqresi;

19. 2005-ci il 23-26 avqust tarixlərində YUNESKO-nun Baş Direktoru Koiçiro Matsuura Azərbaycanda rəsmi səfərdə olmuşdur;

20. 2005-ci il 24 avqust tarixində Bakı şəhərində “YUNESKO-Azərbaycan: gələcəyə körpü” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Konfransın sonunda YUNESKO ilə Azərbaycan arasında təhsil sahəsində əməkdaşlığa dair Qarşılıqlı Anlaşma Memorandumu imzalanmışdır. Memorandumda təhsildə bərabər imkanların yaradılması, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi, təhsilin bütün pillələri üzrə kurikulumun yeniləşdirilməsi və müəllimlərin ixtisasartırma sisteminin təkmilləşdirilməsi vasitəsilə keyfiyyətin artırılması, beynəlxalq əməkdaşlıq şəbəkəsinin təşkili və digər əsas prioritetlər əks olunur;

21. 2005-ci ildə Azərbaycanın görkəmli alimi akademik Yusif Məmmədəliyevin anadan olmasının 100 illik yubileyinin YUNESKO çərçivəsində qeyd olunması ilə əlaqədar Bakıda və YUNESKO-nun Baş Qərargahında (Paris) bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir;

22. 2006-cı il 16 yanvar tarixində Bakı şəhərində “İnformasiya Texnologiyalarının kitabxana işində tətbiqi və avtomatlaşdırma” mövzusunda M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası tərəfindən beynəlxalq seminar keçirilmişdir;

23. 2006-cı il 25-27 yanvar tarixlərində Bakı şəhərində Beynəlxalq Muzeylər Şurasının Azərbaycan Milli Komitəsi tərəfindən “Muzey menecmenti: Azərbaycan muzeyləri iqtisadi və sosial dəyişikliklərlə üz-üzə” adlı beynəlxalq konfrans təşkil olunmuşdur;

24. 2006-cı il 15-16 mart tarixlərində YUNESKO-nun Baş Direktoru və onun müavinlərinin iştirakı ilə Təşkilatın Baş Qərargahında Xoşməramlı Səfirlərinin İllik Görüşündə YUNESKO-nun Xoşməramlı Səfiri, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın iştirakı ilə bağlı bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir;

25. 2006-cı il 5-11 mart tarixlərində Qobustan Dövlət Bədii-Tarixi Qoruğunun YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilməsi ilə bağlı Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə iki Norveç ekspertinin Azərbaycana səfəri təşkil edilmişdir. Səfərin nəticəsində ekspertlər tərəfindən YUNESKO-nun tələblərinə uyğun olan Tədbirlər Planını hazırlanmışdır;

26. 2006-cı il 19 may tarixində Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Sərəncamına əsasən Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə YUNESKO arasında “Bəşəriyyətin şifahi və qeyri-maddi irsinin şah əsəri olan Azərbaycan muğamının qorunması üzrə Milli Fəaliyyət Planının həyata keçirilməsi layihəsi üzrə Saziş” imzalanmışdır;

27. 2006-cı il 12-13 iyun tarixlərində Bakı şəhərində Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən YUNESKO-nun maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilən “Azərbaycanda inkluziv təhsilin inkişafı” layihənin yekununa həsr edilmiş beynəlxalq konfrans təşkil olunmuşdur. Bir il müddəti olan layihənin əsas məqsədi xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün (əqli və fiziki cəhətdən qüsurlu uşaqlar) uşaq bağçalarında və ümumtəhsil məktəblərində tərbiyə və təhsil almaq imkanlarının yaradılması olmuşdur. Layihənin nəticəsi kimi 22 xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaq Bakı şəhəri 80 saylı uşaq bağçası və 43 saylı məktəb liseyinə, eyni zamanda Sumqayıt şəhəri 66 saylı uşaq bağçası və 4 saylı məktəbdə tərbiyə və təhsil almağa cəlb olunmuşdur;

28. 2006-cı il 19 oktyabr tarixində YUNESKO-nun Baş Qərargahında YUNESKO-nun 60 illik yubileyinə həsr olunmuş “Sivilizasiyalararası dialoq” həftəsi çərçivəsində “Azərbaycan – sivilizasiyaların və mədəniyyətlərin kəsişdiyi yer” adı altında Azərbaycan Günü keçirilmişdir;

29. 2006-cı il 18-21 dekabr tarixlərində Bakı şəhərində Azərbaycan və YUNESKO arasında 2005-ci ildə imzalanmış təhsil sahəsində əməkdaşlıq üzrə Memorandum çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən YUNESKO-nun maliyyə dəstəyi ilə “Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafı” mövzusunda beynəlxalq seminar və “Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrində kredit sisteminin tətbiqi” mövzusunda milli seminar təşkil edilmişdir.

30. 2007-ci il 19 fevral tarixində YUNESKO-nun görkəmli şəxsiyyətlərin və əlamətdar hadisələrin qeyd olunması proqramı çərçivəsində Parisdə, YUNESKO-nun Baş Qərargahında xalça ustası, xalq rəssamı Lətif Kərimovun 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Azərbaycan xalça sənəti” mövzusunda IV Beynəlxalq simpozium keçirilmiş, “Azərbaycan xalçası” sərgisi təşkil edilmişdir;

31. 2007-ci il 21 fevral tarixində Azərbaycan Atatürk Mərkəzində Azərbaycan Respublikasının YUNESKO üzrə Milli Komissiyası, Azərbaycan Atatürk Mərkəzi və BMT-nin İctimai İnformasiya Departamentinin birgə təşkilatçılığı ilə Beynəlxalq Ana Dili günü münasibətilə dəyirmi masa keçirilmişdir;

32. 2007-ci il 27 aprel tarixində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun Xoşməramlı Səfiri xanım Mehriban Əliyeva və Azərbaycanda səfərdə olan İSESKO-nun Baş Direktoru Əbdüləziz bin Osman əl-Tüveycri tərəfindən Heydər Əliyev Fondu ilə İSESKO arasında əməkdaşlıq haqqında protokol imzalanmışdır. 5 il müddətinə əməkdaşlığın əsas prinsiplərini tənzimləyən Protokol elm, mədəniyyət, təhsil sahəsində əlaqələrin inkişafını, birgə layihələrin işlənilib həyata keçirilməsini, fəaliyyətin əlaqələndirilməsini nəzərdə tutur;

33. 2007-ci il 18 iyun tarixində Heydər Əliyev Fondunda YUNESKO, Azərbaycan Hökuməti və Heydər Əliyev Fondu arasında "Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişafı" layihəsinin icra planına dair Saziş imzalanmışdır;

34. 2007-ci il 18-19 iyun tarixlərində YUNESKO-nun maliyyə dəstəyi və Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin İnstitutunun təşkilatçılığı ilə Bakı şəhərində "İnsan hüquqlarının təşviqi və müdafiəsi sahəsində ombudsmanların imkanlarının inkişaf etdirilməsi" mövzusunda Ombudsmanların V Bakı Beynəlxalq konfransı keçirilmişdir;

35. 2007-ci il 21 noyabr tarixində Biznes Mərkəzində VII beynəlxalq audiovizual festivalı zamanı "Muğamın ekranlaşdırılması" beynəlxalq layihənin çərçivəsində "Süni bənövşələr" və muğam ustası Fərqanə Qasımovanın həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş "Düşüncələrlə keçən günlər" adlı filmlərin ilk baxışı keçirilmişdir;

36. 2007-ci il 19 dekabr tarixində YUNESKO-nun Moskva Ofisi ilə imzalanmış müqaviləyə əsasən Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən "GUAM ölkələrinin mədəniyyət siyasəti üzrə İnformasiya Observatoriyası" İnternet saytı yaradılmışdır;

37. 2007-ci ildə YUNESKO-nun Moskva Bürosu və Milli Komissiya arasında bağlanmış müqaviləyə əsasən "Azərbaycanda gənclərin vəziyyəti haqqında analitik hesabat" işıq üzü görmüşdür;

38. 2007-ci ildə YUNESKO-nun maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycanın ənənəvi musiqi Atlası" internet saytı yaradılmışdır;

39. 2008-ci il 14-16 may tarixlərində Bakıda "Gülüstan" sarayında Dünyada Savadlılığın Dəstəklənməsi üzrə YUNESKO-nun Regional Konfransları silsiləsindən "Avropada subregional çərçivədə savadlılıq problemlərinə baxış: tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulması və innovativ yanaşmaların tətbiqinə dəstək" mövzusunda konfrans keçirilmişdir. YUNESKO-nun, Heydər Əliyev Fondunun və Təhsil Nazirliyinin təşkilatçıları olduğu konfrans Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri xanım Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə keçirilmişdir. Konfransda YUNESKO-nun baş direktoru Koçiçiro Matsuura, YUNESKO-nun bir neçə xoşməramlı səfirləri, habelə bir sıra ölkələrin təhsil nazirləri və çoxsaylı mütəxəssisləri, Azərbaycan hökumətinin nümayəndələri, xarici ölkələrin Bakıdakı səfirləri iştirak ediblər.

40. 2008-ci il 10-11 iyun tarixlərində Bakıda "Gülüstan" sarayında "Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi" mövzusunda beynəlxalq forum keçirilmişdir. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti xanım Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü, YUNESKO-nun və İSESKO-nun dəstəyi ilə keçirilən forumda dünyanın müxtəlif ölkələrindən 300-dən çox nümayəndə, o cümlədən bir neçə ölkənin birinci xanımları, İSESKO-nun baş direktoru, YUNESKO-nun xoşməramlı səfirləri iştirak edirlər. Forumun yekununda Bakı Bəyannaməsi və Birinci Xanımların Bəyanatı qəbul olunmuşdur.

Azərbaycanın Mədəni və Təbii İrsi

Azərbaycanın mədəni və təbii irsinin qorunması məsələsi YUNESKO ilə əməkdaşlığın əsas istiqamətlərindən biridir.

Bakı şəhərinin tarixi mərkəzi olan İçərişəhər memarlıq kompleksi 2000-ci ilin dekabr ayında Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilmişdir. Lakin, Azərbaycanda baş vermiş zəlzələ nəticəsində İçərişəhərin ərazisində yerləşən memarlıq abidələrinə dəymiş zərər və bununla bağlı bir sıra problemlərə görə 4 iyul 2003-cü il tarixində Ümumdünya İrs Komitəsinin 27-ci sessiyasında İçərişəhər kompleksi YUNESKO-nun təhlükədə olan ümumdünya irs siyahısına daxil edilmişdir. Hazırda İçərişəhərin bu siyahıdan çıxarılması istiqamətində müvafiq tədbirlər həyata keçirilir. Görülən işlərlə bağlı hər il YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Mərkəzinə hesabat təqdim edilir.

YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Komitəsinin 2007-ci ildə Yeni Zelandiyada keçirilmiş 31-ci sessiyasında qəbul edilmiş qərara əsasən Qobustan Dövlət Tarixi Bədii Qoruğu Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilmişdir.

Azərbaycanın təbii irsinin qorunması məqsədi ilə Hirkan meşələrinin namizədlik sənədləri hazırlanaraq Ümumdünya İrs Komitəsinə təqdim edilmişdir. Hazırda bu istiqamətdə müvafiq işlər həyata keçirilir.

1999-cu ildə Azərbaycanın muğam ustası Alim Qasimov YUNESKO/Beynəlxalq Musiqi Şurasının birinci mükafatını qazanmışdır.

2003-cü ilin noyabr ayının 7-də Azərbaycan muğamı YUNESKO-da bəşəriyyətin qeyri maddi irsinin şah əsəri elan olunmuşdur.

2008-ci ildə məşhur Azərbaycanlı bəstəkar və pedaqoq Firəngiz Əlizadəyə YUNESKO-nun “Sülh naminə incəsənət xadimi” fəxri adı verilmişdir.

(Materiallar <http://www.mfa.gov.az> saytıdan götürülmüşdür)

(Azərbaycan-YUNESKO əlaqələrinə dair daha ətraflı məlumat almaq üçün Kitabxanamızın saytıdakı “Xoşməramlı səfir” tammətli nəşrə baxın)

7) GUAM və Azərbaycan

MDB ölkələrinin iştirakı ilə təsis edilən subregional inteqrasiya təşkilatlarından biri 1997-ci ildə Azərbaycan, Gürcüstan, Ukrayna və Moldova tərəfindən yaradılan, 1998-ci ildə Özbəkistanın da daxil olduğu GUAM-dır (2005-ci il may ayının 26-da Özbəkistan qurumu tərk etmişdir). GUAM-ın 2 may 2006-cı ildə Kiyevdə keçirilən zirvə görüşündə bu qurum Demokratiya və İqtisadi İnkişaf Uğrunda Hərəkət adlandırılmışdır.

Bu qurumun yaranması MDB daxilində gedən proseslərin ən obyektiv və qanunauyğun nəticələrindən biri idi. Çünki yarandığı gündən MDB adından bəyan edilən, əslində isə Rusiyanın mövqeyini əks etdirən bəzi qərarlara, yanaşmalara münasibətdə GUAM üzvü olan dövlətlər həmişə fərqli mövqələrdən çıxış etmişlər. Qərb dövlətləri ilə əlaqələrə, Qərbə inteqrasiyaya, MDB və NATO təhlükəsizlik məsələlərinə, Şərq-Qərb enerji, nəqliyyat və kommunikasiya layihələrinə, MDB üzvü olan ölkələrin ərazisində mövcud olan etnik separatizmə və s. məsələlərə münasibətdə bəhs edilən beşlik həmişə MDB-nin (Rusiyanın) mövqələrinə fərqli yanaşma nümayiş etdirmiş və alternativ layihələr irəli sürmüşdür.

Əslində MDB-nin yarandığı gündən Ukrayna başda olmaqla bu qrup ölkələr həmişə öz fərqli mövqeyi, müstəqil dövlətçilik maraqlarını ön plana qoymaları ilə digər üzv dövlətlərdən daim fərqlənir və "müstəqil" bir fraksiya kimi tanınırdı.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, 1992-1998-ci illərdə Rusiyanın MDB məkanında yürütdüyü siyasət, gürcü-abxaz, gürcü-osetin, Dnestryanı münaqişələri, Kırımda separatçılıq hərəkatı və s. məsələlərdə nümayiş etdirdiyi mövqe, bir tərəfdən Azərbaycan, Gürcüstan, Ukrayna, Moldovanın Rusiya ilə münasibətlərinə, MDB çərçivəsində inteqrasiya meyillərinə mənfi təsir göstərir, o biri tərəfdən bu dövlətlərin özünümüdafiə instinktlərini gücləndirərək, onları birləşməyə və birgə müqavimət göstərməyə istiqamətləndirirdi.

Qərbi Avropa ilə iqtisadi, siyasi və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulması, Şərq-Qərb nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizinin yaradılması, Xəzər hövzəsinin karbohidrogen ehtiyatlarının mənimsənilməsi və dünya bazarlarına çıxarılması işinə xarici şirkətlərin cəlb edilməsi və s. məsələlərə münasibətdə də GUAM dövlətlərinin fikri və mövqeyi Rusiya ilə üst-üstə düşmürdü. Odur ki, MDB tərkibində bu təşkilatın yaranması üçün 1997-98-ci illərdə tam obyektiv zəmin və əsas var idi. GUAM-ın yaranmasının fərqli xüsusiyyətləri və səbəblərini tədqiqatçılar: bu dövlətlərin Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsində iştirak etməməsi; hər birinin ərazisində "ağrılı etnik münaqişələrin" mövcudluğu və MDB-nin bu işdəki "bitərəfliyi"; ölkədaxili, regional və beynəlxalq münasibətlərə baxışlarının yaxınlığı; vahid iqtisadi, sosial və siyasi məqsədlərinin mövcudluğu və s. ilə əlaqələndirirlər.

GUAM Qərb istiqamətli siyasət yeridən, Qərbi Avropa nümunəsində siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni inteqrasiyaya nail olmağa çalışan və ən əsası bütün bu proseslərdə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı-faydalı əlaqələr yaratmaq istəyən dövlətlərin birliyi hesab olunur. Bu təşkilatın perspektivlərinə Avropa Birliyi və ABŞ-da inananların sayı getdikcə artmaqdadır. Türkiyə, Rumıniya, Bolqarıstan, Litva və Polşa kimi dövlətlər hazırda bu təşkilata maraq göstərirlər.

GUAM ölkələri Xəzər dənizinin karbohidrogen ehtiyatlarının Qərb şirkətləri ilə birgə mənimsənilməsi və onun Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri ilə dünya bazarına çıxarılması, Şərq-Qərb (TRASEKA) nəqliyyat - kommunikasiya dəhlizinin yaradılması, ölkələr arasında azad ticarət-iqtisadi əlaqələrin qurulması, təhlükəsizlik sahəsində birgə layihələrin reallaşdırılması, sərhədlər və gömrük-keçid məntəqələrinin təhlükəsizliyi və s. məsələlərdə fikir ümumiliyi və birgə maraq nümayiş etdirirlər.

Qərb və Rusiya analitikləri son zamanlar GUAM-ın Avrasiyanın bu bölgəsində regional kollektiv təhlükəsizlik sistemi yaradaraq NATO-ya inteqrasiya olunmaq perspektivlərini təhlil edirlər. Bu da müvafiq olaraq Rusiyanı qıcıqlandırır və bu təşkilatla onun münasibətlərinə təsir edir. Xüsusən 2000-ci ildə Vaşinqtonda GUAM ölkələri başçılarının görüşü, ABŞ hökumətinin bu təşkilatın fəaliyyəti üçün 45 milyon dollar vəsait ayırması, Avropa Birliyinin onu dəstəkləməsi Rusiyanın müəyyən mənada narahatlığına səbəb olmuşdur.

2001-ci ildə Yaltada beş ölkə (üzv dövlətlərin) prezidentlərinin görüşündə GUAM regional beynəlxalq təşkilat adlandırılır. İmzalanmış birgə xartiyada qeyd olunur ki, GUAM öz qarşısına üzv ölkələr arasında sosial - iqtisadi və ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsi, enerji layihələrinin, nəqliyyat-kommunikasiya xətlərinin birgə və effektiv istifadə edilməsi, regional təhlükəsizliyə nail olunması, terrorizmə, narko-ticarətə qarşı birgə mübarizə aparılması vəzifəsini qoyur. Xartiyada o da qeyd olunur ki, bu təşkilat hərbi-siyasi blok deyil və MDB-yə qarşı qoyulmayıb. Sammitdə qarşılıqlı konsul xidmətlərinin təşkil edilməsi və yardımı haqqında konvensiya qəbul edilmişdir.

Bütün digər subregional birliklərdə olduğu kimi, GUAM-ın da idarəetmə orqanı dövlət başçılarının toplantısı hesab olunur. Xarici işlər nazirlərinin toplantısı, işçi orqanı - Milli Koordinator Komitəsi fəaliyyət göstərir.

ABŞ-ın dəstəyi və təşəbbüsü ilə GUAM son illərdə Xəzər-Qara dəniz hövzəsində qlobal enerji və nəqliyyat-kommunikasiya layihələrinin reallaşmasında yaxından iştirak edir. 2002-ci ilin sentyabr ayında Nyu - Yorkda GUAM ölkələri xarici işlər nazirlərinin toplantısında (bu tədbirdə ABŞ Dövlət katibinin müavini də iştirak etmişdir) təşkilatla ABŞ hökuməti arasında əlaqələrin genişləndirilməsi qərara alınmış və bu haqda birgə kommünike də imzalanmışdır. Bu sənəddə deyilir ki, ABŞ təşkilata enerji və nəqliyyat layihələrinin həyata keçirilməsi, bölgədə təhlükəsizliyin, sərhəd-gömrük nəzarətinin yaradılması, terrorizmə, narkobiznesə qarşı birgə mübarizənin təşkil edilməsi və s. qlobal layihələrə maddi və mənəvi dəstək vermək fikrindədir.

Bu gün GUAM-ın fəaliyyətində də digər subregional birliklərin hamısına məxsus olan passivlik, qəbul olunmuş qərarların icrasının gecikdirilməsi kimi mənfi meyillər müşahidə olunur. Hətta bu fəaliyyət ona gətirib çıxarmışdır ki, 2002-ci ildə Özbəkistan təşkilatı tərək edəcəyini bəyan etmiş, 2005-ci ildə isə guya GUAM-ın siyasi-təhlükəsizlik məsələləri ilə məşğul olmağa başladığını əsas gətirərək onu tərək etmişdir.

GUAM-ın son zirvə görüşü 2005-ci il aprelin 22-də Moldova Respublikasının paytaxtı Kişinev şəhərində keçirilmişdir. Görüşdə quruma üzv olan dövlətlərin rəhbərləri - Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, Ukrayna prezidenti Vladimir Yuşşenko, Gürcüstan prezidenti Mixail Saakaşvili, Moldova prezidenti Vladimir Voronin, həmçinin müşahidəçi qismində Rumıniya prezidenti Trayan Besesku, Litva prezidenti Valdas Adamkus, ABŞ Dövlət Departamentinin Avrasiya üzrə böyük məsləhətçisi Stiven Mən, ATƏT-in baş katibi Yan Kubiş iştirak etmişlər.

Dövlət başçılarının zirvə toplantısında regional problemlər, demokratik proseslərin inkişafı, Avropaya inteqrasiyanın sürətləndirilməsi, terrorizm və təcavüzkar separatizmlə mübarizə, regional təhlükəsizlik, Avropa təhlükəsizlik sisteminin möhkəmləndirilməsi, quruma üzv olan dövlətlər arasında əlaqələrin gücləndirilməsi və digər məsələlər müzakirə olunmuşdur.

Zirvə görüşü çərçivəsində müxtəlif qurumların və nazirliklərin əməkdaşlığına dair "GUAM ölkələri arasında", "GUAM-ın üzvü olan ölkələrin səhiyyə nazirlikləri arasında əməkdaşlıq haqqında" sazişlər imzalanmışdır. GUAM-ın üzvü olan dövlətlər arasında əməkdaşlıq ruhunu ifadə edən, habelə əməkdaşlığın meyar və prinsiplərinin dəqiq göstərildiyi "Demokratiya, sabitlik və inkişaf naminə" Kişinev Bəyannaməsi qəbul edilmişdir.

GUAM ölkələrinin prezidentləri çıxışlarında və bəyanatlarında ölkələrinin demokratiya, qanunun aliliyi və insan hüquq və azadlıqlarına hörmət prinsiplərinə sadıqlığını və öz xalqlarının firavanlığı naminə GUAM dövlətləri arasında əlaqələrin, iqtisadi əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə səy göstərdiklərini bildirmişlər. Dövlət başçıları beynəlxalq terrorizm və ekstremizmlə, onlarla bağlı mənfi hallarla - narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıq, insan alveri, qeyri-leqal miqrasiya, qanunsuz silah alveri, çirkli pulların yuyulması və korrupsiya ilə mübarizədə dövlətlərin əməkdaşlığını daha da möhkəmləndirməyin zəruriliyini təsdiqləmişlər. Prezidentlər regionda sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin olunması üzrə birgə səylər haqqında bəyannamənin müddəalarının, habelə terrorizm, mütəşəkkil cinayətkarlıq və digər təhlükəli cinayətlər ilə mübarizə sahəsində GUAM dövlətlərinin hökumətləri arasında əməkdaşlıq haqqında sazişin icrası naminə səyləri daha da gücləndirməyin və genişləndirməyin tərəfdarı olduqlarını bildirmişlər. Onlar həmçinin separatizmin və dezinteqrasiyanın perspektivsizliyini və zərərliliyini, güc işlədilməsinin, etnik təmizləmələrin və ərazi işğallarının yolverilməzliyini bəyan etmiş, Dnestryanı bölgə, Dağlıq Qarabağ, Abxaziya problemlərinin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri əsasında həll edilməsinə tərəfdar olduqlarını bildirmişlər.

Bəyanatda nəzarət edilməyən ərazilərin mənsub olduqları dövlətlərə qaytarılması, müxtəlif etnik qrupların, dövlətlərin beynəlxalq aləmdə tanınmış sərhədlərinin hüdudları daxilində birgə dinc yaşaması, bu işdə GUAM ölkələrinin və beynəlxalq birliyin birgə səylərinin gücləndirilməsi istiqamətində hər bir dövlətin ciddi iş aparmasının vacibliyini vurğulamışlar.

Sammitdə "dondurulmuş" münaqişələrin həllinə yönəldilən sülh təşəbbüsləri və prinsiplərini dəstəkləyən prezidentlər, zirvə görüşünün regionun dövlətləri arasında iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə kömək edəcəyini bildirmiş, regional əməkdaşlıq çərçivəsində gələcəkdə iqtisadi layihələrin həyata keçirilməsinə tərəfdar olduqlarını açıqlamışlar.

Hazırda üzv dövlətlər təşkilatın əhəmiyyətindən, onun görə biləcəyi və planlaşdırdığı inteqrasiya proseslərindən geniş bəhs etsələr də, GUAM çərçivəsində də praktiki sahədə ciddi işin görüldüyü müşahidə olunmur.

4. Azərbaycanın xarici dövlətlərdəki diplomatik missiyaları

- [ABS](#)
- [Los-Ancelesdəki Baş Konsulluq](#)
- [Almaniya](#)
- [Avstriya \(eyni zamanda ATƏT, BMT-nin Vyana bölməsi, BMSİT, NSHQMT, AEBA-da akkreditə olunub\)](#)
- [Belçika \(eyni zamanda Lüksemburq, Niderland və Avropa İttifaqında akkreditə olunub\)](#)
- [Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri](#)
- [Bolqarıstan](#)
- [Böyük Britaniya \(eyni zamanda İrlandiya, İsveç və Norveçdə akkreditə olunub\)](#)
- [Çin \(eyni zamanda Cənubi Koreya, Monqolustan, Şimali Koreya və Vyetnamda akkreditə olunub\)](#)
- [Fransa](#)
- [Gürcüstan](#)
- [Hindistan](#)
- [İndoneziya](#)
- [İran \(eyni zamanda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatında akkreditə olunub\)](#)
- [İspaniya](#)
- [İsveç](#)
- [İsveçrə \(eyni zamanda Müqəddəs Taxt-Tacda \(Vatikan Dövlətində\), BMT-nin Cenevrə bölməsi və digər beynəlxalq təşkilatlarda akkreditə olunub\)](#)
- [İtaliya \(eyni zamanda San Marino Respublikası, Malta Respublikasında, həmçinin BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı, Kənd Təsərrüfatının İnkişafı üzrə Beynəlxalq Fond və Ümumdünya Ərzaq Proqramı yanında akkreditə olunub\)](#)
- [Qazaxıstan](#)
- [Qırğızıstan](#)
- [Kanada \(eyni zamanda Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatı yanında akkreditə olunub\)](#)
- [Küveyt](#)
- [Latviya](#)
- [Litva](#)
- [Macarıstan](#)
- [Meksika](#)
- [Misir \(eyni zamanda Livanda akkreditə olunub\)](#)
- [Moldova](#)
- [Özbəkistan](#)
- [Pakistan](#)
- [Polşa](#)
- [Rumıniya](#)
- [Rusiya](#)
- [Səudiyyə Ərəbistanı \(eyni zamanda Bəhreyn, Qətər və Omanda akkreditə olunub\)](#)
- [Tacikistan](#)
- [Türkiyə](#)
- [Türkmənistan](#)
- [Ukrayna \(eyni zamanda Belarusda akkreditə olunub\)](#)
- [Yaponiya](#)
- [Yunanıstan](#)
- [Avropa Şurası](#)
- [BMT](#)
- [NATO \(eyni zamanda Kimyəvi silahların qadağan olunması müqaviləsi Təşkilatında akkreditə olunub\)](#)
- [YUNESKO](#)
- [İstanbuldakı Baş Konsulluq \(eyni zamanda QDİƏT-də akkreditə olunub\)](#)
- [Qarsdakı Baş Konsulluq](#)
- [Sankt-Peterburqdakı Baş Konsulluq](#)

- [Təbrizəki Baş Konsulluq](#)
- [Livandakı Fəxri Konsulluq](#)

ABŞ

Səfirlik (eyni zamanda Meksikada akkreditə olunub)
Ünvan: Vaşinqton, 2741 34th Street
Tel: +1 (202) 337 35 00, 337 59 12 (konsulluq şöbəsi)
Faks: +1 (202) 337 59 11, 337 59 13 (konsulluq şöbəsi)
E-mail: azerbaijan@azembassy.us
WEB: www.azembassy.us

LOS-ANCELESDAKI BAŞ KONSULLUQ

Baş Konsul Elin Süleymanov
Ünvan: 11766 Wilshire Blvd., Suite#1410,
Los Angeles, CA 90025
Tel: 1 310 444 9101
Faks: 1 310 477 4860
E-mail: info@azconsulatela.org; office@azconsulatela.org; consul@azconsulatela.org
WEB: www.azconsulatela.org

ALMANİYA

Səfirlik
Ünvan: Berlin, Axel Springer Strasse 54A
Konsulluq şöbəsi: Berlin, Kommandanten Str. 80
Tel: +49 (30) 219 16 13, 206 48 063 (konsulluq şöbəsi)
Faks: +49 (30) 219 16 152
E-mail: azerbembgermany@aol.com
WEB: www.azembassy.de

AVSTRİYA

Səfirlik (eyni zamanda ATƏT, BMT-nin Vyana bölməsi, BMSİT, NSHQMT, AEBA-da akkreditə olunub)
Ünvan: Vyana, A-1130 Hugelgasse 2
Tel: +43 (1) 403 13 22
Faks: +43 (1) 403 13 23
E-mail: office@azembvienna.at
WEB: www.azembvienna.at

BELÇİKA

Səfirlik (eyni zamanda Lüksemburq, Niderland və Avropa İttifaqında akkreditə olunub)
Ünvan: Brüssel, 464, Av. Molière, 1050 İxelles
Tel: + 32 (2) 345 26 60
Faks: + 32 (2) 345 91 58
E-mail: embassy@azerbaijan.be
WEB: www.azerbaijan.be

BİRLƏŞMİŞ ƏRƏB ƏMİRLİKLƏRİ

Səfirlik
Ünvan: Abu-Dabi, Al-Bateen Area, Villa Sector W/16, Plot No-297
Tel: +971 (2) 666 28 48
Faks: +971 (2) 666 31 50
E-mail: azembasy@emirates.net.ae
WEB: www.azembassyuae.org

BOLQARISTAN

Səfirlik

Ünvan: Sofiya 1000, Vasil Levski 79

Tel: +359 (2) 933 90 70, 933 90 73 (konsulluq şöbəsi)

Faks: +359 (2) 933 90 77, 933 90 73 (konsulluq şöbəsi)

E-mail: sefirlik@azerembsof.com

consular@azerembsof.com

WEB:

BÖYÜK BRİTANIYA

Səfirlik (eyni zamanda İrlandiya, İsveç və Norveçdə akkreditə olunub)

Ünvan: London, Kensington Court 4, W8 5DL

Tel: +44 (207) 938 34 12

Faks: +44 (207) 937 17 83

E-mail: sefir@btinternet.com

WEB:

ÇİN

Səfirlik (eyni zamanda Cənubi Koreya, Monqolustan, Şimali Koreya və Vyetnamda akkreditə olunub)

Ünvan: Pekin, Qijiayuan Diplomatic Compound, Villa B-3

Tel: +86 (10) 65 32 46 14, 98

Faks: +86 (10) 65 32 46 15

E-mail: mailbox@azerbembassy.org.cn

WEB: www.azerbembassy.org.cn

FRANSA

Səfirlik

Ünvan: Paris, Rue de la Universite 209

Tel: +33 (1) 441 860 20

Faks: +33 (1) 441 860 25

E-mail: ambazer@wanadoo.fr

WEB: www.amb-azerbaidjan.fr

GÜRCÜSTAN

Səfirlik

Ünvan: Tbilisi, Vacke-Saburtalo, Nutsubidze 47

Tel: +995 (32) 25 26 39, 25 00 14, 25 35 26, 27

Faks: +995 (32) 25 00 13

E-mail: azembassy@internet.ge

WEB: www.azembassy.ge

HİNDİSTAN

Səfirlik

Ünvan: New Dehli, Vasant Marg, Vasant Vihar E-70

Tel: +91 (11) 26 15 22 28

Faks: +91 (11) 26 15 22 27

E-mail: azembassy@touchtelindia.net

WEB:

İNDONEZİYA

Səfirlik

Ünvan: JL., Mas Putih Blok D Persil 29 Grogol Utara Kebayoran Lama, Jakarta Selatan 12210

Tel: +62 (21) 549 19 39

Faks: +62 (21) 549 17 45

E-mail: azerbembjkt@link.net.id

WEB: www.azembassy.or.id

İRAN

Səfirlik (eyni zamanda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatında akkreditə olunub)

Ünvan: Tehran, Vatanpoor 30

Tel: +98 (21) 221 25 54, 221 51 91

Faks: +98 (21) 221 75 04

E-mail: azaremb@neda.net

WEB: www.azembassy.ir

İSPANIYA

Səfirlik

Ünvan: Calle Ronda Avutarda 38, 28043 Madrid

Tel: (3491) 759 60 10

Faks: (3491) 759 70 56

E-mail: info@azembajada.es

WEB: www.azembajada.es

İSVEÇ

Səfirlik

Ünvan: Stokholm Karlavägen 60

Tel: (468) 411 24 55

Faks: (468) 411 24 58

E-mail: azerembassy@gmail.com

WEB:

İSVEÇRƏ

Səfirlik (eyni zamanda Müqəddəs Taxt-Tacda (Vatikan Dövlətində), BMT-nin Cenevrə bölməsi və digər beynəlxalq təşkilatlarda akkreditə olunub)

Ünvan: Cenevrə, Rue de Lausanne 67

Tel: +41 (22) 901 18 15

Faks: +41 (22) 901 18 44

E-mail: az.mission.unog@iprolink.ch

WEB: www.azerbaijan-un-geneva.az/mission.php

İTALIYA

Səfirlik (eyni zamanda San Marino Respublikası, Malta Respublikasında, həmçinin BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı, Kənd Təsərrüfatının İnkişafı üzrə Beynəlxalq Fond və Ümumdünya Ərzaq Proqramı yanında akkreditə olunub)

Ünvan: Roma, Viale Regina Margherita 1

Tel: +39 (06) 85 30 55 57

Faks: +39 (06) 85 83 14 48

E-mail: azerb.roma@azembassy.it

WEB: www.azembassy.it

QAZAXISTAN

Səfirlik

Ünvan: Astana, Diplomatic city, Residence C-14

Tel: +7 (317) 24 15 81

Faks: +7 (317) 24 16 90

E-mail: astana@azembassy.kz

WEB: www.azembassy.kz

QIRĞIZISTAN

Səfirlik

Ünvan: Sukurov .41

Tel: (996312) 51 07 70

Faks:(996312) 51 31 72

E-mail:biskek@mission.mfa.gov.az

WEB:

KANADA

Səfirlik (eyni zamanda Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatı yanında akkreditə olunub)

Ünvan: Ottawa, 275 Slater street, suite 904, Ontario, K1P5H9

Tel: +1 (613) 288 04 97

Faks: +1 (613) 230 80 89

E-mail: azerbaijan@azembassy.ca

WEB: www.azembassy.ca

KÜVEYT

Səfirlik

Ünvan: Əl-Küveyt, Əl-Yarmuk, blok 2, küç. 1, bina 15

Tel: +965 535 52 47

Faks: +965 535 52 46

E-mail:

WEB:www.azerembassy-kuwait.org

LATVIYA

Səfirlik(eyni zamanda Estoniyada akkreditə olunub)

Ünvan: 3 Raina Bulvaris, Riga

Tel: (371) 714 28 89/90/91/92/93/94

Faks: (371) 714 28 96

E-mail: riga@azembassy.lv

WEB: www.azembassy.lv

LİTVA

Səfirlik

Ünvan: Olimpieniu 5-7

Tel: (370) 5219 00 42

Faks: (370) 5219 56 01/02

E-mail: info@azembassy.lt

WEB:

MACARISTAN

Səfirlik

Ünvan: Budapeşt, Szabadsag ter. 7, Bank Center, Platina Tower

Tel: +36 (1) 374 60 70, 71

Faks: +36 (1) 302 35 35

E-mail: bakybudapest@azerembassy.hu

WEB: www.azerembassy.hu

MEXICO

Səfirlik

Ünvan: Mexico, D.F., Bosques de dos Sauces76

Tel: (5255) 5596 99 00

Faks: (5255) 5596 26 13

E-mail: imukhtarov@yahoo.com

Web: www.azembassy.org.mx

MİSİR

Səfirlik (eyni zamanda Livanda akkreditə olunub)

Ünvan: Qahirə, Zamalek, H. Assem 22

Tel: +20 (2) 735 12 30

Faks: +20 (2) 736 12 28

E-mail: azsefqahira@link.net

WEB: www.azembassy.org.eg

MOLDOVA

Səfirlik

Ünvan: Kishineu, 64 Kogelnichanu Str.

Tel: (+373 22) 232 277

Faks: (+373 22) 227 558

E-mail: chisinau@mission.mfa.gov.az

WEB:

ÖZBƏKİSTAN

Səfirlik

Ünvan: Daşkənd, Shark Tongi 25

Tel: +998 (71) 173 61 67

Faks: +998 (71) 173 26 58

E-mail: sefir@tsk.sarkor.uz

WEB: www.azembassy.uz

PAKİSTAN

Səfirlik

Ünvan: İslamabad, Ataturk Avenue, G-6/3, 87

Tel: +92 (51) 282 93 45, 282 34 55

Faks: +92 (51) 282 08 98, 282 91 65 (konsulluq şöbəsi)

E-mail: azeremb@isb.paknet.com.pk

WEB: www.azembassy.com.pk

POLŞA

Səfirlik

Ünvan: Varşava, Zwyciencow 12

Tel: +48 (22) 616 21 88, 617 67 28

Faks: +48 (22) 616 19 49
E-mail:info@azer-embassy.pl
WEB:www.azer-embassy.pl

RUMİNYA

Səfirlik
Ünvan: Buxarest, Grigore Gafencu 10, Sector 1
Tel: +40 (21) 233 24 66, 84, (788) 43 25 45, 46
Faks: +40 (21) 233 24 65
E-mail:azsefroman@pcnet.ro
WEB:www.azembassy.ro

RUSİYA

Səfirlik
Ünvan: Moskva, Leontiyevskiy pereulok 16
Tel: +7 (495) 629 43 32, 629 16 49
+7 (495) 629 55 46, 602 45 83 (konsulluq şöbəsi)
+7 (495) 629 27 92, 602 45 72 (mətbuat mərkəzi)
Faks: +7 (495) 602 50 72
E-mail:azerirus@cnt.ru
WEB:www.azembassy.msk.ru

SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANI

Səfirlik (eyni zamanda Bəhreyn, Qətər və Omanda akkreditə olunub)
Ünvan: Ər-Riyad, Al Worood Quarter, Amir Feysal Bin Saud Abdul Alrahman 59
Tel: +966 (1) 419 23 82
Faks: +966 (1) 419 22 60
E-mail:azembassy@awainet.net.sa
WEB: www.azembassy.org.sa

TACİKİSTAN

Səfirlik
Ünvan: Parxarskaya küç.1
Tel: (992 37) 227 11 90/91
Faks: (992 37) 227 66 51
E-mail:dusanbe@mission.mfa.gov.az

TÜRKiYƏ

Səfirlik
Ünvan: Ankara, Baku Sokakı 1, Oran
Tel: +90 (312) 491 16 81, 82, 83
Faks: +90 (312) 492 04 30
E-mail:azer-tr@tr.net
WEB:www.azembassy.org.tr

TÜRKMƏNİSTAN

Səfirlik
Ünvan: Aşqabad, M. Kosayev 62A
Tel: +993 (12) 39 11 02, 35 00 95
Faks: +993 (12) 39 14 47

E-mail:azsefir_ashg@online.tm
WEB:www.azembassyashg.com

UKRAYNA

Səfirlik (eyni zamanda Belarusda akkreditə olunub)
Ünvan: Kiyev, Glubochiska 24
Tel: +380 (44) 484 69 39, 40, 47
Faks: +380 (44) 484 69 46
E-mail:embass@faust.kiev.ua
WEB:www.azembassy.org.ua

Azərbaycan Respublikasının Ukraynadakı Səfirliyinin Belarus Respublikasındakı Ofisi
Ünvan: Minsk, Varvasheni 17
Tel: +375 (17) 288 25 77
Faks: +375 (17) 288 25 77
E-mail:azoffice_minsk@avilink.net

YAPONİYA

Ünvan: Tokio, Meguro-ku, Higashigaoka 1-19-15
Tel: +81 (3) 54 86 47 44
Faks: +81 (3) 54 86 73 74
E-mail:info@azerbembassy.jp
WEB:

YUNANISTAN

Ünvan: Afina, Skoufa str. 10, 10673
Konsulluq şöbəsi: 23, Vasilissis Sofias Ave.
Tel: +30 (210) 363 27 21, 210 724 82 36 (konsulluq şöbəsi)
Faks: +30 (210) 363 90 87, 210 724 82 37 (konsulluq şöbəsi)
E-mail: az_emb_gr@yahoo.com
WEB: www.azembassy.gr

AVROPA ŞURASI

Ünvan: Strasburq, Rue Westercamp 2
Tel:+33 (390) 22 20 90
Faks:+33 (390) 22 20 99
E-mail: azrepcoe@wanadoo.fr
WEB:

BMT

Ünvan: Nyu-York, 866 UN Plaza, Suite 560
Tel:+1 (212) 371 25 59, 371 28 32, 371 27 21
Faks:+1 (212) 371 27 84, 371 26 72
E-mail:azambassador@un.int
WEB:www.un.int/azerbaijan

NATO

(eyni zamanda Kimyavi silahların qadağan olunması müqaviləsi Təşkilatında akkreditə olunub)
Ünvan: Brüssel, NATO HQ, Bd. Leopold 3
Tel:+32 (2) 707 27 97

Faks: +32 (2) 707 27 98
E-mail: azerbaijan@hq.nato.int
WEB: www.nato.int/pfp/azerbaijan

YUNESKO

Ünvan: Paris cedex 15, Maison de l'UNESCO, bur. R25, R 40, 1, rue Miollis, 75732
Tel: +33 (1) 45 68 28 77/34 00
Faks: +33 (1) 43 06 05 47
E-mail: dl.azerbaidjan@unesco.org
WEB:

İSTANBULDAKI BAŞ KONSULLUQ (eyni zamanda QDİƏT-də akkreditə olunub)

Ünvan: İstanbul, Sümbül Sokakı 17, Levent 1
Tel: +90 (212) 325 80 42, 45
Faks: +90 (212) 284 95 79
E-mail: azkonsul@kablonet.com.tr
WEB: www.azconsulateistanbul.org.tr

QARSDAKI BAŞ KONSULLUQ

Ünvan: Sukapi mahallesi, Eski Erzurum caddesi, Dostluq sitesi N 123
Tel: +90 (474) 223 64 75, 223 13 61
Faks: +90 (474) 223 87 41
E-mail: azconsulatekars@ttnet.net.tr
WEB:

SANKT-PETERBURQDAKI BAŞ KONSULLUQ

Ünvan: Sankt-Peterburq, Ulitsa Marata 73
Tel: +7 (812) 571 29 44, 571 28 45
Faks: +7 (812) 571 29 45
E-mail: azconsul@mail.wplus.net
WEB:

TƏBRİZDƏKİ BAŞ KONSULLUQ

Ünvan: Təbriz, Kəmərbəndi xiyabanı, Şəhid Ayətullahi küç.
Tel: +98 (411) 335 99 01, 02, 03
Faks: +98 (411) 335 99 04
E-mail: office@azconsulatetebriz.ir
WEB:

LİVANDAKI FƏXRİ KONSULLUQ

Ünvan: Beyrut, Jdeidel el Mein, Bourj Hammoud, Ghossoub Center 2, Bld. 120
Tel: +961 (1) 48 20 00, 49 29 90
Faks: +961 (1) 49 86 30
E-mail: freka@dm.net.lb

5. Beynəlxalq təşkilatların Azərbaycandakı nümayəndəlikləri

- [ASIYA İNKİŞAF BANKI](#)
- [ATƏT](#)
- [AVROPA KOMİSSİYASI](#)
- [AVROPA ŞURASI](#)
- [AVROPA YENİDƏNQURMA VƏ İNKİŞAF BANKI](#)
- [BEYNƏLXALQ MİQRASIYA TƏŞKİLATI](#)
- [BEYNƏLXALQ QIRMIZI XAÇ KOMİTƏSİ](#)
- [BEYNƏLXALQ QIRMIZI XAÇ VƏ QIRMIZI AYPARA FEDERASIYASI](#)
- [BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDU](#)
- [BMT](#)
- [BMT ƏHALİ FONDU](#)
- [BMT İNKİŞAF PROQRAMI](#)
- [BMT QAÇQINLAR ÜZRƏ ALİ KOMİSSARLIĞI](#)
- [BMT UŞAQ FONDU](#)
- [BMT ÜMUMDÜNYA ƏRZAQ PROQRAMI](#)
- [TRASEKA](#)
- [UKRAYNA ELMİ TEXNOLOJİ MƏRKƏZİ](#)
- [ÜMUMDÜNYA BANKI](#)

ASIYA İNKİŞAF BANKI

Ünvan: Bakı, Nizami küç. 96, Landmark, 4-cü mərtəbə
Tel: +994 (12) 496 58 00
Faks: +994 (12) 465 99 90
E-mail: mwestfall@adb.org
WEB:www.adb.org/azrm

ATƏT

Ünvan: Bakı, Magomayev döngəsi 4
Tel: +994 (12) 497 23 73
Faks: +994 (12) 497 23 77
E-mail: office-az@osce.org
WEB:www.osce.org/baku

AVROPA KOMİSSİYASI

Ünvan: Bakı, İstiqlaliyyət küç. 43
Tel: +994 (12) 497 20 61
Faks: +994 (12) 497 20 69
E-mail: anthonius.de-vires@cec.eu.int

AVROPA ŞURASI

Ünvan: Bakı, V. Mustafazadə küç. 6/10
Tel: +994 (12) 497 54 89
Faks: +994 (12) 497 54 75
E-mail: mats.lindberg@coe-Baki.org

AVROPA YENİDƏNQURMA VƏ İNKİŞAF BANKI

Ünvan: Bakı, Nizami küç. 96, Landmark
Tel: +994 (12) 497 10 14
Faks: +994 (12) 497 10 19
E-mail: suprunv@ebrd.com
WEB:www.ebrd.com

BEYNƏLXALQ MİQRASIYA TƏŞKİLATI

Ünvan: Bakı, Böyük Qala küç. 43A
Tel: +994 (12) 497 04 32, 497 59 71
Faks: +994 (12) 492 49 14
E-mail: office@iom.Baki.az

BEYNƏLXALQ QIRMIZI XAÇ KOMİTƏSİ

Ünvan: Bakı, Fətəli Xan Xoyski prospekti 75
Tel: +994 (12) 465 64 52, 465 68 04, 465 63 34, 440 62 22
Faks: +994 (12) 465 65 19
E-mail: bakou.bak@icrc.org
WEB: www.icrc.org

BEYNƏLXALQ QIRMIZI XAÇ VƏ QIRMIZI AYPARA FEDERASIYASI

Ünvan: Bakı, Ş. Səfərov küç. 2
Tel: +994 (12) 498 37 72, 498 16 71
Faks: +994 (12) 498 55 01
E-mail: office@ifrc-az.org
WEB: www.ifrc.org

BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDU

Ünvan: Bakı, S. Vurğun küç. 83
Tel: +994 (12) 497 01 88, 89
Faks: +994 (12) 497 01 87
E-mail: bzavoico@imf.org

BMT

Ünvan: Bakı, BMT-nin 50 illiyi küç. 3
Tel: +994 (12) 498 98 88, 498 76 72, 498 64 53, 498 16 89, 37
Faks: +994 (12) 492 24 91, 498 32 35
E-mail: office@un-az.org
WEB: www.un-az.org

BMT ƏHALİ FONDU

Ünvan: Bakı, BMT-nin 50 illiyi küç. 3
Tel: +994 (12) 498-98-88; 498-16-37; 498-16-89; 498-76-72; 498-64-53
Fax: +994 (12) 492 23 79
E-mail: unfpa@un-az.org
WEB: www.un-az.org/unfpa

BMT İNKİŞAF PROQRAMI

Ünvan: Bakı, BMT-nin 50 illiyi küç. 3
Tel: +994 (12) 498 98 88, 498 76 72, 498 64 53, 498 16 89, 37
Faks: +994 (12) 492 24 91, 498 32 35
E-mail: office@un-az.org
WEB: www.un-az.org/undp

BMT QAÇQINLAR ÜZRƏ ALİ KOMİSSARLIĞI

Ünvan: Bakı, Cəfər Cabbarlı küç. 30
Tel: +994 (12) 492 14 43, 497 22 47
Faks: +994 (12) 498 11 34
E-mail: azeba@unhcr.ch
WEB: www.unhcr.ch

BMT UŞAQ FONDU

Ünvan: Bakı, BMT-nin 50 illiyi küç. 3
Tel: +994 (12) 492 30 13, 492 17 82, 492 29 74, 498 05 78
Faks: +994 (12) 493 82 78
E-mail: Bakı@unicef.org

BMT ÜMUMDÜNYA ƏRZAQ PROQRAMI

Ünvan: Bakı, BMT-nin 50 illiyi küç. 3
Tel: +994 (12) 492 38 26
Faks: +994 (12) 493 82 06
E-mail: wfp.Bakı@wfp.org

TRASEKA

Ünvan: Bakı, General Əliyərbəyov küç. 8/2
Tel: +994 (12) 498 27 18, 498 92 34
Faks: +994 (12) 498 64 26
E-mail: office@ps.traceca.org
WEB: www.traceca-org.org

UKRAYNA ELMİ TEXNOLOJİ MƏRKƏZİ

Ünvan: Bakı, H. Cavid prospekti 33
Tel: +994 (50) 223 12 55
Faks: +994 (12) 497 23 77
E-mail: adalat.hasanov@sctu.int

ÜMUMDÜNYA BANKI

Ünvan: Bakı, Mirzə Mansurəsi küç. 91/95
Tel: +994 (12) 492 19 41, 492 28 07
Faks: +994 (12) 492 14 79
E-mail: gusifova@worldbank.org
WEB: www.worldbank.org.az

6. Xarici dövlətlərin Azərbaycandakı səfirlikləri və konsulluqları

Amerika Birləşmiş Ştatları

Səfirlik

Ünvan: Bakı, Azadlıq prospekti 83

Tel: +994 (12) 498 03 35, 36, 37

Faks: +994 (12) 465 66 71

İnternet sahifəsi <http://azerbaijan.usembassy.gov/>

Konsulluq şöbəsi

Faks: +994 (12) 498 37 55

İctimaiyyətlə əlaqələr şöbəsi

Faks: +994 (12) 498 93 12

ALMANİYA

Səfirlik

Ünvan: Nizami küçəsi 340, İSR Plazza, 7 və 10 mərtəbələr

Tel: +994 (12) 465 41 00

Faks: +994 (12) 498 54 19

E-mail: Zreg@baku.diplo.de

İnternet sahifəsi: www.botschaft-aserbajdschan.de

BELARUS

Səfirlik

Ünvan: Gənclik, 64, Salamzadə küç.

Tel: +(994 12) 436 46 38

Faks: +(994 12) 436 46 37

BELÇİKA KRALLIĞI

Səfirlik

Ünvan: Süleyman Dadaşov küç. 19

Tel: +(994 12) 437 37 70

Mob: +(99450) 301 85 59 Faks: +(99412) 437 37 71

BOLQARISTAN

Səfirlik

Ünvan: Gənclik, Oqtay Kərimov 34

Tel: +994 (12) 441 43 81, 441 41 38

Faks: +994 (12) 440 81 82, 448 26 46

E-mail: balkan@bg.embassy.in-baku.com yuksel@bulgaria.Sefirlik.in-Baki.com

BÖYÜK BRİTANIYA

Səfirlik

Ünvan: Bakı, Xəqani küç. 45 A

Tel: +994 (12) 497 51 88, 89, 90

Faks: +994 (12) 497 74 34

E-mail: office@ukemb.Baki.az

İnternet sahifəsi: www.britishSefirlik.az

Konsulluq şöbəsi

Tel: +994 (12) 492 27 39

British Council

Ünvan: Bakı, V.Məmmədov küç. 1

Tel: +994 (12) 497 20 13, 497 15 93

Faks: +994 (12) 498 92 36

ÇİN

Səfirlik

Ünvan: Bakı, Xəqani küç. 67

Tel: +994 (12) 498 62 57, 493 65 87

Faks: +994 (12) 498 00 10

E-mail: chinaemb@az.azeurotel.com

FRANSA

Səfirlik

Ünvan: Bakı, R. Rza küç. 7

Tel: +994 (12) 490 81 00/20/30

Faks: +994 (12) 490 81 01

E-mail: ambafrankou@azerin.com

İnternet sahifəsi: www.ambafrance-az.org və ya www.ambafrance.az

Mədəniyyət şöbəsi

Tel: +994 (12) 498 22 01, 493 39 55

Faks: +994 (12) 493 50 98

E-mail: scac.bakou-amba@diplomatie.gouv.fr

İqtisadi və Kommersiya xidməti

Tel: +994 (12) 498 06 19

Faks: +994 (12) 498 07 41

İnternet sahifəsi: missioneco.org/azerbaidjan/index.asp

GÜRCÜSTAN

Səfirlik

Ünvan: Bakı, Yaşar Hüseynov, küç. 15

Tel: +994 (12) 497 45 58, 59, 60

Faks: +994 (12) 497 45 61

E-mail: embgeo@azeurotel.com

Konsulluq şöbəsi

Tel: +994 (12) 497 45 57

HİNDİSTAN

Səfirlik

Ünvan: Bakı, O.Kərimov küç. 31/39

Tel: +994 (12) 564 63 54/44

Faks: +994 (12) 447 25 73

E-mail: eiBaki@adanet.az

eiBaki.attache@azdata.net

eiBaki.cpv@azdata.net

İORDANIYA HAŞİMİYA KRALLIĞI

Səfirlik

Ünvan: Bakı, C.Cabbarlı küç. 44, Caspian Plaza, 2, 16-cı mərtəbə

Tel: +994 (12) 437 31 21/22

Faks: +994 (12) 437 31 23

İRAN

Səfirlik

Ünvan: Bakı, B.Sərdarov küç. 4

Tel: +994 (12) 492 44 07, 492 64 53, 492 80 06

Faks: +994 (12) 498 07 33, 497 12 23

Konsulluq şöbəsi

Ünvan: Bakı, C.Cabbarlı küç.10

Tel: +994 (12) 498 07 66, 495 95 40

Faks: +994 (12) 498 05 40

Mədəniyyət Mərkəzi

Ünvan: Bakı, Iskra küç. 42

Tel: +994 (12) 498 23 45, 495 20 12

Faks: +994 (12) 497 30 55

Dini İşlər üzrə şöbə

Tel: +994 (12) 495 20 12

Təhsil kompleksi

Ünvan: Bakı, Xətai küç. 49

Tel: +994 (12) 492 61 31

Naxçıvandakı Baş Konsulluq

Baş Konsul cənab Seid Məhəmməd Tabatabaev

Ünvan: Naxçıvan, Atatürk küç. 13

Tel: + 994 (136) 5 03 43, 5 72 46, 5 73 64

Faks: + 994 (136) 5 67 05

İRAQ

Səfirlik

Ünvan: Bakı, Xəqani küç. 9

Tel: +994 (12) 498 14 47, 498 86 13, 12

Faks: +994 (12) 498 14 37

E-mail: iraqBaki@hotmail.com

İSRAIL

Səfirlik

Ünvan: Bakı, İzmir küç. 1033, Hyatt Tower 3

Tel: +994 (12) 490 78 81, 82

Faks: +994 (12) 490 78 92

E-mail: sao-sec@Baki.gmfa.gov.il

İSVEC

Konsulluq

Ünvan: Bakı, Tbilisi prospekti 61A

Tel: +994 (12) 430 05 74

Faks: +994 (12) 430 05 73

E-mail: swedishconsulate@azeronline.com

İSVECRƏ

Ünvan: İçəri Şəhər, Böyük Qala 9

Tel: +(994 12) 437 38 50

Faks: +(994 12) 437 38 51

İTALİYA

Səfirlik

Ünvan: Bakı, İçəri Şəhər, Kiçik Qala 44

Tel: +994 (12) 497 51 33, 35

Faks: +994 (12) 497 52 02

E-mail: ambBaki@azeuro.net

İnternet səhifəsi: www.ambitalBaki.com

KOREYA

Səfirlik

Ünvan: Həsən Əliyev küçəsi, keçid 1, ev 12

Tel: +(994 12) 596-79-01/ -02/ -03

Faks: +(994 12) 596-79-04

KUBA

Səfirlik

Ünvan: Bakı, Cəfər Xandan 10

Tel: +(994 12) 596 24 54/74

Faks: +(994 12) 568 07 21

KÜVEYT

Səfirlik

Ünvan: C.Cabbarlı küçəsi 44, Caspian Plazza 2, 15-ci mərtəbə

QƏTƏR

Səfirlik

Ünvan: Bakı, 2-ci C.Hacıbəyli küç. 14

Tel:+994 (12) 564 58 24, 564 93 63

Faks: +994 (12) 564 58 25

QAZAXISTAN

Səfirlik

Ünvan: Bakı, H.Əliyev küç. 82

Tel: +994 (12) 465 62 48, 465 65 21

Faks: +994 (12) 465 62 49

E-mail: Səfirlikk@azdata.net

LATVIYA

Səfirlik

Ünvan: C.Cabbarlı küçəsi 44, Caspian Plazza

Tel: +(994 12) 436-67-78, 436-67-77 (kon.şöbəsi)

Faks: +(994 12) 436-67-79

LİTVA

Səfirlik

Ünvan: Süleyman Dadaşev 35, blok 523

Tel: +994 (12) 511 76 31

Faks: +994 (12) 510 86 88

LİVİYA CƏMAHİRİYYƏSİ

Müvəqqəti işlər vəkili Xalq Bürosu

Ünvan: Yaşar Hüseynov 6

Tel: +994 (12) 493 85 48 - 23 65

Faks: +994 (12) 498 97 70

MACARISTAN

Səfirlik

Ünvan: İçərişəhər, Mirzə Mansur 72

Tel: (99412) 492 86 26

E-mail: egyptembassybaku@yahoo.com

MİSİR

Səfirlik

Ünvan: Bakı, H.Əliyev küç. 7

Tel: +994 (12) 498 79 06

Faks: +994 (12) 498 79 54

E-mail: emb.egypt@azeuro.net

Mədəniyyət mərkəzi

Ünvan: Bakı, M.Əlizadə küç. 81
Tel: +994 (12) 464 61 76, 464 61 09
Faks: +994 (12) 441 21 84

MOLDOVA

Səfirlik
Ünvan: Hüseyn Cavid prospekti 520, 12
Tel: +994 (12) 510-15-38
Faks: +994 (12) 510-52-91

NORVEC

Səfirlik
Ünvan: ISR Piazza 340, Nizami küçəsi, 11-ci mərtəbə
Tel: +994 (12) 497 43 25, 26
Faks: +994 (12) 497 37 98
E-mail: emb.Bakı@mfa.no
İnternet səhifəsi: www.norway.az

ÖZBƏKİSTAN

Səfirlik
Ünvan: Bakı, Badamdar qəsəbəsi, 1-ci şose, 9-cu döngə, ev 437
Tel: +994 (12) 497 25 49
Faks: +994 (12) 497 25 48
E-mail: embuzb@azeronline.com

PAKİSTAN

Səfirlik
Ünvan: Bakı, Atatürk prospekti 30
Tel: +994 (12) 436 08 39, 40
Faks: +994 (12) 436 08 41
E-mail: parepBakı-1@azeronline.com

POLSA

Səfirlik
Ünvan: Bakı, İçəri Şəhər, Kiçik Qala 2
Tel: +994 (12) 492 01 14
Faks: +994 (12) 492 02 14
E-mail: embpol@azeurotel.com
İnternet səhifəsi: www.embpol.azeurotel.com

RUMİNİYA

Səfirlik
Ünvan: Gənclik, Həsən Əliyev 125A
Tel: +994 (12) 465 63 78
Faks: +994 (12) 465 60 76
E-mail: rom_amb_Bakı@azdata.net

RUSİYA

Səfirlik
Ünvan: Bakı, Bakıxanov küç. 17
Tel: +994 (12) 498 60 16, 495 53 00
Faks: +994 (12) 498 14 46
E-mail: embrus@azdata.net
İnternet səhifəsi: www.embrus-az.com
Konsulluq şöbəsi
Tel: +994 (12) 498 60 83

Faks: +994 (12) 498 84 56

SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANI KRALLIĞI

Səfirlik

Ünvan: Bakı, S.Dadaşov küç. 44/2

Tel: +994 (12) 497 23 05, 497 23 12

Faks: +994 (12) 497 23 02

E-mail: najdiahBakı@azeurotel.com

TÜRKİYƏ

Səfirlik

Ünvan: Bakı, Səməd Vurğun 94

Tel: +994 (12) 444 73 20/21

Faks: +994 (12) 444 73 55

E-mail: Bakibe@azeronline.com

İnternet sahifəsi: www.trBakibe.org.az

Konsulluq şöbəsi

Tel: +994 (12) 498 83 03

Faks: +994 (12) 498 83 49

Türk silahlı qüvvələrinin hərbi attaşeliyi

Tel: +994 (12) 498 83 64

Faks: +994 (12) 498 83 64

Mətbuat müşavirliyi

Tel: +994 (12) 493 33 58

Faks: +994 (12) 493 39 57

İqtisadiyyat müşavirliyi

Ünvan: Bakı, Azadlıq prospekti 3/28

Tel: +994 (12) 498 94 60

Faks: +994 (12) 498 65 96

Maliyyə müşavirliyi

Ünvan: Bakı, Azadlıq prospekti 3/28

Tel: +994 (12) 498 91 08

Faks: +994 (12) 493 75 26

İnformasiya və mədəniyyət müşavirliyi

Ünvan: Bakı, Azadlıq prospekti 3/28

Tel: +994 (12) 498 19 96

Faks: +994 (12) 498 65 96

Təhsil müşavirliyi

Ünvan: Bakı, A. Hüseynzadə küç. 77

Tel: +994 (12) 498 83 39, 92

Faks: +994 (12) 498 91 07

Ticarət müşavirliyi

Ünvan: Bakı, Bülbül prospekti 26/18

Tel: +994 (12) 498 00 66

Faks: +994 (12) 498 87 74

Əmək və Sosial Müdafiə müşavirliyi

Ünvan: Bakı, Bülbül prospekti 26/18

Tel: +994 (12) 498 16 47, 493 25 51

Faks: +994 (12) 498 87 74

Dini işlər üzrə müşavirlik

Ünvan: Bakı, Şəhidlər Xiyabanı, M. Hüseynzadə küç. 2

Tel: +994 (12) 492 98 53, 15

Faks: +994 (12) 4929691

Naxçıvandakı Baş Konsulluq

Baş Konsul cənab İsmayıl Sefa Yujeer

Ünvan: Naxçıvan, Azadlıq küç. 17

Tel: +994 (136) 5 73 30
Faks: +994 (136) 5 73 49
E-mail: tcnahcivanbk@mfa.gov.tr

TÜRKMƏNİSTAN

Səfirlik
Ünvan: Bakı, Şəmsi Rəhimov küç. 14
Tel: +994 (12) 465 48 76
Faks: +994 (12) 465 48 76

TACİKİSTAN

Səfirlik
Ünvan: Bakı, Badamdar, Bağlar küç. 20
Tel: +994 (12) 502 14 32

UKRAYNA

Səfirlik
Ünvan: Bakı, Y.Vəzirov küç. 49
Tel: +994 (12) 449 40 95, 441 27 06
Faks: +994 (12) 449 40 96
E-mail: ukremb@azeurotel.com
Konsulluq şöbəsi
Tel: +994 (12) 498 93 18

YAPONİYA

Səfirlik
Ünvan: Bakı, İzmir küç. 1033, Hyatt Tower 3
Tel: +994 (12) 490 78 18, 19
Faks: +994 (12) 490 78 20
E-mail: japan@Sefirlik.Baki.az

YUNANISTAN

Səfirlik
Ünvan: Bakı, İçəri Şəhər, Kiçik Qala 86/88
Tel: +994 (12) 492 01 19, 492 01 75, 492 46 80
Faks: +994 (12) 492 48 35
E-mail: greekemb@azeurotel.com
İqtisadiyyat şöbəsi
Tel: +994 (12) 492 46 45
E-mail: grembecon@azeri.com
Müdafiə şöbəsi
Tel: +994 (12) 492 51 87
Faks: +994 (12) 492 51 13
Mədəniyyət şöbəsi
Tel: +994 (12) 492 46 55

7. AZƏRBAYCANIN XARICI İŞLƏR NAZİRLƏRİ

Məmmədhəsən Hacınski **28 may 1918 - 6 oktyabr 1918**

Azərbaycanın görkəmli siyasi və ictimai xadimlərindən, xalqımızın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda mübarizəsinin fəal iştirakçılarından biri Məmmədhəsən Cəfərqulu oğlu Hacınski olmuşdur.

M. Hacınski 1875-ci il martın 3-də Bakı şəhərində varlı bir ailədə anadan olmuşdur. O, XIX əsrin 80-90-cı illərində Bakı realni məktəbini bitirərək təhsilini davam etdirmək məqsədilə 1897-ci ildə Sankt-Peterburq şəhərinə getmişdir. O, Peterburq Texnoloji İnstitutuna daxil olmuş və tezliklə qaynar tələbə həyatına atılmış, qabaqcıl tələbələrə yaxınlaşmış, Rusiyanın siyasi, ictimai və mədəni həyatı ilə tanış olmağa başlamışdır. 1902-ci ildə Peterburq Texnoloji İnstitutunu bitirən Məmmədhəsən mühəndis kimi Azərbaycan sənayeçilərindən olan Şəmsi Əsədullayevin Moskvada tikdirdiyi neftayırma zavodunda bir müddət çalışmışdır.

1902-ci ilin axırlarında Bakıya qayıdan Məmmədhəsən Bakı şəhər upravasının tikinti şöbəsinin rəisi təyin olunmuşdur. M. Hacınski Bakı şəhərinin baş planının hazırlanıb həyata keçirilməsində, bağ və bağçaların, bulvarın, yolların və meydanların genişləndirilməsində və yenilərinin çəkilməsində, yeni binaların tikintisində yaxından iştirak etmiş, Bakının ən məşhur abidələrindən biri – Şirvanşahlar tarixi abidəsinin qorunması və bərpası, bulvarın genişləndirməsi üçün dəniz sahilinin qurudulub torpaq tökülməsi və s. haqqında Bakı Duması qarşısında məsələ qaldırmışdır. 1902-1917-ci illərdə Bakı Dumasının üzvü olmuş və onun bir çox iclaslarına sədrlik etmişdir.

1902-ci ildə M. C. Hacınski bir neçə ay Şəmsi Əsədullayevin Moskvadakı neftayırma zavodunun tikintisində çalışır. İlin sonunda Bakıya qayıdır və burada Bakı şəhər idarəsində tikinti şöbəsinə rəhbər təyin olunur. 1904-cü ildə M. C. Hacınski, M. Q. Mövsümov, M. Ə. Rəsulzadə RSDFP-nin Bakı komitəsinin nəzdində "Hümmət" qrupunu yaradırlar. 1905-ci ildə bu qrupa M. Əzizbəyov, N. Nərimanov və Azərbaycanın başqa kommunistləri daxil olurlar. 1904-05-ci illərdə bu qrup altı nömrə "Hümmət" adlı qəzet buraxır. 1911-ci ildə M. Hacınski müsəlman demokratik müsəvat partiyasına daxil olur. M. C. Hacınski şəhərin abadlaşdırılmasına xüsusi qayğı göstərir. Onun rəhbərliyi altında 1911-ci ildə Bakı bulvarının tikintisi başa çatdırılır, küçələrə ad, evlərə nömrə qoyulur. M. C. Hacınskinin təşəbbüsü ilə Şirvanşahlar sarayının bərpası üçün tədbirlər planı hazırlanır. 1913-cü ildə M. C. Hacınski bir müddət Bakı şəhər idarəsinə rəhbərlik edir. Rusiyada 1917-ci ildəki fevral burjuva inqilabından sonra M. Hacınski Bakıda və Moskvada müsəlmanların qurultayının işində iştirak edir. 1917-ci ilin oktyabrında keçirilən "Türk Milli Federallar" partiyasının və sonralar "Müsəvat" adlandırılmış, "Müsəlman Demokratik Müsəvat" partiyasının birləşdirilmiş qurultayında "Müsəvat" partiyasına keçərək onun mərkəzi komitəsinə üzv seçilir. Zaqafqaziya Seyminin üzvü olmuş, Zaqafqaziya Komissarlığında ticarət komissarının müavini olmuşdur. 1918-ci ilin aprelində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti elan olunduqda bu hökumətin birinci kabinetində xarici işlər naziri, ikinci kabinetində əvvəlcə xarici işlər naziri (28 may - 7 dekabr 1918), sonra maliyyə naziri, üçüncü kabinetdə dövlət nəzarət naziri, beşinci kabinetdə əvvəlcə daxili işlər naziri, sonra sənaye və ticarət naziri olmuşdur. M. Hacınski Azərbaycan parlamentinə nümayəndə seçilmişdi. 1920-ci ilin aprelində hökumətin təşkili M. Hacınskiyə tapşırılır. O, fraksiyalarla habelə bolşevik fraksiyası ilə danışıqlara başlayır. Onlara dövlətdə vəzifə təklif edir, bolşeviklər razılaşırlar. 1920-ci ilin aprelində M. Hacınski parlamentdə dövlətin formalaşdırılmasının mümkün olmadığını elan edir. Beş gün sonra Sovet Rusiyasının XI ordusu Bakıya daxil olur. Bu günlərdə "Müsəvat"ın bir qrup üzvü M. Hacınski ilə birlikdə partiyadan çıxıb bolşeviklərə qoşulduğunu elan edir. Sovet dövründə M. Hacınski Azərbaycanın xalq təsərrüfatında rəhbər vəzifələrdə çalışmış, Zaqafqaziya Sovet Sosialist Federasiyasında plan komissiyasının sədr müavini olmuşdur. 1920-30-cu illərdə M. Hacınski Azərbaycanın və Zaqafqaziyanın perspektiv inkişafı ilə əlaqədar bir sıra məqalələr dərc etdirir.

1931-ci ilin əvvəlində Məmmədhəsən Cəfərqulu oğlu Hacınski sovet imperiyasının cəlladı L. Beriyanın tapşırığı ilə həbs edilərək mart ayında Tiflis şəhərində güllələnmişdir.

Əlimərdan bəy Topçubaşov
6 oktyabr 1918 - 7 dekabr 1918

Əlimərdan bəy Ələkbər oğlu Topçubaşov 1862-ci il mayın 4-də Tiflisdə anadan olmuşdur. Körpəlikdən atasını itirən Əlimərdan bir illik Tiflis gimnaziyasında təhsil almışdır. 1888-ci ildə Peterburq Universitetinin hüquq fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Onun qabiliyyətini görəndən müdiriyyət təklif etmişdir ki, universitetdə qalmaq üçün xristian dinini qəbul etsin. Ancaq qeyrətli gənc Əlimərdan bu təklifi özü və xalqı üçün təhqir saymış, vətəninə qayıtmağı üstün tutmuş, böyük arzularla birbaşa Bakıya gəlmişdir. Bakıda o, elə ilk günlərdən ədəbi mühitə qoşulmuş, ziyalılarla əlaqəyə girib ünsiyyət yaratmışdır. Azərbaycan mətbuatının yaradıcılarından olan Həsən bəy Zərdabının qızı Pəri xanımla ailə qurmuşdur.

Əlimərdan bəy xalqın milli oyanışında, özünü dərk etməsində və mə'nəvi yüksəlişində mətbuatın rolunu qiymətləndirmişdir. 1898-ci ildə böyük maarifsevər, milyonçu H.Z. Tağıyev "Kaspi" qəzetini mətbəəsi ilə birlikdə alıb, ona və Əhməd bəy Ağayevə təklif edəndə həvəslə razılaşmış, qəzetin redaktoru olmaqla Azərbaycan maarif, mədəniyyət və ədəbiyyatının çeşidli məsələlərini işıqlandırmışdır. Onun qayğısı sayəsində rus dilində yazan bir qrup ziyalı Əlimərdan bəylə həmrəy olmuşdur. Əlimərdan bəy Topçubaşova "Bakinskiy torqovo-promişlenny listok" qəzetinin redaktorluğu da tapşırılmışdır. Eyni zamanda Bakı şəhər dumasının üzvü seçilmiş, ona sədrlik etmişdir.

1905-ci ilin avqustunda Nijni-Novqorod yarmarkası günlərində "Qustav Struve" gəmisində keçirilən Ümumrusiya müsəlmanlarının birinci qurultayı Əlimərdan bəy Topçubaşovun təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə keçirilmişdir. Buraya Qafqaz (əsasən Gürcüstanın Borçalı, Tiflis ətrafı bölgələrdən, Ahıska türklərinin vətəni olan Adıgün, Aspindza, Axalsix, Axırkələk və s.) Türküstan, Krım, Qazan, Ufa, Sibir və s. regionlardan türk xalqlarının çoxlu nümayəndələri, müsəlman ziyalılar gəlmişdi. Qurultayın keçirilməsindən məqsəd mərkəzi Bakıda olmaqla "Ümumrusiya Müsəlman İttifaqı" yaratmaq olmuşdur. Bu ittifaq bütün müsəlmanları imperalizmə qarşı mübarizəyə hazır olmağa çağırırmışdır. İttifaqın 1906-cı ildə Peterburqda gizli şəkildə çağırılan ikinci qurultayı Əlimərdan bəy Topçubaşovun rəhbərliyi ilə həmin məsələ haqqında ayrıca Nizamnamə hazırlamışdır.

Əlimərdan bəy Topçubaşov Dövlət Dumasının üzvü kimi də xalqın mədəni, mə'nəvi yüksəlişinə xidmət etmişdir. O, "Xalq Azadlığı" partiyasının sol cinahından seçilmiş və partiya adından Dövlət Dumasında müstəmləkə halına salınmış xalqlara məhəlli muxtariyyət alınmasına çalışmışdır. 1905-1906-cı illərdə belə tələblə çıxış etmək böyük hünər idi. 1911-ci ildə "Türk Ədəmi Mərkəziyyət - Müsavat" partiyasının özülü qoyulanda da bu tələb irəli sürülmüşdür.

Əlimərdan bəy Topçubaşovun təşkilatçılıq bacarığı, bir siyasi-ictimai xadim, diplomat, qeyrətli Qafqaz türkü kimi hünəri 1918-ci ildə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra bütün parlaqlığı ilə üzə çıxmış, cümhuriyyət e'lan olunan gündən xarici işlər naziri olmuşdur.

O, Türkiyədə Azərbaycanın rəsmi nümayəndəsi kimi də böyük işlər görmüşdür. "Azərbaycanın təşəkkülü" adlı dəyərli kitabını da burada yazmışdır. Əlimərdan bəy Topçubaşov Türkiyədə ola-ola 1918-ci ildə dekabr ayının 7-də Azərbaycan parlamentinin sədri seçilmişdir.

Əlimərdan bəy Topçubaşov ictimai fikir tariximizdə bir diplomat-vətəndaş kimi çox önəmlidir.

1919-cu ilin mayında Parisdə Versal sülh konfransı keçirilərkən Azərbaycan hökuməti konfransa Ə. Topçubaşovun sədrliyi ilə böyük bir nümayəndə hey'əti göndərmişdir. Ə. Topçubaşov konfransa qədər Amerika, İngiltərə, Türkiyə, İran və b. dövlətlərin nümayəndələri ilə səmərəli danışıqlar aparmış, birbaşa Amerika prezidenti V. Vilsonla görüşərək Azərbaycan Demokratik Respublikasının (ADR) müstəqilliyinin tanınmasına yardım göstərməyi xahiş etmişdir. Ancaq Türkiyə və Azərbaycandan torpaq iddiasında olan daşnak Ermənistan nümayəndələri və qırmızı Moskva şovinistləri bu təşəbbüsləri pozmağa çalışmışdır. Əlimərdan bəy Topçubaşov bu barədə yazmışdır: "biz qonşularımızla birgə işə can atırıq, lakin qorxuruq ki, sonsuz iştaha malik, öz muradına başqalarının, yə'ni bizim hesabımıza çatmaq istəyən ermənilərlə dil tapa bilməyək. Onlar bəlkə də bütün ölkələrin paytaxtlarında bizim əleyhimizə iş aparır, bizi dövlət həyatına, başqa xalqlarla yanaşı yaşamağa qadir olmayan millət kimi qələmə verirlər".

Onun diplomatiya bacarığı, bir çox dünya ölkələri ilə apardığı danışıqlar öz bəhrəsini vermişdir. 1920-ci il yanvarın 11-də keçirilən Paris konfransının Ali Şurası Azərbaycanın istiqlaliyyətini tanımışdır.

Ə. Topçubaşov 1924-cü ildə 62 yaşında vəfat etmişdir. Onun qəbri Parisin Sen-Deni qəsəbəsindəki qəbiristanlıqdadır.

Fətəli xan Xoyski

26 dekabr 1918 - 14 mart 1919;

24 dekabr 1919 - 1 aprel 1920

Azərbaycanın görkəmli dövlət və siyasi xadimlərindən, müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradıcılarından biri və onun ilk baş naziri Fətəli xan İsgəndər Xan oğlu Xoyski olmuşdur. F. Xoyski 1875-ci il noyabrın 25-də Şəki şəhərində anadan olmuşdur.

F. Xoyskinin əsl Cənubi Azərbaycanın Xoy şəhərindəndir. Onun atası İsgəndər xan Şimali Azərbaycanın Şəki şəhərinə köçmüşdür. Xoy xanları nəslindən olan İsgəndər xan Rusiya təbəəliyini qəbul etmiş və ona çar ordusu general-leytenantı rütbəsi verilmişdir.

F. Xoyski 1892-ci ildə Yelizavetpol (indiki Gəncə) klassik gimnaziyasını bitirdikdən sonra Moskva şəhərinə gedərək Moskva Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuşdur. Moskva mühiti gənc Fətəli xana böyük təsir etmiş, onun dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. O, ilk gündən hüquq fakültəsinin qabaqcıl tələbələrinə qoşularaq tədbirlərdə fəal iştirak etmişdir.

Fətəli xan əvvəlcə Gəncədə, sonra Suxumi, Batumi və Kutaisi dairə məhkəmələrində müxtəlif vəzifələrdə işləmişdir. Yekaterinador dairə məhkəməsində prokuror müavini təyin edilməsi Xoyskinin ictimai-siyasi fəaliyyətində yeni mərhələ olmuşdur. O, Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasından II Dövlət dumasına deputat seçilmişdir. Fevralın 2-də Peterburqun məşhur Tavriya sarayında toplanan Rusiya parlamentinin iclaslarında çıxış edən Fətəli xan çar hökumətinin Zaqafqaziya və Azərbaycanda yeritdiyi müstəmləkəçilik siyasətini tənqid atəşinə tuturdu. O, kadet partiyasına üzv olmasına baxmayaraq, dumanın müsəlman deputat fraksiyasına daxil idi. F. Xoyski Rusiyanın müstəmləkəsindəki xalqlara məhəlli muxtariyyət verilməsini hökumətdən tələb edirdi. O, sonralar müxtəlif illərdə Bakı və Gəncə dairə məhkəmələrində iş kəsmək üzrə andçı - müvəkkil vəzifəsini icra etmişdir.

1917-ci ildə Rusiyada Fevral burjuva inqilabı baş verdi. Fətəli xan Xoyski martın 27-də Bakıda yaranmış Milli Müsəlman Şurasının Müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinin üzvü seçilmişdir. O, həmin ilin aprelində Bakıda çağırılan Qafqaz müsəlmanlarının qurultayında iştirak etmişdir.

F. Xoyski burjuva inqilabından sonra heç bir partiyağa mənsub olmasa da, 1917-ci il oktyabrın 26-dan 31-dək Bakıda keçirilən Türk Ədəmi - Mərkəziyyət Partiyası Musavatın birinci qurultayında çıxış və iştirak etmiş və həmin qurultayda irəli sürülən Azərbaycana muxtariyyət şüarını qızğın müdafiə etmişdir. O, 1917-ci ilin dekabrında yaranan Zaqafqaziya seyminin üzvü və müstəqil Zaqafqaziya Federativ Respublikası hökumətinin adliyyə naziri olmuşdur.

1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Demokratik Respublikası elan olundu. Təkcə türkdilli xalqlar arasına deyil, bütün islam aləmində ilk dəfə olaraq respublika üsul-idarəsinə qədəm qoyan Azərbaycan xalqının ilk müstəqil hökumətini təşkil etmək bitərəf Fətəli xan Xoyskiyə tapşırıldı. O, hökumətdə həm nazirlər şurasının sədri, həm də daxili işlər naziri vəzifəsini tuturdu. 1918-ci il iyunun 17-də Azərbaycan Milli Şurasının göstərişinə əsasən Fətəli xan Xoyskinin başçılığı ilə ikinci hökumət kabinəsi təşkil olundu.

F. Xoyski 1918-ci il dekabrın 26-da təşkil etdiyi III hökumət kabinəsində də Nazirlər Şurasının sədri və Xarici İşlər naziri vəzifəsini tuturdu. Məhz onun dövründə Azərbaycan dövlət orqanlarının özülü qoyulmuşdu. 1919-cu ilin mart ayında Fətəli xan Xoyskinin başçılıq etdiyi hökumət istefaya çıxdı.

Fətəli xan Xoyski Nazirlər Şurasının sədri N. Yusifbəylinin təşkil etdiyi ikinci hökumət kabinəsində Xarici İşlər naziri vəzifəsinə icra etmişdir. Azərbaycan Demokratik Respublikasının beynəlxalq aləmdə və xarici dövlətlər tərəfindən tanınmasında Fətəli xan Xoyskinin müəyyən xidmətləri olmuşdur.

1920-ci il yanvarın 2-də RSFSR-in Xarici İşlər üzrə Xalq Komissarı G. V. Çiçerin aqquvardiyaçı general Denikinə qarşı vahid cəbhə yaratmaq üçün Xoyskiyə nota ilə müraciət etdi. Ayn 19-da Xoyskinin verdiyi cavabda göstərilirdi ki, Azərbaycan Respublikası Sovet Rusiyasının daxili işlərinə qarışmır və bu məsələdə bitərəfdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1920-ci il aprel 27-də XI Qızıl ordu tərəfindən işğal edildi. F. Xoyski bu zaman Tiflis şəhərinə getmiş və orada 1920-ci il iyunun 19-da erməni quldurları tərəfindən xaincəsinə öldürülmüşdür. Xoyski Tiflisdə azərbaycanlıların qəbiristanlığında görkəmli filosof, maarifçi dramaturq M. F. Axundovun məzarı yanında dəfn olunmuşdur. Onun öldürülməsi haqqında Tiflisdə çıxan «Qruziya» qəzetinin 23 iyun 1920-ci il sayında nekroloq dərc edilmişdir. Xoyskinin öldürülməsi bir sıra ölkələrin, o cümlədən Böyük Britaniya rəsmi dairələrinin diqqətini çəkmişdir.

Məmmədyusif Cəfərov
14 mart 1919 - 22 dekabr 1919

1885-ci ildə Bakıda doğulmuşdur. 1907-ci ildə Bakıda kişi gimnaziyasını bitirən M. Cəfərov o dövrdə Rusiya imperiyasının ikinci böyük şəhəri sayılan Moskvaya getmiş və Moskva Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuşdur. Moskva mühiti və tələbəlik illəri gənc Məmmədyusifin dünyagörüşünün inkişafında mühüm rol oynamışdır.

1912-ci ildə Moskva Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə fərqlənmə diplomu ilə bitirən M. Cəfərov Bakıya gələrək Bakı məhkəmələrinin birində andlı hakim köməkçisi vəzifəsində çalışmağa başlamışdır.

1912-ci ilin sentyabr-oktyabr aylarında IV Dövlət Dumasına Rusiyanın hər yerində olduğu kimi Cənubi Qafqazda da seçkilər keçirildi. Hüquqşünas kimi Bakı əhalisinin hörmətini qazanmış 27 yaşlı M. H. Cəfərov əvvəl Bakıda, oktyabrın 20-də isə Yelizavetpolda Bakı, Yelizavetpol və İrəvan quberniyalarının müsəlman əhalisi tərəfindən IV Dövlət Dumasına deputat seçilmişdir.

M. H. Cəfərov 1912-1917-ci illərdə Sankt-Peterburqda fəaliyyət göstərmiş IV Dövlət Dumasında iştirak etmiş, Dumanın V bölməsinin, Müsəlman fraksiyasının, büdcə, köçürmə, sorğu, məhkəmə islahatı, hərbi və dəniz işləri üzrə komissiyaların üzvü seçilmişdir.

1917-ci il martın 9-da Müvəqqəti hökumətin təşəbbüsü ilə IV Dövlət Dumasının Zaqafqaziyaqazıdan olan deputatlardan ibarət Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsi yaradıldı. Onun tərkibinə V. Xarlamov (rus), A. Çxenke (gürcü), K. Abaşidze (gürcü), M. Papaçanovla (erməni) yanaşı M. Cəfərov da daxil oldu. M. Cəfərova bu yeni yaradılmış komitədə sənaye və ticarət işlərinə rəhbərlik etmək tapşırıldı.

1917-ci il noyabrın 15-də Tiflisdə Y. Gegeçkorinin sədrliyi ilə Müstəqil Zaqafqaziya hökuməti - Zaqafqaziya Komissarlığı yaradıldı. M. Cəfərov bu hökumətdə ticarət və sənaye naziri vəzifəsini tutmuşdur.

1918-ci il fevralın 23-də Tiflisdə Zaqafqaziya Seymi işə başladı. Seymdə gürcü, erməni və azərbaycanlı nümayəndələri iştirak edirdilər. Buraya Azərbaycandan Müsavat Partiyasını və bitərəf demokratik qrupları təmsil edən 30 nəfər, o cümlədən M. Cəfərov da seçilmişdi. Bu partiya və təşkilatlardan əlavə Müsəlman sosialist blokundan 7, İttihaddan 3, Hümmət Partiyasından 4 nümayəndə iştirak edirdi. Ümumiyyətlə, Zaqafqaziya Seymində 44 azərbaycanlı deputat var idi. Eyni zamanda Seymin Müsəlman fraksiyası fəaliyyət göstərirdi. M. Cəfərov onun da üzvü idi.

1918-ci il mayın 26-da Zaqafqaziya Seyminin sonuncu iclasında Seymin buraxılması və Gürcüstanın müstəqilliyi elan edilməsi ilə əlaqədar olaraq mayın 27-də Müsəlman fraksiyasının fəvqəladə iclası çağırıldı. Onlar M. Rəsulzadənin sədrliyi ilə Müvəqqəti Milli Şura və F. Xoyskinin sədrliyi ilə Milli Şuranın İcra Komitəsi təşkil etdilər. İcra Komitəsinin tərkibinə M. Hacınski, N. Yusifbəyov, X. Xasməmmədov və b. ilə birlikdə M. Cəfərov da seçildi.

Müvəqqəti Milli Şuranın 1918-ci il mayın 28-dəki iclasında Azərbaycanın müstəqilliyini bəyan edən akt qəbul olundu. İstiqlal bəyannaməsini imzalayan və bəyan edən 24 nəfərdən biri Məmmədyusif Cəfərov olmuşdur. Həmin iclasda F. Xoyskinin elan etdiyi Azərbaycan hökumətinin tərkibində M. Cəfərov ticarət və sənaye naziri vəzifəsini tutmuşdur.

M. Cəfərov 1918-ci ilin iyun ayının axırlarından 1919-cu ilin martın ortalarına kimi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Gürcüstan Respublikasında diplomatik nümayəndəsi olmuşdur. 1919-cu il aprelin 14-də Azərbaycan parlamenti N. Yusifbəyovun sədrliyi ilə yeni Azərbaycan hökumətini təsdiq etdi. M. Cəfərov bu hökumətdə xarici işlər naziri vəzifəsini tutdu. O, bu vəzifədə 1919-cu il dekabrın 22- nə kimi çalışdı.

1920-ci il fevralın 2-də Azərbaycan parlamentinin 121-ci iclasında parlament sədrinin müavini H. Ağayevin xəstəliyi ilə əlaqədar olaraq vəzifəsindən getməsi nəticəsində yeni müavin seçilməsi müzakirə edilmişdir. Müzakirə zamanı M. Rəsulzadə Müsavat fraksiyası adından Azərbaycan parlamentinin sədrinin müavini vəzifəsinə M. Cəfərova təklif etmişdir. Parlamentin 47 üzvü M. Cəfərovun lehinə, 5 üzvü isə əleyhinə səs vermişdir. Beləliklə, o, Azərbaycan parlamentinin sədrinin müavini seçilmiş və onun iclaslarına sədrlik etmişdir. Azərbaycan parlamenti onun sədrliyi altında AXC-nin ictimai, iqtisadi və mədəni inkişafına yönəlmiş qanunlar, qərarlar qəbul etmiş və sənədlər təsdiqlənmişdir.

M. Cəfərov 1920-ci il aprelin 27-də parlamentin son iclasında gərgin müzakirədən sonra hakimiyyətin başda N. Nərimanov olmaqla Azərbaycan Müvəqqəti İnkilab Komitəsinə verilməsi haqqında qərarı imzalamışdır. M. Cəfərov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süquta yetirildikdən sonra Azərbaycan pambıqçılıq

və şərabçılıq trestlərində hüquq məsləhətçisi vəzifəsində çalışmışdır. O, 1938-ci il mayın 15-də Bakıda vəfat etmiş və Sağan kəndində dəfn olunmuşdur.

Nəriman Nərimanov
may 1920 – may 1921

Azərbaycanın görkəmli dövlət və ictimai-siyasi xadimlərindən, yazıçılardan və diplomatlarından biri Nəriman Kərbəlayi Nəcəf oğlu Nərimanov olmuşdur.

N. Nərimanov 1870-ci il aprelin 14-də Tiflis şəhərində anadan olmuşdur. O, 1885-ci ildə Tiflis müsəlman ruhani məktəbini bitirdikdən sonra Qori şəhərindəki Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasına daxil olmuş, burada həvəslə elmə can atmış və onun bütün sahələrini öyrənməyə çalışmışdır. Seminariyada Azərbaycan, rus və dünya ədəbiyyatı klassiklərini dərinlən öyrənməyə başlamışdır.

1890-cı ilin iyununda Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasını müvəffəqiyyətlə bitirən N. Nərimanov Tiflis quberniyasının Borçalı qəzasının Qızıl Hacı kəndinə müəllim vəzifəsinə təyin edilmişdir. O, «Nadanlıq» adlı ilk bədii əsərini bu kənddə yazmışdır.

N. Nərimanov 1891-ci ildə Bakıya gəlmişdir. O, burada müəllimlik-maarifçilik işini davam etdirmişdir. Bakıda şəxsi gimnaziyada Azərbaycan və rus dilləri müəllimi işləmişdir.

N. Nərimanov Azərbaycanın qabaqcıl ziyalılarının köməyi ilə 1894-cü ildə Bakıda Şərqdə ilk ictimai xalq kitabxanasını – oxu zalını açmışdır.

1895-1901-ci illərdə N. Nərimanov Bakıda müəllimlik etməklə yanaşı, geniş bədii və ictimai-siyasi fəaliyyətə başlamışdır. O, bu dövrdə «Dilin bəlası («Şamdan bəy»)), «Bahadır və Son», «Nadir şah» əsərlərini yazmış, tərcümələr etmiş, bir sıra məqalə, məruzə və mühazirələrlə çıxış etmişdir.

1902-ci ildə Bakı kişi gimnaziyasında ekstern imtahan verib attestat alaraq Odessa şəhərində Novorossiysk universitetinin tibb fakültəsinə daxil olmuşdur.

1905-ci ildə Bakıda Hümmət sosial-demokratik partiyasına daxil olmuş, İran sosial-demokratik partiyası olan Mücahidin yaradılmasında iştirak etmişdir.

N. Nərimanov 1906-1908-ci illərdə inqilabi mübarizəsini «Kaspi», «İrşad», «Həyat», «Təkamül» qəzetlərində siyasi, ictimai və mədəni səpgidə yazdığı onlarla məqalələri vasitəsilə də aparmışdır.

1908-ci ildə Odessa universitetinin tibb fakültəsinə müvəffəqiyyətlə bitirən N. Nərimanov Bakıya gələrək şəhər xəstəxanasında həkim işləməyə başlamışdır. Siyasi fəaliyyətinə görə o, polis təqiblərinə məruz qaldığından 1909-cu ilin yanvarında Tiflis şəhərinə gedərək müalicəxanaların birində işə düzəlmişdir. Tiflisdə az keçməmiş onun evində polis tərəfindən axtarış aparılmışdır. Polis burada çarizmin əleyhinə inqilabi sənədlər, İran Mücahid Partiyası MK-nın məktubunu, 1905-ci ildə Odessada tələbə çıxışları zamanı yazdığı respublikanın monarxiyadan üstünlüyü barədə referatının əlyazmasını və s. tapmış və N. Nərimanovu həbs edib Metex qalasına salmışdır. 7 ay həbsdə saxlanılan N. Nərimanov 2 il müddətinə Həştərxan şəhərinə sürgün edilmişdir.

1809-1913-cü illərdə N. Nərimanov Həştərxanda «Rusiya» sığorta cəmiyyətində həkim işləməklə yanaşı fəal ədəbi və siyasi fəaliyyətini davam etdirmişdir. N. Nərimanov 1913-cü il iyulun 15-də Bakıya qayıtmışdır. O, Bakının müxtəlif müalicəxanalarında həkim, şöbə müdiri və müdir vəzifələrində çalışmışdır.

1917-ci ilin fevralında Rusiyada inqilabın qələbə çalması, çar monarxiyasının devrilməsi bədii əsərləri, məqalələri, ictimai və siyasi fəaliyyəti ilə daim xalq kütlələrini azadlıq uğrunda mübarizəyə çağıran N. Nərimanovu daha geniş və açıq siyasi mübarizə aparmağa ruhlandırmışdır. O, Hümmət təşkilatının təcili konfransında Müvəqqəti Komitənin sədri seçilmişdir.

1917-ci il aprelin 15-20-də Bakıda Ümumqafqaz müsəlmanlarının qurultayı keçirilmişdir. N. Nərimanov Hümmət Komitəsinin tapşırığı ilə qurultayda iştirak etmiş, M. Rəsulzadə, Ə. Topçubaşov, M. Hacinski və b. ilə birgə qurultayın Rəyasət Heyətinə seçilmişdir.

N. Nərimanov 1917-ci ilin aprel-dekabr aylarında Hümmət təşkilatı üzvlərinin iclaslarına sədrlik etmiş, komitəsinin sədri seçilmiş, onun redaktorluğu ilə «Hümmət» qəzeti nəşr olunmuşdur. Bakı şəhər dumasına seçilmişdir.

1918-ci il martın 30-dan aprelin 1-dək Bakıda müsəlmanlara qarşı soyqırım baş verdi. Başda S. Şaumyan olmaqla bolşevik-daşnak qüvvələri sovetləri möhkəmləndirmək pərdəsi altında qətlə törətdilər. Martın 30-da silahlı toqquşmaya rəhbərlik etmək üçün Bakı Sovetinin İnqilabi Müdafiə Komitəsi təşkil olundu. Onun tərkibinə S. Şaumyan, P. Caparidze, Q. Korqanov və b. ilə yanaşı N. Nərimanov da daxil olmuşdur. İlk gündən bu qanlı qırğının qarşısını almağa çalışmış, öz mənzilində S. Şaumyanın, M. Əzizbəyovun və b. bolşeviklərin iştirakı ilə müşavirə çağırmış və onlardan tezliklə bu əksinqilabi milli qırğının dayandırılmasını tələb etmişdir.

Onun «Hümmət» qəzetində çap olunmuş «Bakı, 1 aprel», «Bizi aldatmışlar və aldadırlar» məqalələrində və «S. Şaumyana və Caparidzeyə» göndərdiyi açıq məktubunda onların daşnak silahlı qüvvələrindən istifadə etmələrini, müsəlmanlara-azərbaycanlılara qarşı düzgün siyasət yeritməmələrini və sovet hakimiyyəti ilə qorxutduqlarını yazırdı.

N. Nərimanov bu dövrdə milli toqquşmanın qarşısını almaq üçün müsəlman sosialist partiyalarının bürosunu təşkil etmiş, Təzəpir məscidində Bakı əhalisinin mitinqində çıxış etmişdir.

1918-ci il aprelin 25-də Bakı fəhlə, əsgər və matros sovetinin iclasının qərarı ilə Bakı Xalq Komissarları Soveti yaradıldı. Azərbaycanda və bütün Zaqafqaziyada ilk sovet hakimiyyəti olmuş Bakı Xalq Komissarları Sovetinin tərkibinə S. Şaumyan, P. Caparidze, İ. Fioletov və b. ilə yanaşı N. Nərimanov da daxil olmuş və ona şəhər təsərrüfatı komissarı vəzifəsi tapşırılmışdır.

N. Nərimanov 1918-ci ilin iyununda Bakıda sovet hakimiyyəti çətin vəziyyətə düşdüyü zaman ağır xəstələnmişdir. Bu vaxt onun xəstələnməsi haqqında «Hümmət» qəzeti məlumat vermişdir. N. Nərimanov xəstəliyinin ağırlığına görə həkimlərin məsləhəti ilə Həştərxana getmişdir.

1918-1919-cu illərdə N. Nərimanov Həştərxan şəhərində fəaliyyət göstərmişdir. N. Nərimanov Həştərxan Quberniya İcraiyyə Komitəsinin hərbi-sanitar, maarif şöbələrinin müdiri, Həştərxanda təşkil edilmiş Zaqafqaziya müsəlmanları işləri üzrə komissar vəzifələrinə təyin olunmuşdur.

N. Nərimanov «Hümmət» təşkilatının Həştərxan bürosunu yaratmış və ona başçılıq etmiş, eyni zamanda 1919-cu ilin mayından 1920-ci ilin mayına qədər Həştərxanda çap olunmuş «Hümmət» qəzetini redaktə etmişdir.

N. Nərimanov 1919-cu il iyunun axırlarında RK (b) P MK tərəfindən Moskvaya çağırılmışdır. O, ilk dəfə olaraq burada RSFSR Xalq Komissarları Sovetinin sədri V. İ. Leninlə görüşmüşdür. O, V. İ. Leninlə Qafqazda baş verən hadisələr, sovet hakimiyyəti uğrunda mübarizə problemləri, kommunistlərin fəaliyyəti, Şərqdə sovet hakimiyyəti və s. məsələlər haqqında ətraflı söhbət etmişdir. V. İ. Lenin ilk dəqiqələrdən hiss edir ki, onun həmsöhbəti N. Nərimanov Şərq məsələlərini dərinləndirən və incəlikləri ilə bilən bir şəxsdir.

1919-cu ilin iyulundan – 1920-ci ilin mayına qədər N. Nərimanov Moskvada müxtəlif vəzifələr daşımışdır: RSFSR Xalq Xarici İşlər Komissarlığının Yaxın Şərq şöbəsinin müdiri, RSFSR Xalq Milli İşlər Komissarının müavini və komissarlığın kollegiya üzvü.

Aprelin 27-də Azərbaycan Müvəqqəti İnqilab Komitəsi yaradıldıqda N. Nərimanov qiyabi olaraq onun sədri seçilmişdir. Aprelin 28-də Azərbaycan Müvəqqəti İnqilab Komitəsinin iclasında Azərbaycan Xalq Komissarlar Soveti təşkil olundu. Azərbaycan Xalq Komissarlar Sovetinin sədri və xarici işlər komissarı vəzifələrinə N. Nərimanov təsdiq edilmişdir.

Mayın 16-da N. Nərimanov Bakıya gəlmişdir. Qırmızı bayraqlarla, şüarlarla bəzədilmiş vağzalda böyük təntənə ilə qarşılanmışdır.

N. Nərimanov 1920-ci il aprelin 28-dən 1922-ci il martın 12-ə kimi Azərbaycan İnqilab Komitəsinin, Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin və Müdafiə Şurasının sədri vəzifələrində çalışmışdır. O, Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin ilk vaxtlarında daxili və beynəlxalq vəziyyətin gərginliyi ilə əlaqədar olaraq 1920-ci il apreldən mayın əvvəlində Azərbaycan xalq xarici işlər komissarı vəzifəsini də daşımış, sonralar bu vəzifəni müavini M. Hüseyinov tutmuşdur.

1922-ci il martın 11-12-də Tiflisdə Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan Mərkəzi İcraiyyə Komitələrinin səlahiyyətli konfransında Zaqafqaziya Sovet Federativ Sosialist Respublikaları (ZSFSR) təşkil edildiyi bildirilmişdir. ZSFSR-in Rəyasət Heyəti seçilmişdir. Onun tərkibinə N. Nərimanov da daxil olmuşdur. Sonra konfrans ZSFSR-in N. Nərimanov, A. Bekzadyan və P. Mdivanidən ibarət üç sədrini seçmişdir. Onlar növbə ilə Zaqafqaziyanın bütün işlərinə rəhbərlik etmişlər.

1922-ci il dekabrın 30-da SSRİ I Sovetlər qurultayı çağırıldı. Qurultayda RSFSR, Ukrayna, Belorusiya və ZSFSR birləşərək SSRİ-ni yaratdılar. Qurultay SSRİ-nin ali qanunverici orqanını – SSRİ MİK-i seçdi. 1923-cü il yanvarın 2-də SSRİ MİK-in birinci sessiyası oldu. Sessiya SSRİ MİK Rəyasət Heyətini və SSRİ-nin yaradılmasında iştirak edən respublikaların sayına görə SSRİ MİK-in dörd sədrini – M. Kalinin, N. Nərimanov, Y. Petrovski, A. Çervyakovu seçmişdir.

1923-1925-ci illərdə N. Nərimanov Moskvada SSRİ MİK sədrilərindən biri kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Bununla belə, N. Nərimanov bir sıra sovet rəhbərləri və bəzi şəxslər tərəfindən mənəvi təqiblərə məruz qalmış, ona millətçi damğası vurulmuşdur.

N. Nərimanov Moskvada 1925-ci il martın 19-da axşam qəflətən vəfat etmişdir. Martın 20-də xalqın vidalaşması üçün onun cənazəsi Sovetlər Evinin Sütunlu zalına qoyulmuşdur. Dəfn matəm günü elan edilmişdir. Martın 23-də N. Nərimanov Moskvada Qızıl meydanda, V. İ. Leninin Movzoleyinin yanında müsəlman qaydası ilə torpağa tapşırılmışdır. N. Nərimanov müsəlman Şərfinin Qızıl meydanda dəfn olunan ilk nümayəndəsidir.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi işləmiş H. Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə 70-ci illərin əvvəllərində Bakıda N. Nərimanova möhtəşəm abidə qoyulmuşdur.

Mirzədavud Hüseynov

2 may 1921 – dekabr 1921

Azərbaycan SSR xalq xarici işlər komissarı

yanvar 1923 – yanvar 1924

ZSFSR xalq xarici işlər komissarı

M. Hüseynov 1894-cü ilin martında Bakı şəhərində ruhani ailəsində anadan olmuşdur. O, 1906-cı ildə ödənişsiz şəhər məktəbini bitirmiş və Bakı realnı məktəbinə daxil olmuşdur. Bu dövrdə baş vermiş Rusiya inqilabı onun dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. 1913-cü ildə Bakı realnı məktəbini müvəffəqiyyətlə bitirən M. Hüseynov Moskvaya gedərək Kommersiya İnstitutunun iqtisadiyyat fakültəsinə daxil olmuşdur. 1917-ci ilin may ayında bütün imtahanları verib Bakıya qayıtmışdır.

1917-ci ilin iyulunda M. Hüseynov Müsəlman İctimai Təşkilatları Komitəsinə Bakı müsəlman tələbələri tərəfindən nümayəndə göndərilmiş və onun şurasına seçilmişdir.

M. Hüseynov 1917-1918-ci illərdə Bakıda müsəlman tələbələri arasında inqilabi iş aparmış, tələbə komitəsi yaratmış, Bakı Müsəlman Beynəlmiləl Partiya komitəsinin katibi olmuşdur.

1918-1919-cu illərdə M. Hüseynov Hümmət Partiyasının üzvü, sədrin müavini, sonra isə sədri kimi Bakının müsəlman fəhlələri arasında iş aparmışdır. O, eyni zamanda bu dövrdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Maliyyə Nazirliyində şöbə müdiri vəzifəsində çalışmışdır.

1920-ci il fevralın 11-12-də Bakıda gizli şəraitdə Azərbaycan kommunist təşkilatlarının I qurultayı keçirilmişdir. M. Hüseynov AK (b) P MK Rəyasət Heyətinin sədri təsdiq edilmişdir.

AK(b)P MK-nın ilk azərbaycanlı rəhbəri olmuş M. Hüseynov bu vəzifəyə seçildikdən sonra partiyanın sıralarının artması və təşkilatlarının sayının çoxalması sahəsində xeyli iş görməyə başladı.

M. Hüseynov bu dövrdə RK(b)P Qafqaz Ölkə Komitəsinin təşəbbüsü nəticəsində yaradılmış Hərbi inqilabi qərargahın sədri kimi başqa inqilabçılarla bərabər AXC hökumətini devirəcək XI Qızıl ordu komandanlığı ilə birlikdə ordu hissələrinin və Bakı fəhlələrinin birgə hərbi əməliyyatı planının tərtibində fəal iştirak etmişdir.

1920-ci il aprelin 26-da AK (b) P MK-nın və Bakı Bürosunun birgə təcili iclası keçirilmiş və üsyana rəhbərlik etmək üçün Azərbaycan Müvəqqəti İnqilab Komitəsi yaradılmışdır. Onun tərkibinə A. Əlimanov, D. Bünyadzadə, Ə. Qarayev, Q. Musabəyov, N. Nərimanov və H. Sultanovla birlikdə M. Hüseynov da daxil olmuşdur.

Aprelin 27-dən 28-nə keçən gecə AXC hökuməti süqut etdi, Azərbaycan parlamenti buraxıldı, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti təşkil edilməyə başlandı. Aprelin 28-də Azərbaycan Müvəqqəti İnqilab Komitəsinin iclasında yeni sovet hökuməti – N. Nərimanov başda olmaqla Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası Xalq Komissarları Soveti təşkil olundu. N. Nərimanov Azərbaycan XKS-nin sədri və xalq xarici işlər komissarı, M. Hüseynov XKS sədrinin müavini və xalq maliyyə komissarı təsdiq edildi.

M. Hüseynov N. Nərimanov Bakıya gələnə kimi rəsmi olaraq istər Azərbaycan Müvəqqəti İnqilab Komitəsinə, istərsə də Azərbaycan SSR XKS-ə sədrlik etmiş, Azərbaycan MİK və Azərbaycan SSR XKS-nin verdiyi dekret və sərəncamları imzalamışdır.

1920-ci il mayın 5-də M. Hüseynovun sədr kimi ilk imzaladığı dekretlərdən biri Azərbaycan kəndlilərinin uzun illərdən bəri həsrətində olduğu torpağın onlara verilməsi haqqında dekret olmuşdur.

1920-ci il oktyabrın 2-də Bakı Sovetinin sessiyası keçirildi. Sessiyanın gündəliyində birinci məsələ xalq xarici işlər komissarının «Çevriliş zamanından Sovet Azərbaycanının xarici siyasəti haqqında» məruzəsi idi. Bu məsələ haqqında M. Hüseynov geniş və ətraflı məlumat vermişdir. O, məruzəsində Sovet Azərbaycanının yaxın qonşuları olan Gürcüstan və Ermənistanla, Azərbaycan neftinə böyük maraq göstərən Qərb dövlətləri ilə apardığı siyasi münasibətlərdən ətraflı danışmışdır.

1921-ci il mayın 6-19-da I Ümumazərbaycan Sovetlər qurultayı oldu. M. Hüseynov qurultayın Rəyasət Heyətinə seçilmiş və qurultayın gündəliyinin 6-cı məsələsinə dair – «Xarici siyasət haqqında» məruzə etmişdir.

M. Hüseynov xalq xarici işlər komissarı kimi bir sıra dövlətlərə məktub, nota və teleqramlar göndərmiş, Tiflisdə ingilis və fransız nümayəndələri ilə əsirlərin dəyişdirilməsinə dair danışıqlar aparmış, Bakıdakı xarici ölkə nümayəndəlikləri, Azərbaycanın xaricdəki nümayəndəlikləri ilə yazışmalar aparmışdır. Bununla belə, onun

xalq xarici işlər komissarı işlədiyi müddətdə Azərbaycanın xarici ölkələrdəki nümayəndəlikləri ləğv edilmiş, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici dövlətlərin nümayəndəlikləri respublikadan çıxarılmışdır.

M. Hüseynov I Ümumazərbaycan Sovetlər qurultayında Azərbaycan MİK üzvü seçilmiş və Azərbaycan MİK-in mayın 21-də keçirilmiş I sessiyasında Azərbaycan XKS tərkibinə daxil olmuş, xalq xarici işlər komissarı və Ali İqtisadi Şuranın sədri təsdiq edilmişdir.

M. Hüseynov bu dövrdə Azərbaycanın əsas siyasi rəhbərlərindən biri kimi respublikada sovet hakimiyyətinin möhkəmləndirilməsi, sosialist tədbirlərinin həyata keçirilməsi, yeni sovet iqtisadiyyatı və mədəniyyətinin yaradılması uğrunda var qüvvəsi ilə çalışmışdır.

Azərbaycan MİK 1922-ci il 15 may tarixli qərarı ilə XXİK-i ləğv etdi. Azərbaycan XKS isə iyunun 21-də bu barədə müvafiq qərar qəbul etdi.

1922-ci ildə Moskvaya çağırılmış M. Hüseynov RSFSR milli işlər komissarının müavini vəzifəsində çalışmışdır.

1922-1929-cu illərdə M. Hüseynov bir sıra rəhbər vəzifələrdə çalışmışdır. O, ZSFSR XKS sədrinin müavini, xarici işlər komissarı, maliyyə komissarı olmuşdur. M. Hüseynov bu vəzifələrdə Zaqafqaziya respublikalarının sənayesinin, kənd təsərrüfatının inkişaf etməsi, maliyyə cəhətdən möhkəmlənməsi sahəsində xeyli əmək sərf etmiş və özünü böyük və bacarıqlı təşkilatçı kimi göstərmişdir. M. Hüseynov bu dövrdə Zaqafqaziyada ağır sənayenin və kimya sənayesinin inkişaf etdirilməsinə böyük diqqət yetirmişdir. O, qeyd edirdi ki, kənd təsərrüfatının səmərələşdirilməsi, yeni fabriklər və zavodların tikilməsi kimya sənayesinin inkişafından asılıdır.

ÜİK (b) P MK M. Hüseynovu Moskvaya çağırmış və onu rəhbər partiya işinə göndərmişdir. O, 1931-1934-cü illərdə Tacikistan Kommunist Partiyası MK-nın birinci katibi vəzifəsində çalışmışdır.

M. Hüseynov ömrünün son illərində Moskvada işləmişdir. 1934-1937-ci illərdə o, RSFSR Xalq Maarif Komissarlığında qeyri-rus natamam və orta məktəblər idarəsi rəisinin müavini işləmişdir.

M. Hüseynov 1937-ci ildə repressiya edilərək öldürülmüşdür.

Mahmud Əliyev
sentyabr 1944 – 24 sentyabr 1958

Azərbaycanın görkəmli diplomatlarından söz düşükdə Mahmud Əliyevin adı böyük hörmətlə çəkilir.

Mahmud İsmayıl oğlu Əliyev 1908-ci ildə Bakı şəhərində qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. O, 1926-cı ildə Bakıda orta məktəbi, 1931-ci ildə isə Azərbaycan Tibb İnstitutunun müalicə fakültəsini bitirmişdir.

1931-1936-cı illərdə Kəlbəcər və Cəbrayıl rayonlarında poliklinika müdiri, rayon xəstəxanasının baş həkimi, rayon səhiyyə şöbəsinin müdiri və s. vəzifələrdə çalışmışdır.

1932-ci ildə Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarəsi sərhəd qoşunlarının birində həkim işləmişdir.

1936-cı ildə Xalq Səhiyyə Komissarlığının qərarı ilə elmi iş üçün rayondan çağırılmışdır. 1936-1938-ci illərdə Azərbaycan Tibb İnstitutunun aspiranturasında oxumuş, Azərbaycan SSR Xalq Səhiyyə Komissarlığı tibbi təhsil, elm və ali məktəb idarəsinin rəisi, Bakı səhiyyə şöbəsinin müdiri olmuşdur. 1937-ci ildə Naxçıvan MSSR Naxçıvan rayonundan SSRİ Ali Sovetinə keçirilən ilk seçkilərdə İttifaq Sovetinə deputat seçilmişdir.

1938-1943-cü illərdə M. Əliyev Azərbaycan Tibb İnstitutunun rəhbəri işləmişdir. O, bu vəzifədə elmi-tədqiqat, tələbələr arasında tərbiyə işinin və təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsi sahəsinə böyük diqqət vermişdir.

M. Əliyev 1943-1944-cü illərdə Azərbaycan K (b) P MK-nın ali və orta məktəblər şöbəsinə başçılıq etmiş və SSRİ xalq xarici işlər komissarının müavini vəzifəsində işləmişdir.

1944-cü il yanvarın 28-dən fevralın 1-dək keçirilmiş SSRİ Ali Sovetinin X sessiyasının qəbul etdiyi qanunlara əsasən xarici dövlətlərlə bilavasitə əlaqə saxlamaq, beynəlxalq əlaqələri daha da genişləndirmək və artırmaq məqsədi ilə müttəfiq respublikalarda Xalq Xarici İşlər Komissarlıqları təşkil edilməyə başlandı. Bu dövrdə Azərbaycan Xalq Xarici İşlər Komissarlığı yaradılmış və onun ilk komissarı M. Əliyev təyin edilmişdir. M. Əliyev ömrünün son gününə kimi Azərbaycan SSR xarici işlər naziri vəzifəsində çalışmışdır. O, bu vəzifədə Azərbaycan Respublikasının səlahiyyətli nümayəndəsi kimi bir sıra ölkələrlə iqtisadi və mədəni əlaqələrin yaradılmasında, beynəlxalq toplantı və müşavirələrdə SSRİ nümayəndə heyətlərinin tərkibində iştirak etmişdir. Lakin bu illərdə Xarici İşlər Nazirliyi yalnız formal olaraq fəaliyyət göstərmiş, demək olar ki, real səlahiyyətləri olmamışdır.

M. Əliyev 1950-1953-cü illərdə Azərbaycan SSR səhiyyə naziri, 1953-1958-ci illərdə isə Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun direktoru olmuşdur. O, Azərbaycanda səhiyyə işinin təşkili, yeni-yeni xəstəxana, poliklinika və s. səhiyyə ocaqlarının açılması, onların bilikli və bacarıqlı kadrlarla təmin edilməsi və gənc həkimlərin bilik və təcrübəsinin artırılması sahəsində xeyli iş görmüşdür.

M. Əliyev xidmətlərinə görə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni, iki dəfə Şərəf nişanı ordeni və müxtəlif medallarla təltif edilmişdir.

Ona eyni zamanda Fövqəladə və Səlahiyyətli səfir dərəcəsi və Azərbaycanın əməkdar həkimi fəxri adı verilmişdir.

M. Əliyev SSRİ Ali Sovetinin, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, plenum, konfrans, qurultay və sessiyaların nümayəndəsi olmuşdur.

M. Əliyev 1958-ci il sentyabrın 24-də Bakı şəhərində vəfat etmiş və Fəxri xiyabanda dəfn edilmişdir.

Tahirə Tahirova
aprel 1959 – 23 noyabr 1983

Azərbaycanın görkəmli ictimai, siyasi və dövlət xadimlərindən biri Tahirə Əkbər qızı Tahirova olmuşdur. O, 1913-cü il noyabrın 7-də Zakaspi vilayətinin (Türkmənistan) Bayraməli şəhərində müəllim ailəsində anadan olmuşdur.

1920-ci ildə Tahirovlar ailəsi Bakıya köçmüşdür. Tahirə xanım Bakıda məktəbə getmiş və 1929-cu ildə onu müvəffəqiyyətlə bitirərək Azərbaycan Neft İnstitutunun nəzdindəki fəhlə fakültəsinə daxil olmuşdur. 1935-ci ildə Azərbaycan Neft İnstitutunun dağ-mədən fakültəsinə fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş və Azərbaycan Elmi-Tədqiqat İnstitutuna elmi işçi göndərilmişdir.

Sovet Azərbaycanının 15 illiyinin təntənə ilə qeyd edilməsi münasibəti ilə 1936-cı ilin yanvarında Moskvada sovet partiya və hökumət rəhbərləri Azərbaycan nümayəndə heyətini qəbul etmişdilər. Onlar arasında gənc neft mühəndisi T. Tahirova da var idi. Bakıya qayıtdıqdan sonra elmi işi bir kənara qoyub bilavasitə istehsalatda çalışmağa başlamışdır. 1936-1937-ci illərdə o, gənc neft mühəndisi kimi Bakının neft mədənlərində çalışmışdır.

T. Tahirova 1937-1940-cı illərdə Azərbaycan Sənaye İnstitutunun Neft yataqlarının istismarı kafedrasının aspirantı və assistenti olmuşdur.

1940-1942-ci illərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat İnstitutunda çalışmış və respublika neft sənayesinin tərəqqisi, yeni-yeni elmi nailiyyətlərin və səmərəli təkliflərin, ixtiraların tətbiqi sahəsində xeyli iş görmüşdür.

Istehsalatda və elmi işdə təcrübə qazanan T. Tahirova partiya işinə irəli çəkilməmişdir. O, 1942-1949-cu illərdə Azərbaycan K (b) P MK neft şöbəsi müdirinin müavini, MK katibinin neft üzrə müavini, Azərbaycan K (b) P Bakı Komitəsinin kadrlar üzrə katibi olmuşdur.

Azərbaycan xalqına və dövlətinə xidmətdən usanmayan T. Tahirova müsəlman dini ayinlərinə riayət etdiyini Azərbaycan K (b) P MK və hökumətindən gizlətdiyi üçün partiya töhməti almış və bütün vəzifələrindən götürülmüşdür. O, yenidən elmi-tədqiqat və müəllimlik işinə qayıdaraq 1949-1954-cü illərdə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun Neft və qaz yataqlarının istismarı kafedrasının müəllimi işləmiş və gənc neftçi kadrların yetişdirilməsində fəaliyyət göstərmişdir. 1953-cü ildə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmiş və texniki elmlər namizədi elmi dərəcəsinə almışdır. Eyni zamanda o, 1954-cü ilin iyununda qiyabi olaraq Sov. İKP MK yanında Ali Partiya məktəbini bitirmişdir.

1954-1957-ci illərdə T. Tahirova Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurasının sədri olmuşdur.

T. Tahirova 1957-1963-cü illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Elm və Texnika Komitəsinin sədri və Dövlət Elmi-Tədqiqat İşlərini Əlaqələndirmə Komitəsinin sədri vəzifələrində çalışmışdır.

1959-1983-cü illərdə o, Azərbaycan SSR xarici işlər naziri və Nazirlər Soveti sədrinin müavini (1963-1968) işləmişdir. T. Tahirova xarici işlər naziri kimi Azərbaycanın xarici ölkələrlə iqtisadi, elmi-texniki və mədəni əlaqələrinin ildən-ilə genişləndirilməsində, respublikanın sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin SSRİ-nin xaricdəki ticarət-sənaye sərgi və yarmarkalarında öz mallarını nümayiş etdirməsində, Bakıda Bolqarıstan, Macarıstan, ADR, ABŞ və s. ölkələrin ixtisaslaşdırılmış sərgilərinin, Fransa, Danimarka, Portuqaliya, Avstriya və İtaliyada isə Azərbaycanın təmsalında SSRİ günlərinin keçirilməsində, xarici diplomatlarla danışıqlar aparılmasında, eyni zamanda BMT Baş Assambleyasının XII, XXIII, XXX sessiyalarında sovet nümayəndə heyətləri tərkibində iştirak etmişdir.

70-80-ci illərdə Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi, mədəni, elmi-texniki və b. əlaqələri xeyli artdı, coğrafiyası daha da genişləndi. Moskvanın vasitəsi və ciddi nəzarəti altında həyata keçirilən bu əlaqələrə bilavasitə Azərbaycan KP MK və Beynəlxalq əlaqələr şöbəsi rəhbərlik edirdi. Həmin illərdə Azərbaycanda bir sıra beynəlxalq tədbirlər keçirildi.

T. Tahirova deputatı kimi SSRİ Ali Sovetinin, Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyalarında, Azərbaycan Kommunist Partiyası Bakı Komitəsinin plenumlarında, konfranslarında iştirak etmiş, Azərbaycan Ali Soveti Rəyasət Heyətinin, AKP MK üzvü seçilmişdir.

T. Tahirova Azərbaycanın ictimai həyatında fəal iştirakına görə hökumət tərəfindən Lenin ordeni, 5 dəfə Qırmızı Əmək Bayrağı, Şərəf nişanı, Xalqlar dostluğu ordenləri və bir çox medallarla təltif edilmişdir.

1991-ci il oktyabrın 26-da Bakıda vəfat etmiş və Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Elmira Qafarova

1 dekabr 1983 – 22 dekabr 1987

Azərbaycanın ictimai, siyasi və dövlət xadimlərindən biri Elmira Mikayıl qızı Qafarova olmuşdur. E. Qafarova 1934-cü il martın 1-də Bakıda qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. 1953-cü ildə orta məktəbi müvəffəqiyyətlə, 1958-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. O, Universitetdə oxuduğu zaman ən fəal tələbələrdən olmuş və Azərbaycan Dövlət Universitetinin komsomol komitəsinin katibi vəzifəsində işləmişdir.

1958-1961-ci illərdə E. Qafarova ADU-nun aspirantı olmuş və namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib filologiya elmləri namizədi elmi dərəcəsinə almışdır.

E. Qafarova 1961-1962-ci illərdə Azərbaycan KP MK-da elm və ali məktəblər şöbəsində təlimatçı, 1961-1962-ci illərdə isə Azərbaycan Lenin Kommunist Gənclər İttifaqının katibi vəzifələrində çalışmışdır. Tezliklə respublika gəncləri arasında böyük hörmət və nüfuz qazanan E. Qafarova Azərbaycan LKGİ-nin birinci katibi seçilmişdir. O, bu vəzifədə 1966-1970-ci illərdə işləmişdir.

E. Qafarova 1970-1971-ci illərdə Azərbaycan KP MK mədəniyyət şöbəsi müdirinin müavini, 1971-1980-ci illərdə isə Azərbaycan KP Bakı Komitəsinin ideologiya katibi olmuşdur. O, bu vəzifədə Bakı şəhərinin abadlaşdırılması, yaşllaşdırılması, fəhlələrin, xüsusən gənc fəhlələrin partiyanın ideoloji mübarizəsinə cəlb edilməsi sahəsində xeyli iş görmüşdür.

1980-1983-cü illərdə Azərbaycan SSR maarif naziri vəzifəsində çalışmış E. Qafarova Azərbaycanda maarifçiliyin yayılmasında, məktəb şəbəkələrinin çoxaldılmasında, savadlı, bilikli, təcrübəli müəllimlərlə təmin olunmasında, uşaqların təhsilə cəlb edilməsində yaxından iştirak etmişdir.

E. Qafarova 1983-1987-ci illərdə Azərbaycan SSR xarici işlər naziri vəzifəsini daşımışdır. E. Qafarova xarici işlər naziri kimi Azərbaycanın Avropa, Asiya və Afrikanın bir sıra ölkələri ilə siyasi, ictimai və mədəni əlaqələrinin genişləndirilməsi, bir-birinə nümayəndələr göndərməsi sahəsində, beynəlxalq müşavirə, konfrans və sessiyalarda yaxından iştirak etmişdir. O, 1984-cü ilin oktyabrında BMT Baş Məclisinin XXXIX sessiyasının və onun komitələrinin iclaslarında iştirak və çıxış etmişdir.

1987-1989-cu illərdə E. Qafarova Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini vəzifəsində çalışmışdır. O, bu vəzifədə də humanitar sahələrə – elm, mədəniyyət, maarif sahələrinə rəhbərlik etmişdir.

E. Qafarova 1989-1990-cu illərdə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri olmuşdur.

1990-cı ilin mayından respublikada prezident idarəçiliyinə keçildi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti və onun sədri vəzifəsi ləğv olundu. E. Qafarova deputatlar tərəfindən yekdilliklə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri seçildi. O, 1990-1992-ci illərdə Azərbaycan Ali Sovetinə sədrlik etmişdir. E. Qafarova yaranmış ağır şəraitə baxmayaraq, Ali Sovetin sessiyalarını müntəzəm çağırır, qoyulan məsələlərin həllinə və respublikanın tam müstəqil olmasına, beynəlxalq aləmdə tanınmasına və nüfuzunun artmasına çalışırdı. E. Qafarova Ali Sovetin sədri olduğu dövrdə Azərbaycan xalqı üçün tarixi əhəmiyyətli qərarlar qəbul olunmuş və hadisələr baş vermişdir. Məsələn, 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi; oktyabrın 29-da onun müstəqilliyinin tanınması haqqında «Dünya birliyinin üzvü olan dövlətlərin parlament və hökumətlərinə Ali Sovetin müraciəti»; 1992-ci il martın 2-də Azərbaycan Respublikasının BMT-də qəbul edilməsi və s.

E. Qafarova dəfələrlə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan KP MK və Bakı Komitəsinin üzvlüyünə namizəd və üzvü, ÜİLKGİ MK və ALKGİ MK üzvü olmuşdur. Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyalarında, Azərbaycan KP və Bakı Komitəsinin, ÜİLKGİ və ALKGİ-nin plenum, konfrans və qurultaylarında iştirak etmişdir.

O, bir ictimai və dövlət xadimi kimi iki dəfə Qırmızı Əmək bayrağı və Şərəf nişanı ordenləri ilə mükafatlandırılmışdır.

E. Qafarova 1993-cü il avqustun 1-də Bakı şəhərində vəfat etmiş və Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Hüseynağa Sadıqov
23 yanvar 1988 -29 may 1992

Hüseynağa Hüseyn oğlu Sadıqov 1940-cı il martın 14-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1958-ci ildə Bakı şəhər 132№-li orta məktəbi bitirmişdir. 1958-1963-cü illərdə M. F. Axundov adına Azərbaycan Dövlət Xarici Dillər İnstitutunun alman dili şöbəsində təhsil almışdır. 1962-ci ildən «İnturist»də işlər idarəsinin müavini, 1970-ci ildən Azərbaycan KP MK xarici əlaqələr şöbəsində təlimatçı, 1974-cü ildən Almaniya Demokratik Respublikasının Leypsiq şəhərində SSRİ konsulluğunda vitse-konsul, 1980-ci ildən ADR-in Rostok şəhərində SSRİ konsulluğunda konsul olmuşdur.

1988-ci il yanvarın 27-dən 1992-ci ilin may ayınadək Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri vəzifələrində işləmişdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonrakı ilk yeddi ayda xarici işlər naziri olmuş, onun tanınması, ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələrinin qurulmasından ötrü böyük səylər göstərmişdir.

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra Xarici İşlər Nazirliyi yenidən qurulmağa başladı, yeni idarə və şöbələr yaradıldı. Azərbaycanın müstəqilliyini de-fakto olaraq bir çox dövlətlər tanımağa başladı. Bir sıra dövlətlər Azərbaycanda, o cümlədən Azərbaycan Respublikası bir sıra dövlətlərdə səfirlik və konsulluqlarını açdı. Azərbaycan beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olmağa başladı. Azərbaycan Respublikası İslam Konfransı Təşkilatına, BMT-yə və b. üzv oldu. İran, Türkiyə və b. ölkələrlə bir sıra ikitərəfli müqavilələr imzalandı. H. Sadıqov 1992-ci ilin iyununda Azərbaycan Respublikasının AFR, İsveçrə, Hollandiya və Lüksemburqda Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir. O, Azərbaycanın Avropa ölkələrində ilk səfiri olmuşdur. Azərbaycanla AFR arasında siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrin və münasibətlərin təşkili və inkişafı üçün xeyli səy göstərmişdir. Bir səfir kimi H. Sadıqov Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarının işğalına son qoyması məsələlərində, Dağlıq Qarabağ probleminin həllində ölkəmizin ədalətli mövqeyinin Almaniya tərəfindən müdafiə edilməsində səmərəli fəaliyyət aparmışdır.

Almaniyadan Azərbaycana müxtəlif səviyyəli nümayəndə heyətləri səfər etmişdir. İki ölkə arasında işgüzar əlaqələr qurulmuş və inkişaf etdirilmişdir.

H. Sadıqov Almaniya, İsveç, Hollandiya və Lüksemburqda Azərbaycan diasporasının formalaşmasına səylər etmişdir.

Tofiq Qasimov
4 iyun 1992 - 26 iyun 1993

Tofiq Məsim oğlu Qasimov 1938-ci il aprelin 10-da Azərbaycan Respublikası Ağdaş rayonunun Ləki kəndində anadan olmuşdur. 1960-cı ildə ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsini bitirmiş, təyinat əsasında Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda işə başlamışdır. Aspiranturanı Leninqrad şəhərində A. F. İoffe adına Fizika-Texnika İnstitutunda «Bərk cisimlərin nəzəriyyəsi» laboratoriyasında bitirmişdir. 1969-cu ilin aprel ayında Leninqrad şəhərində SSRİ Elmlər Akademiyasının Yarımkəçiricilər İnstitutunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək fizika-riyaziyyat elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə almışdır.

1987-ci ildən siyasi fəaliyyətə başlamışdır. Elmlər Akademiyasının bir qrup əməkdaşı ilə birlikdə əvvəlcə “Bakı Alimlər Klubu”nu yaratmışdır. Onun və digər qurumların əsasında sonradan Azərbaycan Xalq Cəbhəsi təşkil edilmişdir. AXC-nin Təşəbbüs qrupunun və ilk idarə heyətlərinin üzvü, sədrin xarici əlaqələr üzrə müavini, AXC Məclisinin üzvü olmuşdur. 1989-cu ildən başlayaraq deputatlarla iş aparmaq üçün dəfələrlə Moskvaya SSRİ Ali Sovetinin sessiyalarına ezam olunmuşdur. Baltik ölkələri xalq cəbhələri, Rusiya, Ukrayna və Belorusiya xalq hərəkatlarının nümayəndələri və xalq deputatları ilə sıx əlaqə saxlamışdır. Müstəqil Litva Ali Məclisinin 1-ci sessiyasında çıxış etmişdir.

Azərbaycan SSR xalq deputatı seçilmiş, Azərbaycan Ali Sovetinin 1990-cı ilin yanvarın 22-də çağırılmış fəvqəladə sessiyasının işində iştirak etmişdir. Həmin sessiyada Sovet Ordusu və Daxili Qoşunlarının Bakıda törətdikləri cinayətləri tədqiq etmək üçün yaradılmış Azərbaycan Ali Sovetinin İstintaq Komissiyasına üzv seçilmişdir.

1990-cı ilin fevral ayında Moskvaya ezam edilmiş və 100-dən artıq xarici agentlik nümayəndələri və müxbirlərlə görüş keçirərək 20 yanvar qırğını barədə geniş məlumat vermiş, Qorbaçov başda olmaqla SSRİ rəhbərliyinin cinayətkar olduğunu dünyaya bəyan etmişdir. Azərbaycan Respublikası Ali Sovetində 23 sentyabr 1989-cu ildə qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Suverenliyi haqqında Konstitusiyaya Qanunu”nun müzakirəyə çıxarılmasının təşəbbüskarlarından olmuş, onun hazırlanmasında Xalq Cəbhəsini təmsil etmişdir.

1991-ci ilin fevral ayında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetində yaradılmış “Müstəqil Azərbaycan” deputat blokunun sədrilərindən biri idi. Əvvəllər Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Dövlət Quruculuğu komissiyasının üzvü, sonra isə sədri olmuşdur. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin yaradılması ilə Dövlət Quruculuğu və Hüquq Siyasəti komissiyasının sədri seçilmişdir.

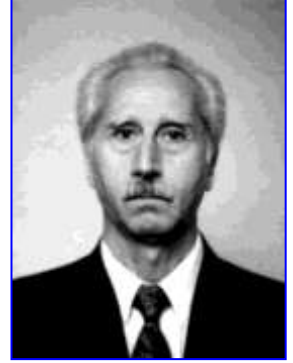
1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin elan edilməsinin təşəbbüskarlarından və Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya aktının müəlliflərindən biridir.

1992-ci ilin may ayında xarici işlər naziri təyin edilmiş və 1993-cü ilin iyunun 26-dək bu vəzifədə çalışmışdır. Bu müddətdə Azərbaycanın 150-yə yaxın xarici ölkə ilə diplomatik əlaqələri qurulmuş, bəzi böyük dövlətlərin Azərbaycanda, Azərbaycanın bu dövlətlərdə səfirlikləri açılmışdır. Diplomatik dərəcələrə dair qanunlar qəbul edilmişdir

BMT-nin 47-ci Baş Assambleyasında iştirak və məruzə etmişdir.

1994-cü il mayın 31-dək Milli Məclisin Dövlət Quruculuğu və Hüquq Siyasəti komissiyasının sədri vəzifəsini aparmışdır. Mayın 31-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvlüyündən azad edilmişdir. 1995-ci il parlament seçkilərində Azərbaycan Respublikasının millət vəkili olaraq qalmışdır. 1995-ci ilin avqustundan Müsavat Partiyası Məclisinin və Divanının üzvü olmuşdur.

İngilis, türk və rus dillərini bilir.

Həsən Həsənov
2 sentyabr 1993 – 16 fevral 1998

Azərbaycanın XX əsr görkəmli ictimai, dövlət və siyasi xadimlərindən, diplomat və alimlərindən olan Həsən Əziz oğlu Həsənov 1940-cı il oktyabrın 20-də Tiflis şəhərində anadan olmuşdur. 1958-ci ildə Tiflisdə 43 №-li orta məktəbi, 1963-cü ildə isə Azərbaycan Politehnik İnstitutunu bitirmiş və inşaatçı-mühəndis ixtisasına yiyələnmişdir. Bakı Ali siyasi məktəbini bitirərək politoloq ixtisası almışdır. Moskvada yuxarı dərəcəli məmurların ali kursunu (1969) və yuxarı dərəcəli siyasi xadimlərin ali kursunu (1981) bitirmişdir.

1962-ci ildən Bakı şəhər komsomol komitəsinin təbliğat və təşviqat şöbəsində təlimatçı, Bakı şəhəri Oktyabr rayon komsomol komitəsində ikinci katib, Azərbaycan Komsomolu Mərkəzi Komitəsi texniki peşə məktəblərinin şagirdləri ilə iş üzrə şöbə müdiri, 1966-cı ildə inşaat materialları və konstruksiyası institutunda aspirant, 1969-cu ildə Moskvada komsomolun Mərkəzi Komitəsinin məsul təşkilatçısı, 1971-ci ildən təlimatçı, şöbə müdiri, Azərbaycan KP MK-nın inşaat məsələləri üzrə şöbə müdirinin müavini, 1975-ci ildən Bakı şəhəri 26 Bakı komissarı rayonu (indiki Səbayil rayonu) partiya komitəsinin birinci katibi, 1978-ci ildən Sumqayıt, Kirovabad (indiki Gəncə) şəhər partiya komitələrinin birinci katibi, 1981-ci ildən Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin ideologiya məsələləri, inşaat və nəqliyyat, iqtisadi məsələlər üzrə katibi, 1990-1992-ci illərdə Nazirlər Sovetinin sədri, Azərbaycan Respublikasının baş naziri, 1990-1991-ci illərdə SSRİ Nazirlər Sovetinin üzvü, 1992-1993-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının BMT-dəki daimi nümayəndəsi olmuşdur. H. Həsənov 1993-cü il sentyabrın 2-də Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri təyin edilmişdir.

1977-ci ildən 2000-ci ilədək Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı, 1977-1981-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin komissiya sədri, 1979-1984-cü illərdə SSRİ Ali Sovetinin deputatı, SSRİ Ali Sovetinin inşaat komissiyasının üzvü olmuşdur. 1963-cü ildən 1980-ci ilədək Xalq Deputatları Sovetinin rayon və şəhər üzrə deputatı seçilmişdir. 30 ildən çox müxtəlif dərəcəli deputat olmuşdur.

H. Həsənov qarşısına qoyduğu məsələlərin həllinə ciddi yanaşan, məqsədyönlü, gözəl natiq, daim irəli doğru addımlayan uzaqgörən şəxs olmuşdur.

H. Həsənov SSRİ tərkibində Azərbaycanın sonuncu baş naziri və müstəqil Azərbaycanın ilk baş naziri olmuşdur.

Diplomatiyaya gələn H. Həsənov özü ilə bu sahəyə dinamizm, irəliləyiş və hədsiz səmimilik gətirmişdir.

H. Həsənov xalqımızın tarixində ilk dəfə olaraq Azərbaycan Respublikasının BMT-dəki daimi nümayəndəliyinə rəhbərlik etmiş, müstəqil Azərbaycan Respublikasının fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri rütbəsini almışdır. 1993-cü ildə xarici işlər naziri təyin olunmuşdur.

Azərbaycan dövləti onun xarici işlər naziri işlədiyi dövrdə Bloklara qoşulmamaq hərəkətinə qoşulmuş, NATO ilə "Sülh naminə tərəfdaşlıq" müqaviləsini, Avropada sabitlik paktını imzalamış, Avropa Birliyi İqtisadi Komissiyası ilə diplomatik münasibətlər qurmuşdur.

H. Həsənov BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının iclaslarında və Baş Assambleyanın sessiyalarında, BMT-nin İqtisadi və Sosial komissiyalarında, ATƏT-in xarici işlər nazirlərinin görüşlərində, Avropa Parlamentinin Siyasi komitəsinin, NATO Şurasının, Şimali Atlantika Əməkdaşlığı Şurasının, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının, Ərəb Dövlətləri Cəmiyyətinin iclaslarında, iştirak etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Avropa Parlamentində və NATO Şurasında nitq söyləyən ilk dövlət nümayəndəsi olmuşdur.

O, dövlət quruculuğu, politologiya, diplomatiya, iqtisadiyyat, inşaat, ədəbiyyatşünaslıq və s. məsələlər üzrə yüzlərlə əsərin müəllifidir. H. Həsənov 1998-ci ildə xarici işlər naziri vəzifəsindən azad edildikdən sonra elmi və bədii yaradıcılıqla məşğul olmuş, Azərbaycan arxivlərində aylarla yorulmaq bilmədən materiallar toplamış, dəyərli əsərlər yazmışdır.

2004-cü ildən etibarən Azərbaycan Respublikasının Macarıstandakı Fəvqəladə və Səlahiyyətli Səfiri vəzifəsinə təyin olunmuşdur.

Ailəlidir, iki övladı və nəvələri var.

Gürcü, rus, ingilis və türk dillərini bilir.

H. Həsənov SSRİ-nin bir çox orden və medalları, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Fəxri Fərmanı ilə təltif olunmuşdur.

Tofiq Zülfüqarov
5 mart 1998 – 26 oktyabr 1999

Azərbaycanın siyasətçilərindən və diplomatlarından söz düşəndə adı hörmətlə çəkilənlərdən biri də Tofiq Zülfüqarovdur.

O, 1959-cu il noyabrın 1-də Rusiyanın Rostov-Don şəhərində həkim ailəsində anadan olmuşdur. 1961-ci ildə ailəsi ilə birlikdə Bakı şəhərinə köçmüşdür. 1966-1976-cı illərdə Bakı şəhərində 193 sayılı orta məktəbdə təhsil almışdır.

1976-cı ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsinin ərəb dili və ədəbiyyatı şöbəsinə daxil olmuş, 1981-ci ildə ərəb, rus dili və ədəbiyyatı müəllimi ixtisasına yiyələnmişdir. 1981-ci ildə SSRİ Silahlı Qüvvələri sıralarına çağırılmış, Yəmən Xalq Demokratik Respublikasının paytaxtı Ədən şəhərində yerləşən Sakit okean hərbi-dəniz donanmasında xidmətə göndərilmişdir. 1984-cü ildən ehtiyatda olan zabitlər sırasına daxil olmuşdur. Elə həmin ildə Bakı şəhəri Lenin rayonu komsomol komitəsinə işə dəvət olunmuş, bir ildən sonra Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutuna keçmiş və burada 1990-cı ilə qədər işləmişdir. Sonra isə Azərbaycan EA Tarix İnstitutuna elmi işçi vəzifəsinə keçmişdir. 1988-ci ildə erməni-azərbaycanlı münaqişəsinin yaranmasından sonra digər elmi işçilərlə birlikdə Azərbaycan KP MK-nın ekspert-analitik qrupuna göndərilmişdir. Bu dövr ərzində DQMV-də separatçı qüvvələrə qarşı təbliğat-təşviqat işini təşkil etmək üçün uzun müddətə Xankəndi, Ağdam, Şuşa və Laçına getmişdir.

1992-ci ildə ATƏM erməni-azərbaycanlı münaqişəsini nizamlamağı öz üzərinə götürdükdən sonra T. Zülfüqarov Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinə işə göndərilmişdir. 1994-cü ilin martında Xarici İşlər Nazirliyində şöbə müdiri işlədiyi bir vaxtda erməni-azərbaycanlı münaqişəsinin nizamlanması üzrə danışıqlarda sülh müqaviləsinin mətninə müxtəsər imza qoymaq səlahiyyətlərini alaraq nümayəndə heyətinə başçı təyin edilmişdir. 1994-cü ilin iyununda Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin müavini təyin olunmuşdur.

1998-ci ilin yanvarında Azərbaycan Respublikası prezidenti H. Əliyevin fərmanı ilə Zülfüqarov Tofiq Nadir oğluna Fövqəladə və Səlahiyyətli səfir ali diplomatik rütbəsi verilmişdir. 1998-ci il martın 5-də Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri təyin olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası xarici işlər naziri kimi fəaliyyət göstərən T. Zülfüqarov özünü təşəbbüskar, yüksək hazırlıqlı diplomat və təşkilatçı kimi göstərmişdir.

1999-cu ilin oktyabrında xarici işlər naziri vəzifəsindən istefaya getmişdir.

T.Zülfüqrov 2005-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Latviya Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir.

Rus, ərəb, ingilis dillərini bilir.

Vilayət Quliyev
26 oktyabr 1999 - 2 aprel 2004

Azərbaycanın tanınmış ədəbiyyatşünas alim-tənqidçilərindən və diplomatlarından biri Vilayət Quliyevdir.

1952-ci il noyabrın 5-də Ağcabədi rayonunun Ağcabədi qəsəbəsində anadan olmuşdur. 1970-ci ildə Beyləqan rayonundakı G. Əsədov adına orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirmişdir. 1970-1975-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində təhsil almışdır. Əmək fəaliyyətinə 1975-ci ildə Beyləqan rayon orta məktəbində müəllim kimi başlamışdır. 1978-1981-ci illərdə Azərbaycan EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun aspiranturasında oxumuşdur. 1981-1992-ci illərdə həmin institutda elmi işçi, şöbə müdiri, direktor müavini vəzifələrində işləmişdir. 1982-ci ildə elmlər namizədi, 1990-cı ildə isə elmlər doktoru alimlik dərəcəsinə almışdır.

Ədəbiyyat tarixi və ictimai-siyasi problemlərə dair bir sıra qiymətli əsərlərin müəllifidir. Dünya şöhrətli azərbaycanlı şərqşünas Mirzə Məhəmməd Əli Kazım bəyə həsr edilmiş «Mirzə Kazımbəy» adlı monoqrafiyanın (Bakı, Yazıçı, 1987) və 10-dan çox başqa kitab və monoqrafiyanın, 300-dək elmi-publisistik, tənqidi, məqalənin müəllifidir. Azərbaycan televiziyasında elmi-ədəbi proqramın aparıcısı olmuşdur. Xarici ölkələrdə kifayət qədər tanınmış alimdir. Finlandiya, İsveç, Böyük Britaniya və ABŞ-da elmi ezamiyyətdə olmuşdur. 1992-1993-cü illərdə Türkiyə Respublikasında Atatürk Universitetinin professoru, 1994-cü ildən Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda baş elmi işçi vəzifələrində çalışmışdır. 1995-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur.

1999-cu ildə xarici işlər naziri təyin edilmişdir. 2000-ci ildə ona Fövqəladə və Səlahiyyətli səfir diplomatik rütbəsi verilmişdir.

V. Quliyev Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri kimi diplomatik aləmdə Azərbaycanın haqq işini müdafiə etmiş və onun demokratik prinsiplər əsasında inkişaf yolu ilə addımladığını, sülhsevər siyasət yeritdiyini, Ermənistanın işğalçı dövlət olduğunu Avropa, Asiya, Amerikanın bir sıra ölkələrinin hökumət nümayəndələri ilə görüş və danışıqlarda, beynəlxalq konfrans və iclaslarda bəyan etmişdir.

V. Quliyev xarici işlər naziri olaraq dünyanın bir çox ölkələrinin dövlət və hökumət başçıları ilə görüşüb danışıqlar aparmışdır. Onun nazir işlədiyi müddətdə Azərbaycan Respublikası bir sıra beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuş və təşkilatlara üzv olmuşdur. Azərbaycan dövləti başqa ölkələrdə səfirliklər açması işini davam etdirmişdir. V. Quliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Respublikası dövlətinin xarici siyasətinə dair iri həcmli kitablar hazırlanıb nəşr edilmişdir.

2004-cü ildə V. Quliyev Azərbaycan Respublikasının Polşa Respublikasında fövqəladə və səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir.

Rus, türk, ərəb, ingilis və fars dillərini bilir.

Elmar Məmmədیارov
2 aprel 2004-cü ildən indiyə kimi

- 1960 - iyulun 2-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur
1977-1982 - Kiyev Dövlət Universiteti, Beynəlxalq Münasibətlər və Beynəlxalq Hüquq bölməsi
1982-1988 - Azərbaycan SSR Xarici İşlər Nazirliyi, 2-ci katib, 1-ci katib
1988-1991 - SSRİ Xarici İşlər Nazirliyinin Diplomatik akademiyası tarix elmləri
namizədi
1989-1990 - Xarici siyasətin planlaşdırılması mərkəzi, Braun Universiteti, ABŞ
1991-1992 - Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi, Dövlət Protokolu
şöbəsinin müdiri
1992-1995 - Azərbaycan Respublikasının BMT yanındakı daimi nümayəndəliyi, 1-ci
katib
1995-1998 - Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Beynəlxalq təşkilatlar idarəsi, rəis
1998-2003 - Azərbaycan Respublikasının ABŞ-dakı səfirliyi, müşavir
2003 - fəvqəladə və səlahiyyətli səfir rütbəsi
2003-2004 - Azərbaycan Respublikasının İtaliya Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfir
2 aprel 2004 - Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziridir

*(Materialların hazırlanmasında Musa Qasımlı və Elmira Hüseynovanın
“Azərbaycanın xarici işlər nazirləri” (Bakı, 2003) kitabından istifadə edilmişdir)*